

TODAVÍA HUELE A CARBÓN

- Relats personals sobre les migracions interiors

ESDAPC

Escola Superior de Disseny
i d'Arts Plàstiques de Catalunya

Disseny Gràfic

Treball Final de Grau
2025 / 2026

Todavía huele a carbón

Nuria Portillo Linero

Tutores

Gemma Reixarch Villegas i Elena Sala Busó

Resum i paraules clau

[CAT]

Les migracions interiors a Espanya durant la postguerra van estar marcades per les desigualtats socials i econòmiques entre territoris, la manca d’oportunitats laborals i el creixement industrial de zones com Catalunya. En aquest context, *Todavía huele a carbón* es planteja com un projecte editorial que recupera, preserva i reinterpreta la memòria migratòria vinculada a aquestes migracions interiors, posant el focus en el tren com a símbol de canvi, esperança i transició. A partir de testimonis personals, el projecte construeix un relat visual i narratiu sobre el desplaçament des dels pobles d’origen fins a Catalunya, abordant les causes de la migració, el viatge, l’arribada i la construcció d’una nova identitat. El llibre s’estructura en sis capítols que segueixen aquest recorregut migratori i combina fotografies d’arxiu, imatges familiars, cites testimonials, inserts i manipulats. La materialitat del llibre, a través dels papers, textures, troquels i perforacions, reforça la versemblança històrica i converteix el projecte en un objecte de memòria col·lectiva.

Paraules Clau

- Migracions interiors
- Tren
- Memòria migratòria
- Projecte editorial

[CAST]

Las migraciones interiores en España durante la posguerra estuvieron marcadas por las desigualdades sociales y económicas entre territorios, la falta de oportunidades laborales y el crecimiento industrial de zonas como Cataluña. En este contexto, *Todavía huele a carbón* se plantea como un proyecto editorial que recupera, preserva y reinterpreta la memoria migratoria vinculada a estas migraciones interiores, poniendo el foco en el tren como símbolo de cambio, esperanza y transición. A partir de testimonios personales, el proyecto construye un relato visual y narrativo sobre el desplazamiento desde los pueblos de origen hasta Cataluña, abordando las causas de la migración, el viaje, la llegada y la construcción de una nueva identidad. El libro se estructura en seis capítulos que siguen este recorrido migratorio y combina fotografías de archivo, imágenes familiares, citas testimoniales, inserts y manipulados. La materialidad del libro, a través de los papeles, texturas, troqueles y perforaciones, refuerza la verosimilitud histórica y convierte el proyecto en un objeto de memoria colectiva.

Palabras Clave

- Migraciones interiores
- Tren
- Memoria migratoria
- Proyecto editorial

[ENG]

Internal migrations in Spain during the postwar period were shaped by social and economic inequalities between territories, the lack of job opportunities and the industrial growth of areas such as Catalonia. In this context, *Todavía huele a carbón* is conceived as an editorial project that recovers, preserves and reinterprets the migratory memory linked to these internal migrations, focusing on the train as a symbol of change, hope and transition. Based on personal testimonies, the project builds a visual and narrative account of the displacement from the towns of origin to Catalonia, addressing the causes of migration, the journey, the arrival and the construction of a new identity. The book is structured into six chapters that follow this migratory route and combines archival photographs, family images, testimonial quotes, inserts and manipulated elements. The materiality of the book, through papers, textures, die-cuts and perforations, reinforces historical verisimilitude and turns the project into an object of collective memory.

Keywords

- Internal migrations
- Train
- Migratory memory
- Editorial project

01 INTRODUCCIÓ			
1.1 MOTIVACIÓ PERSONAL	13		
02 ANTECEDENTS DEL TREBALL			
2.1 METODOLOGIA DE RECERCA	16		
03 DEFINICIÓ DELS OBJECTIUS I BRIFÍNG DEL PROJECTE			
3.1 NECESSITAT	20		
3.2 HIPÒTESI	21		
3.3 DESCOBERTES, OPORTUNITATS I CONDICIONANTS	21		
3.3.1 Descobertes	21		
3.3.2 Oportunitats	21		
3.3.3 Condicionants	21		
3.4 OBJECTIUS	22		
3.4.1 Objectius secundaris	23		
3.5 CONTEXT SOCIOCULTURAL	24		
3.6 USUARI	25		
3.6.1 Perfils	26		
3.7 AGENTS IMPLICATS	30		
3.8 EMISSOR	31		
3.9 COMPETÈNCIA	32		
3.10 ESQUEMA-RESUM DEL BRÍFING	36		
04 CONCEPTUALITZACIÓ			
4.1 MARC TEÒRIC	40		
4.1.1 Referents	42		
4.2 CONCEPTUALITZACIÓ	48		
4.3 EXPERIMENTACIÓ I EXPLORACIÓ	50		
05 DESCRIPCIÓ DEL PROJECTE			
5.1 NOM I VALORS	54		
5.2 COBERTA	56		
5.2.1 Format	60		
5.2.2 Materials	60		
5.2.3 Element visual i gràfic	63		
5.2.4 Enquadernació	65		
5.3 TO I ESTIL NARRATIU	66		
5.4 DISSENY DE MARGES	67		
5.4.1 Marges	67		
		5.4.1.1 Tipografia	67
		5.4.1.2 Composició	67
		5.5 ELEMENTS VISUALS I SONORS	70
		5.5.1 Imatges	70
		5.5.1.1 Imatges d'arxiu	70
		5.5.1.2 Imatges personals	70
		5.5.1.3 Imatges generades amb IA	72
		5.5.1.4 Recursos sonors interactius	74
		5.5.2 Perforació	76
		5.5.2.1 Creació tipogràfica	79
		5.5.3 Composició de portadetes	82
		5.6 TRIPA	84
		5.6.1 Tipografia	86
		5.6.1.1 Jerarquia	88
		5.6.2 Maquetació i composició de textos	90
		5.6.3 Tipus de paper	92
		5.6.4 Capítol 1 - El jornal	94
		5.6.4.1 Inserts	94
		5.6.4.2 Manipulats	101
		5.6.5 Capítol 2 - Donde corría el dinero	106
		5.6.5.1 Tipus de paper	106
		5.6.5.2 Manipulats	110
		5.6.5.3 Inserts	110
		5.6.6 Capítol 3 - El tren	114
		5.6.6.1 Inserts	117
		5.6.6. Encartats	121
		5.6.7 Capítol 5 - “El final feliz”	124
		5.6.7.1 Manipulats	124
		5.6.8 Capítol 6 - Raíces en otra tierra	129
		5.6.8.1 Inserts	130
		5.6.8.2 Encartats	134
		5.7 LLANÇAT	142
		5.7.1 Llançat estructural	142
		5.7.2 Llançat gràfic	145
		06 REPRESENTACIÓ I COMUNICACIÓ	
		6.1 IMATGES REPRESENTATIVES	150
		6.2 VÍDEO SÍNTESI	178
		6.3 PANELL DE SÍNTESI	179
		07 MEMÒRIA TÈCNICA	
		7.1 COBERTA I CONTRACOBERTA	184
		7.1.1 Materials	184
		7.1.2 Procés de producció de la coberta	186
		7.1.3 Fitxa tècnica	189
		7.1.4 Preparació documents arts finals	189
		7.1.5 Criteris de producció i tiratge	190

7.3 TRIPA

- 7.3.1 Retícula principal
- 7.3.2 Creació de la retícula i construcció dels caràcters
- 7.3.3 Declaració d'ús de l'intel·ligència artificial
 - 7.3.3.1 Registre d'ús d'IA
- 7.3.4 Capítol 1 - El Jornal
 - 7.3.4.1 Insertes i manipulats
 - 7.3.4.2 Fitxa tècnica
 - 7.1.4.3 Preparació documents arts finals
- 7.3.5 Capítol 2 - Donde corría el dinero
 - 7.3.5.1 Insertes i manipulats
 - 7.3.5.2 Fitxa tècnica
 - 7.3.5.3Preparació documents arts finals
- 7.3.6 Capítol 3 - El tren
 - 7.3.6.1 Insertes i manipulats
 - 7.3.6.2 Fitxa tècnica
 - 7.3.6.3Preparació documents arts finals
- 7.3.7 Capítol 4 - “El final feliz“
 - 7.3.7.1 Insertes i manipulats
 - 7.3.7.2 Fitxa tècnica
 - 7.3.7.3Preparació documents arts finals
- 7.3.8 Capítol 5 - Raíces en otra tierra
 - 7.3.8.1 Insertes i manipulats
 - 7.3.8.2 Fitxa tècnica
 - 7.3.8.3Preparació documents arts finals

7.4 PRODUCCIÓ GRÀFICA

- 7.4.1 Preparació arts finals
- 7.4.2 Sistemes d'impressió
- 7.4.3 Imposició i plecs

7.5 CRITERIS DE SOSTENIBILITAT I EFICIÈNCIA

7.6 PRESSUPOSTOS

- 7.6.1 Pressupost de producció editorial
- 7.6.2 Pressupost d'horaris de la dissenyadora

192
192
194
200
200
202
204
205
205
206
206
209
209
210
210
212
213
214
214
216
217
218
218
220
220
222
222
224
226
228
230
230
231

REFERÈNCIES D'IMATGES

ENLLAÇOS

REFERÈNCIES D'IMATGES DE CONTEXT DE LA MEMÒRIA

REFERÈNCIES D'IMATGES DEL PROTOTIP

08 REFLEXIÓ CRÍTICA

- 8.1 REFLEXIÓ CRÍTICA DELS RESULTATS DEL PROJECTE234
- 8.2 POSSIBLES LIMITACIONS, ÀMBITS DE MILLORA I LÍNIES DE CONTINUÏTAT DEL PROJECTE236
- 8.3 AUTOAVALUACIÓ SOBRE EL PROCÉS DE TREBALL I L'ASSOLIMENT D'OBJECTIUS237

DECLARACIÓ D'ÚS DE LA INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL

FONTS D'INFORMACIÓ

01

Introducció

1.1 MOTIVACIÓ PERSONAL

La migració interior que es va produir a Espanya després de la postguerra, marcada per la crisi econòmica i social derivada de la Guerra Civil i pel model autàrquic de la dictadura franquista, va obligar moltes famílies a abandonar les seves terres d'origen. La pobresa i la manca d'oportunitats, especialment al sud i a l'interior peninsular, van portar milers de persones a pujar a un tren amb el que duïen posat i molt poc equipatge, deixant enrere amics, família i records amb l'esperança de trobar una vida millor. Entre aquestes famílies hi havia la meva: els meus avis. Des de petita he escoltat els seus relats sobre el viatge fins a Catalunya, un trajecte compartit per tantes altres persones que buscaven esperança enmig d'una profunda incertesa.

Aquest projecte neix del desig de comprendre més profundament aquelles vivències que, malgrat haver marcat la vida de tantes famílies, sovint han quedat difuminades amb el pas dels anys. És una manera de recuperar la memòria, donar-li el valor que mereix i reconèixer el coratge d'aquells que van emprendre un camí difícil per construir un futur millor.

Avui, mentre reflexiono sobre tot això, m'imagino com devia ser deixar enrere la pròpia terra i pujar a un tren sense saber si el trajecte arribaria a bon port. Moltes famílies no tenien la certesa d'arribar a l'Estació de França, a Barcelona; vivien amb la por que la Guàrdia Civil les fes tornar a casa seva o, fins i tot, les empresonés. A aquesta por s'hi sumava el repte d'adaptar-se a una nova regió sense tenir un treball assegurat. Eren obstacles immensos que havien d'afrontar amb una valentia admirable.

Aquest projecte és una mirada a totes aquestes experiències que, tot i ser personals, representen la història de nombroses famílies que van haver de migrar en tren per buscar un futur millor. Vull preservar aquesta memòria, recordar aquestes vivències i donar veu a les persones que van tenir el coratge de marxar amb el que duïen posat i començar una nova vida sense tenir res garantit.

02

Antecedents del treball

2.1 METODOLOGIA DE RECERCA

La recerca sobre les migracions interiors a Espanya s’ha desenvolupat a partir d’una aproximació metodològica principalment qualitativa, basada en l’ús de fonts primàries. Aquesta elecció respon a la naturalesa del fenomen estudiat, ja que una part significativa de la informació es conserva en l’àmbit personal i familiar, i no sempre queda recollida en fonts institucionals. En aquest sentit, l’objectiu principal ha estat obtenir dades que permetin comprendre tant l’experiència viscuda com la seva transmissió i percepció en l’actualitat.

En una primera fase, s’ha dut a terme una enquesta exploratòria dirigida a diferents franges d’edat, amb la finalitat d’avaluar el grau de coneixement social sobre les migracions interiors i identificar possibles vincles familiars amb aquest procés. Els resultats evidencien una clara diferència generacional: mentre que els participants majors de 30 anys presenten un coneixement més consolidat — sovint vinculat a relats familiars directes—, els participants més joves mostren una comprensió més fragmentada i menys contextualitzada. Aproximadament dos terços dels participants indiquen tenir antecedents familiars relacionats amb migracions interiors, principalment procedents d’Andalusia, Extremadura, Castella-la Manxa i Múrcia, i assenyalen Catalunya com un dels principals territoris de destinació. Així mateix, la majoria identifica el tren com el mitjà de transport principal, fet que reforça la seva presència dins l’imaginari col·lectiu associat a aquest fenomen. Aquestes dades posen de manifest que la migració interior forma part de la memòria familiar de moltes persones, però que el seu coneixement tendeix a diluir-se progressivament amb el pas de les generacions.

En una segona fase, s’han realitzat entrevistes en profunditat a persones que van viure directament el procés migratori. Aquestes s’han estructurat a partir d’un guió semidirigit organitzat en blocs temàtics: context d’origen, motius de la migració, experiència del trajecte, arribada al lloc de destinació i procés d’adaptació. L’anàlisi dels testimonis revela patrons recurrents. En tots els casos, la decisió de migrar es troba estretament vinculada a factors econòmics, especialment a la manca d’oportunitats laborals en el lloc d’origen. El trajecte en tren emergeix com una experiència central, caracteritzada per la llarga durada, les condicions limitades de comoditat i la convivència amb altres persones en situacions similars. Paral·lelament, es constata la importància de les xarxes familiars prèvies, que facilitaven l’arribada i l’establiment inicial, sovint mitjançant allotjament temporal o l’accés a oportunitats laborals.

Finalment, s’ha dut a terme un anàlisi comparatiu dels relats recollits amb l’objectiu d’identificar estructures narratives comunes i elements diferencials. Aquesta anàlisi permet establir una seqüència compartida en l’experiència migratòria: una situació inicial de precarietat o limitació d’oportunitats, una presa de decisió condicionada per la necessitat, el desplaçament en tren com a moment de transició i, finalment, un procés d’adaptació progressiva al nou entorn. Així mateix, s’observa que el record del trajecte presenta un fort component emocional i simbòlic, consolidant-se com un dels elements més persistents en la memòria dels participants.

03

Definició dels objectius i brífig del projecte

3.1. NECESSITAT

Les migracions interiors a Espanya, especialment les produïdes des dels territoris del sud cap a les zones industrialitzades del nord, constitueixen un dels processos demogràfics, socials i econòmics més rellevants del segle XX. Aquest fenomen va implicar el desplaçament de milers de persones que abandonaven els seus llocs d'origen, principalment entorns rurals, amb l'objectiu de millorar les seves condicions de vida i accedir a noves oportunitats laborals. Malgrat la seva magnitud i el seu impacte en la configuració social i territorial contemporània, es tracta d'un procés que ha estat parcialment invisibilitzat i insuficientment documentat des d'una perspectiva experiencial i humana.

La recerca realitzada posa de manifest que, tot i l'existència de documentació històrica, estadística i institucional sobre aquests desplaçaments, el paper del tren com a element central d'aquesta experiència migratòria ha estat escassament abordat. En aquest sentit, els testimonis orals esdevenen una font fonamental per a la reconstrucció d'aquesta memòria, ja que permeten accedir a dimensions que sovint queden fora dels registres oficials, com les vivències personals, les emocions associades al desplaçament o les condicions materials del trajecte. Aquests relats contribueixen a recuperar una memòria col·lectiva que, en molts casos, només es conserva a través de la transmissió intergeneracional.

En aquest context, el tren no només va actuar com el principal mitjà de transport que va facilitar els desplaçaments massius, sinó que també va adquirir una forta càrrega simbòlica. D'una banda, va permetre la connexió física entre territoris, fent possible el moviment de població a gran escala. De l'altra, va representar un element de transició vital, associat a la idea de canvi, esperança i mobilitat social. El trajecte en tren esdevé així un espai de transformació, situat entre l'abandonament del lloc d'origen i l'arribada a una nova realitat.

La combinació d'aquesta rellevància estructural i simbòlica, juntament amb la fragilitat i dispersió de les fonts existents, posa de manifest la necessitat d'investigar, documentar i preservar aquesta memòria, posant un èmfasi especial en el paper del tren com a element central de l'experiència migratòria. Aquesta necessitat especialment urgent davant el risc de pèrdua dels testimonis directes, que constitueixen una font insubstituïble per a la comprensió integral d'aquest fenomen històric.

3.2 HIPÒTESI

Com pot el tren simbolitzar l'esperança i la transició vital de la migració interior a Espanya a través dels testimonis orals?

3.3 DESCOBERTES, OPORTUNITATS I CONDICIONATS

3.3.1 Descobertes

A partir de les enquestes realitzades, he pogut observar que la gran majoria de les persones participants té familiars directes que van protagonitzar processos de migració interior cap a Catalunya. Tot i això, també es detecta que, malgrat tenir aquest vincle familiar tan proper, una part d'aquestes persones no mostren un interès especial pel tema ni en coneixen els detalls històrics. Aquesta distància entre experiència familiar i interès actual evidencia una desconnexió generacional respecte a la memòria migratòria.

3.3.2 Oportunitats

Aquesta memòria, encara present en l'àmbit familiar però escassament explorada des de la perspectiva del tren, ofereix una oportunitat per desenvolupar projectes orientats a la recuperació i preservació d'històries personals. Aquest enfocament permet no només visibilitzar experiències sovint absents dels relats oficials, sinó també afavorir la transmissió intergeneracional i reforçar la construcció d'una memòria col·lectiva compartida. Alhora, contribueix a generar una major sensibilització sobre el paper determinant que aquestes migracions van tenir en la configuració social, cultural i econòmica de Catalunya.

3.3.3 Condicionants

Un dels condicionants principals és la manca de documentació accessible sobre les migracions interiors, especialment pel que fa a materials visuals i relats personals. A més, s'ha detectat que moltes persones no perceben la història de la migració interior com un tema rellevant, ni reconeixen la importància que el tren va tenir en aquest procés. Aquesta falta d'interès general pot dificultar la recollida d'usuaris i la difusió del valor històric i social d'aquest fenomen.

3.4 OBJECTIUS

Recuperar, preservar i reinterpretar la memòria col·lectiva de la migració interna a Espanya a través del simbolisme del tren des de les vivències personals.

Fig 1. Estació de França, Barcelona, 1964.(A.H.C.).

Objectius secundaris

- Recollir i analitzar testimonis orals de persones que van viure processos de migració interna durant la postguerra i el desenvolupament industrial.
- Posar en valor el tren com a element simbòlic i emocional vinculat als desplaçaments migratoris i a la idea d'esperança, canvi i transició.
- Oferir una nova mirada que permeti entendre la diversitat d'experiències individuals a partir d'un mateix espai o recorregut.
- Fomentar la reflexió col·lectiva sobre el paper del tren i la migració en la construcció de la memòria social.

3.5 CONTEXT SOCIOCULTURAL

El projecte s’inscriu en un context sociocultural vinculat a les persones que han viscut processos de migració interior a Espanya, especialment aquelles que es van desplaçar des de zones rurals cap a territoris industrialitzats durant el segle xx, així com els seus descendents. Socialment, es tracta de persones que sovint van construir la seva vida en entorns nous marcats per l’esforç laboral, l’adaptació i la reconstrucció dels vincles comunitaris. Culturalment, aquesta experiència ha generat una memòria basada en el record del desplaçament, el desarrelament i la necessitat d’integració, però també en la preservació d’elements propis de l’origen, com les tradicions, les formes de vida o el relat familiar transmès oralment.

Moltes d’aquestes vivències no han estat recollides en els relats oficials, i es conserven principalment en l’àmbit privat i familiar. Això fa que, en l’actualitat, una part d’aquesta memòria es trobi fragmentada o en risc de desaparèixer, especialment entre les generacions més joves, que no han viscut directament el procés migratori però que en formen part des d’una dimensió identitària i cultural.

El projecte també s’adreça a un públic més ampli interessat en la memòria històrica, la migració i les narratives socials, incloent estudiants, investigadors i persones amb sensibilitat cap a la recuperació de relats col·lectius. Aquest públic se situa en un context cultural on existeix un interès creixent per recuperar històries invisibilitzades i per entendre els processos migratoris com a part fonamental de la construcció social contemporània.

3.6 USUARI

Persones migrades

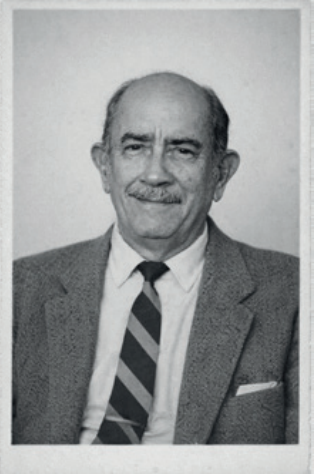
Aquest grup està format per individus que han viscut processos migratoris similars i que, per tant, poden sentir-se identificats amb el relat, les experiències i les emocions que el projecte aborda. Aquest públic pot reconèixer-hi elements de la seva pròpia trajectòria o de la seva família, fet que afavoreix una connexió emocional directa i una lectura més profunda del contingut.

Públic general interessat en la migració interior

Aquest grup inclou persones que, tot i no haver migrat directament, tenen familiars o coneixen històries properes vinculades a la migració interior, o bé mostren un interès genuí per entendre aquest fenomen. Dins d’aquest segment també hi trobem professionals de l’educació com mestres d’escola o d’institut que busquen materials per treballar la memòria històrica amb alumnat jove.

Aquest públic pot utilitzar el projecte per contextualitzar el paper del tren com a infraestructura clau en els moviments migratoris del segle xx, així com per establir paral·lelismes amb la migració actual, marcada per la recerca d’oportunitats i condicions de vida més dignes. D’aquesta manera, el projecte actua com a recurs pedagògic i divulgatiu, facilitant la comprensió de continuïtats i transformacions en els processos migratoris.

3.6.1 Perfils

Nom: José Rodríguez
Edat: 76 anys
Estat civil: Casat
Localització: Girona

- Necessitats:
- Reconeixement i dignificació de la seva història personal i col·lectiva.
 - Revivir la memòria de forma respectuosa i emocional, sense caure en tòpics.
 - Poder transmetre el relat a fills i nets amb un suport visual i narratiu clar.

- Punts febles:
- Emocions associades al record del viatge.
 - Por que la seva experiència desaparegui quan ja no hi sigui.
 - Dificultat per expressar amb paraules tot el que va significar migrar.

Biografia:
En José, un home de 76 anys procedent de Jaén, va viure la migració interior durant la seva infància. La seva família va haver de marxar amb tren per la manca de feina estable i la impossibilitat de construir un futur al lloc d'origen. Aquell desplaçament va marcar un abans i un després.

Amb els anys, en José ha construït una vida al territori d'acollida, però conserva el record d'aquella etapa com una experiència intensa i transformadora. Sovint sent que aquesta història no ha estat prou explicada i que les migracions interiors han quedat invisibilitzades dins del relat col·lectiu. Per això, té interès per tot allò que pugui ajudar a preservar aquesta memòria i donar-li el valor que mereix, especialment per a les noves generacions.

Tot i que parla del passat amb serenor, hi ha moments en què el record li desperta emocions profundes. Per a ell, recordar no és només tornar a mirar enrere, sinó donar sentit a la pròpia identitat.

Nom: Carla Martínez
Edat: 32 anys
Estat civil: Soltera
Localització: Barcelona

- Necessitats:
- Reconstruir el relat familiar amb més context i coherència.
 - Entendre com la migració va marcar els valors de la seva família.
 - Connectar amb els orígens i donar sentit a una memòria heretada però fragmentada.

- Punts febles:
- Relat familiar incomplet amb records explicats a mitges.
 - Sensació de desconexió amb el lloc d'origen i amb la realitat viscuda pels avis.
 - Dificultat per ordenar i interpretar els fragments de memòria disponibles.
 - Idealització o normalització del passat, que pot invisibilitzar la duresa real del procés.

Aquesta recerca li permet ordenar allò que ha heretat a través de relats fragmentaris i convertir-ho en una memòria més conscient. Al mateix temps, la porta a establir vincles intergeneracionals més forts, ja que entendre el passat familiar obre espais de conversa i reconeixement amb les persones que el van viure o que el van rebre de prop. D'aquesta manera, la memòria migratòria deixa de ser només un record difús i es converteix en una part activa de la seva identitat.

Nom: Marc Vidal
Edat: 24 anys
Estat civil: Solter
Localització: Tarragona

- Necessitats:
- Comprendre les migracions interiors amb una mirada humana i accessible.
 - Disposar de context històric clar per entendre el fenomen i les seves causes.
 - Accedir a relats que generin empatia i vagin més enllà de les dades.

- Punts febles:
- Coneixement inicial superficial del tema i manca de referents previs.
 - Pot desconnectar si el discurs és massa acadèmic o dens.
 - Dificultat per visualitzar l'impacte humà real sense testimonis o exemples vivencials.
 - Necessita un fil narratiu clar per no perdre's en informació dispersa.

Biografia:
En Marc, un jove de 24 anys, estudiant de sociologia s'interessa per la història social i pel passat recent del país. Tot i que no té un vincle familiar directe amb les migracions interiors, considera que es tracta d'un fenomen imprescindible per entendre la societat actual i els grans canvis del segle XX: la transformació dels territoris, el despoblament d'algunes zones, l'auge d'altres i l'impacte humà d'aquests moviments. El que més li desperta interès no són només les dades, sinó les històries que hi ha al darrere: vides concretes que expliquen un procés col·lectiu.

En Marc té una mirada curiosa i analítica, però també empàtica. Sovint estableix connexions entre el passat i el present, relacionant la migració interior amb fenòmens contemporanis com la mobilitat per motius econòmics, les desigualtats territorials o la necessitat de buscar oportunitats lluny del lloc d'origen. Entén la migració com un motor de canvi social, i li interessa especialment com aquestes experiències poden modelar identitats, comunitats i trajectòries personals.

Valora els relats que expliquen la història des d'una perspectiva humana i quotidiana, perquè creu que és així com s'arriba a comprendre realment un fenomen. Per a ell, el repte no és acumular informació, sinó entendre què significava, a nivell emocional i vital, haver de marxar. Vol acostar-se al passat des de la necessitat, la incertesa i l'esperança que van impulsar tantes persones a començar de nou.

Nom: Khadija El Amrani
Edat: 27 anys
Estat civil: Casada
Localització: Sabadell

- Necessitats:
- Recursos pedagògics clars per treballar memòria històrica i migracions.
 - Continguts que generin empatia i fomentin la reflexió crítica.
 - Materials adaptables que connectin passat i present de manera comprensible.

- Punts febles:
- Manca de temps per crear recursos didàctics des de zero.
 - Dificultat per mantenir l'atenció de l'alumnat amb formats tradicionals.
 - Necessitat de materials estructurats, visuals i fàcils d'aplicar a l'aula.

Biografia:
La Khadija El Amrani, docent de 27 anys en un institut, manté un interès actiu per la memòria històrica, els moviments socials i els processos migratoris. En la seva pràctica docent, observa que l'alumnat sovint percep la història com un conjunt de continguts distants i desconnectats del present, especialment quan es presenta únicament com una successió de dates, fets i conceptes. Davant d'aquesta realitat, procura abordar els continguts des d'una perspectiva més propera i experiencial, centrada en relats humans que facilitin la identificació, fomentin l'empatia i estimulin el pensament crític.

En aquest context, considera que la migració interior constitueix un àmbit especialment rellevant, ja que permet analitzar qüestions estructurals com les desigualtats territorials, els processos d'industrialització i les transformacions socials i econòmiques del segle XX. Alhora, destaca la seva capacitat per establir vincles amb la realitat contemporània, entenent la migració no com un fenomen puntual del passat, sinó com un procés continu que forma part de la configuració social i històrica del present.

3.7 AGENTS IMPLICATS

Museu del Ferrocarril de Catalunya

El Museu del Ferrocarril de Catalunya, situat a Vilanova i la Geltrú, és una institució dedicada a la conservació i difusió del patrimoni ferroviari tant de Catalunya com de l'Estat. Disposa d'una col·lecció destacada de locomotores històriques, vagons, maquinària i documentació que permet reconstruir l'evolució del ferrocarril com a sistema de transport i com a peça clau en la configuració social, econòmica i territorial del país. En aquest sentit, el museu esdevé un espai de referència per comprendre el paper del tren en processos històrics com la industrialització i els moviments migratoris interiors del segle XX.

La seva importància dins el projecte rau en el fet que aporta un marc patrimonial i historiogràfic imprescindible per contextualitzar el tren més enllà de la seva funció tècnica. El seu fons documental i visual pot actuar com a suport de recerca i verificació, reforçant l'autenticitat del relat i facilitant una aproximació fidel a l'experiència del desplaçament migratori. A més, com a institució especialitzada, pot contribuir a ampliar l'abast cultural del projecte i connectar-lo amb públic interessat en memòria social, patrimoni industrial i història ferroviària.

ANDACAT Fundació Cultural Andaluza de Catalunya

ANDACAT és una fundació dedicada a preservar, promoure i difondre la cultura andalusa a Catalunya. Desenvolupa activitats culturals, educatives i socials amb l'objectiu de reforçar el vincle entre les comunitats andaluses migrades i el territori català. La seva tasca contribueix a mantenir viu el patrimoni cultural d'origen com la música, la dansa o les tradicions, alhora que fomenta la convivència i el diàleg intercultural dins la societat d'acollida.

Aquest agent és rellevant perquè representa una de les comunitats més directament vinculades a la migració interior cap a Catalunya. En un projecte centrat en relats personals i memòria col·lectiva, comptar amb entitats que treballen des de dins aquesta experiència és reforçar la legitimitat social del relat. A més, la fundació pot facilitar l'accés a testimonis, xarxes comunitàries i canals de difusió, consolidant el projecte com una proposta arrelada al territori i connectada amb els seus protagonistes.

Casa de Andalucía

Las Casas de Andalucía són entitats culturals i socials que funcionen com a espais de trobada per a la comunitat andalusa establerta a Catalunya. S'hi organitzen activitats vinculades al folklore, la gastronomia, el flamenc, les festes tradicionals i la memòria migratòria. Alhora, actuen com a espais de cohesió i suport comunitari, reforçant una identitat compartida i oferint un punt de referència per a persones migrades i les seves famílies.

La seva importància dins el projecte rau en el paper que exerceixen com a nuclis de transmissió oral i intergeneracional. Sovint, aquestes entitats custodien relats que no han quedat recollits en registres oficials i que persisteixen gràcies a la comunitat. Això les converteix en agents clau per connectar amb el públic destinatari, afavorir la identificació emocional i facilitar la participació. A més, el seu entorn comunitari permet situar la migració com una vivència compartida i encara present en la memòria social del territori.

3.8 EMISSOR

El Museu de la Immigració de Catalunya (MhiC) es defineix com l'emissor del projecte, ja que la seva missió institucional se centra en la recuperació, preservació i difusió de les històries migratòries que han configurat la societat catalana. En aquest sentit, esdevé el marc més coherent per situar una proposta centrada en les migracions interiors a Espanya a partir de relats personals, atès que comparteix els mateixos eixos conceptuals: memòria, identitat, transmissió i reconeixement social.

D'una banda, el MhiC aporta legitimitat i context històric al projecte, permetent situar les experiències individuals dins d'un relat col·lectiu més ampli. Això evita que les migracions interiors quedin reduïdes a vivències aïllades o familiars, i les posiciona com un fenomen estructural que va transformar profundament el territori, les dinàmiques demogràfiques i les formes de vida tant a Catalunya com a la resta de l'Estat.

D'altra banda, la trajectòria del museu en el treball amb memòria oral resulta especialment rellevant per al desenvolupament del projecte. Davant la manca de documentació sistemàtica sobre aquest procés migratori, les fonts testimonials esdevenen essencials. En aquest context, el MhiC actua com a mediador entre les vivències individuals i la construcció d'una memòria col·lectiva, garantint la preservació i valorització d'aquest patrimoni immaterial.

A més, la funció educativa i divulgativa del museu permet ampliar l'abast del projecte, facilitant la seva connexió amb públics diversos, com persones migrades i els seus descendents, així com amb comunitats educatives i públic general interessat en la història social. Aquesta capacitat de difusió contribueix a generar espais de reflexió crítica i empatia al voltant dels processos migratoris.

Finalment, la xarxa de col·laboracions del MhiC amb entitats i col·lectius del territori reforça la dimensió participativa del projecte i en potencia l'arrelament social. Així, el museu no només actua com a emissor, sinó que dota el projecte de coherència institucional, projecció pública i una base comunitària sòlida.

3.9 COMPETÈNCIA

Migrant Journal - Offshore Studio

Migrant Journal és una revista editorial independent formada per sis números que tracta el concepte de migració des d'una mirada àmplia i contemporània. No se centra només en la migració de persones, sinó també en altres formes de moviment: objectes, aliments, diners, informació, espècies animals, plantes o idees. El projecte entén la migració com un fenomen constant que transforma el territori, les ciutats, l'economia i la cultura.

Cada número funciona com una peça editorial pròpia i aborda la migració des d'un angle diferent. A través de textos, fotografies, mapes, il·lustracions, gràfics i composicions visuals, la revista explica com els moviments humans i no humans afecten la manera com vivim i entenem el món. És un projecte amb un llenguatge molt visual, proper al disseny editorial contemporani i a la recerca cultural.

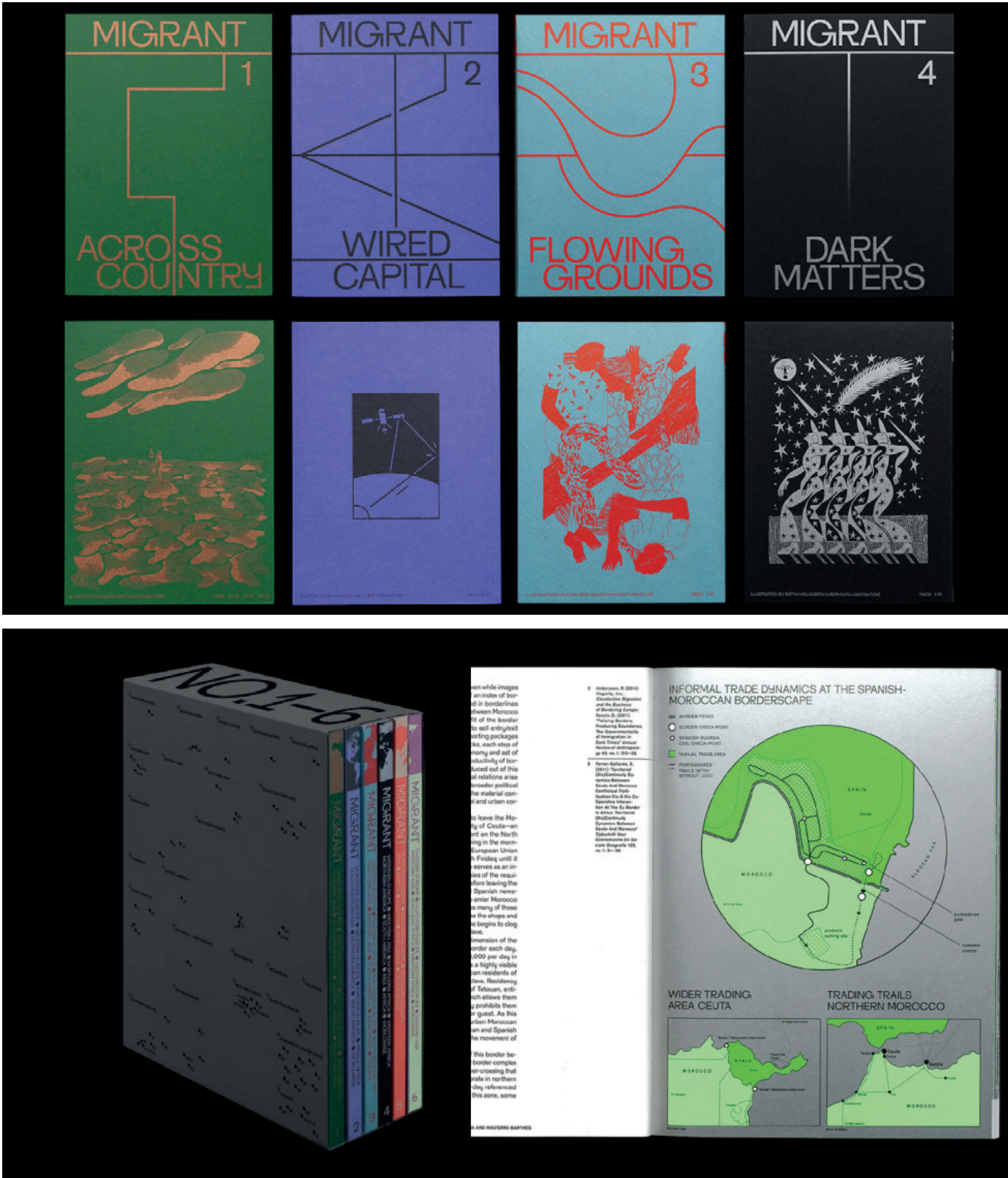
Punts forts:

- No entén la migració només com el desplaçament de persones, sinó com un fenomen molt més ampli. També parla del moviment d'objectes, informació, aliments, plantes, animals o idees, fet que permet abordar el tema des d'una perspectiva més global i actual.
- La publicació destaca per una identitat gràfica molt clara i coherent. L'ús de la tipografia, els mapes, les infografies, les fotografies i les composicions visuals ajuda a explicar conceptes complexos d'una manera més atractiva i entenedora.
- El fet que el projecte estigui dividit en sis números permet tractar la migració des de diferents punts de vista. Aquesta estructura fa que el tema no es presenti de manera única, sinó com una realitat formada per moltes capes i moviments diferents.
- El projecte mostra com els desplaçaments transformen els espais, les ciutats i les societats. Això aporta una lectura crítica i visual sobre com la migració forma part del funcionament del món contemporani.

Punts febles:

- Tractar la migració des d'un punt de vista tan ampli, el projecte pot allunyar-se de les experiències més personals i emocionals. La mirada global és interessant, però pot fer que la part humana quedi menys present.
- Migrant Journal no se centra tant en històries concretes de persones migrants. Això pot fer que el lector no connecti emocionalment amb el contingut de la mateixa manera.
- La publicació funciona molt bé com a projecte de recerca visual i editorial, però pot semblar més propera a una revista de disseny o investigació que no pas a un projecte de memòria personal o històrica.

Fig 2. Vista general del projecte Migrant Journal.

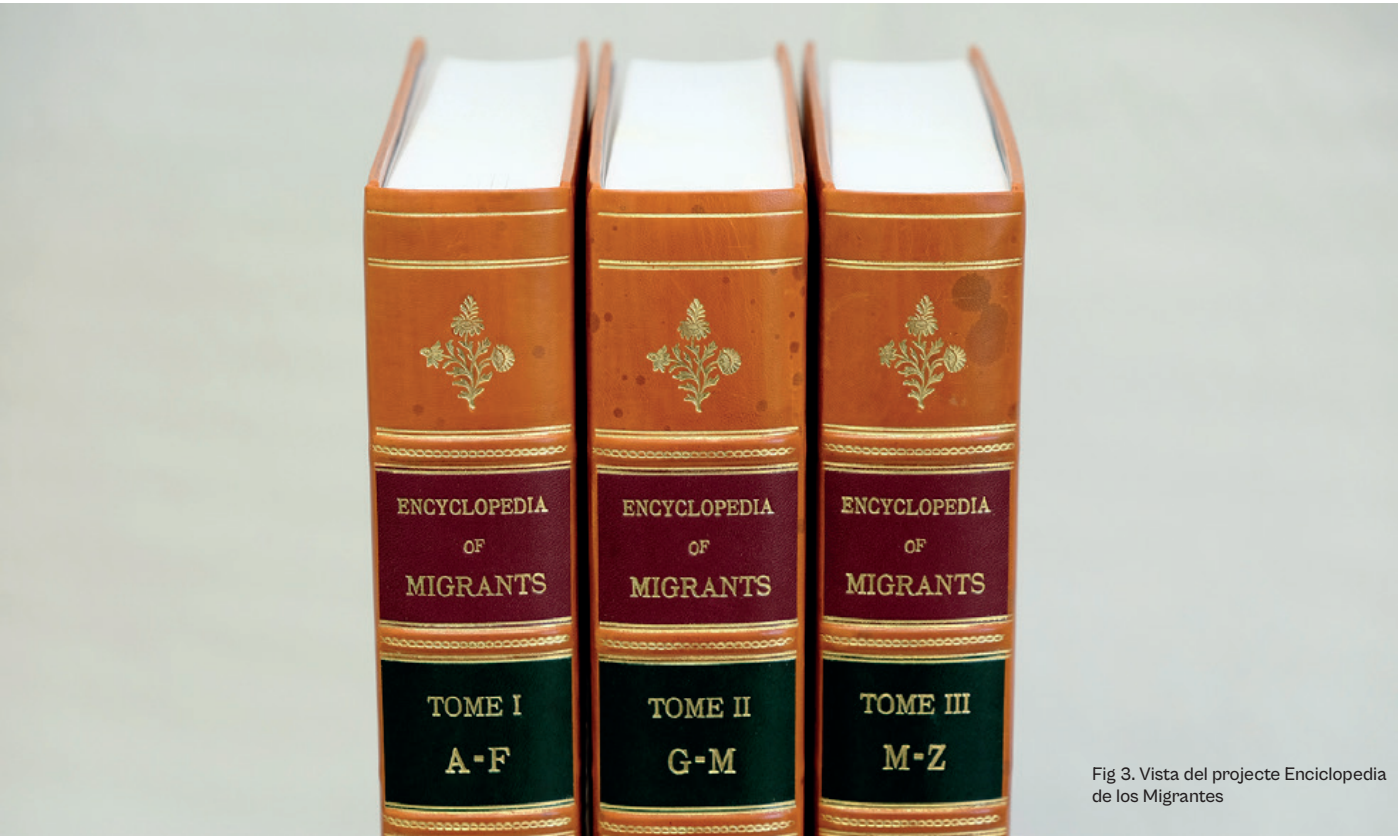

Fig 3. Vista del projecte Enciclopedia de los Migrantes

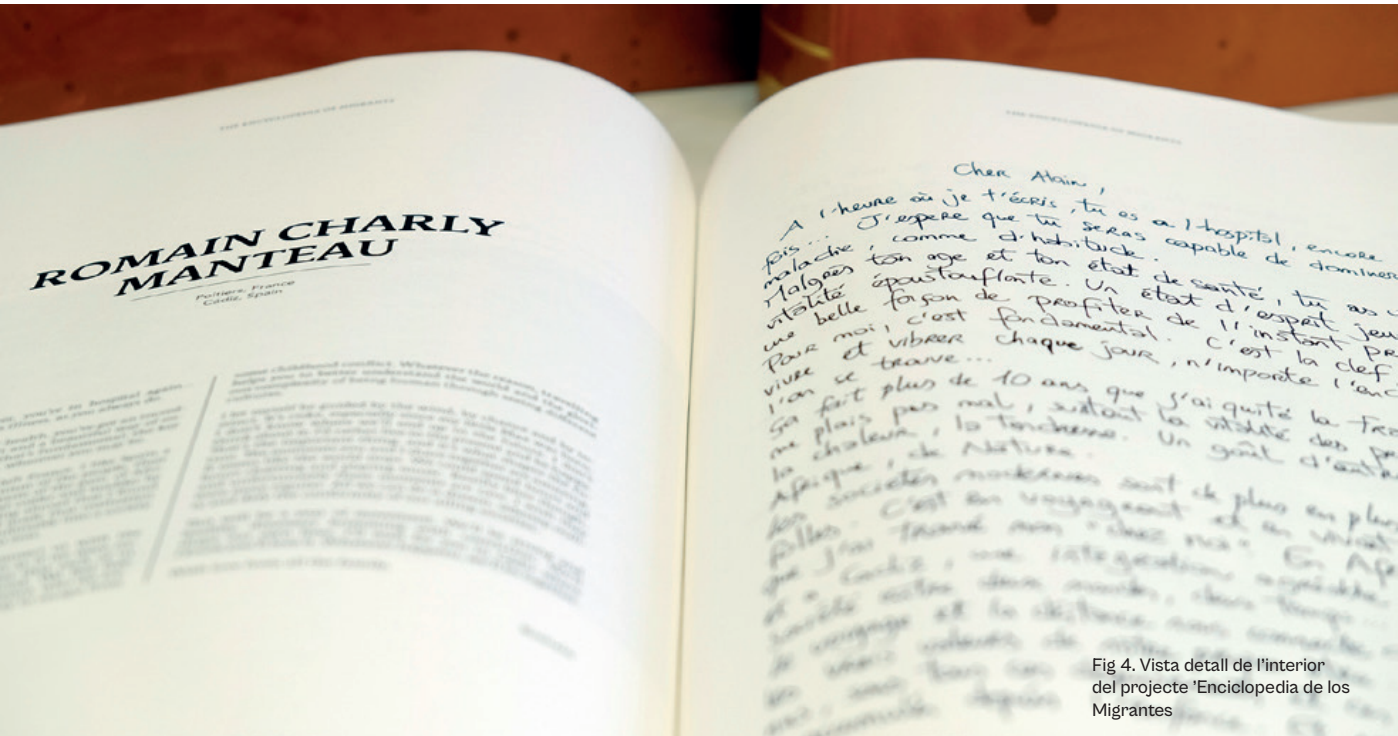

Fig 4. Vista detall de l'interior del projecte 'Enciclopedia de los Migrantes'

Enciclopedia de los Migrantes - Paloma Fernández Sobrino

La *Enciclopedia de los Migrantes* és un projecte artístic, social i editorial que recull testimonis de persones migrants a diverses ciutats europees. El projecte es construeix a partir de cartes personals escrites per persones que han viscut processos migratoris. Aquestes cartes parlen de la distància, l'enyorança, la família, la identitat, el lloc d'origen i la vida en un nou territori.

Cada testimoni es presenta a través d'una carta manuscrita i un retrat fotogràfic de la persona. D'aquesta manera, el projecte dona veu i rostre als migrants, evitant que la migració es presenti només com una dada o un fenomen social abstracte. La publicació funciona com un gran arxiu de memòria personal i col·lectiva.

La idea principal del projecte és conservar i visibilitzar experiències migratòries des d'una mirada humana. No busca explicar la migració només des del context polític o econòmic, sinó des de la vivència personal de qui ha deixat un lloc i ha construït una vida en un altre.

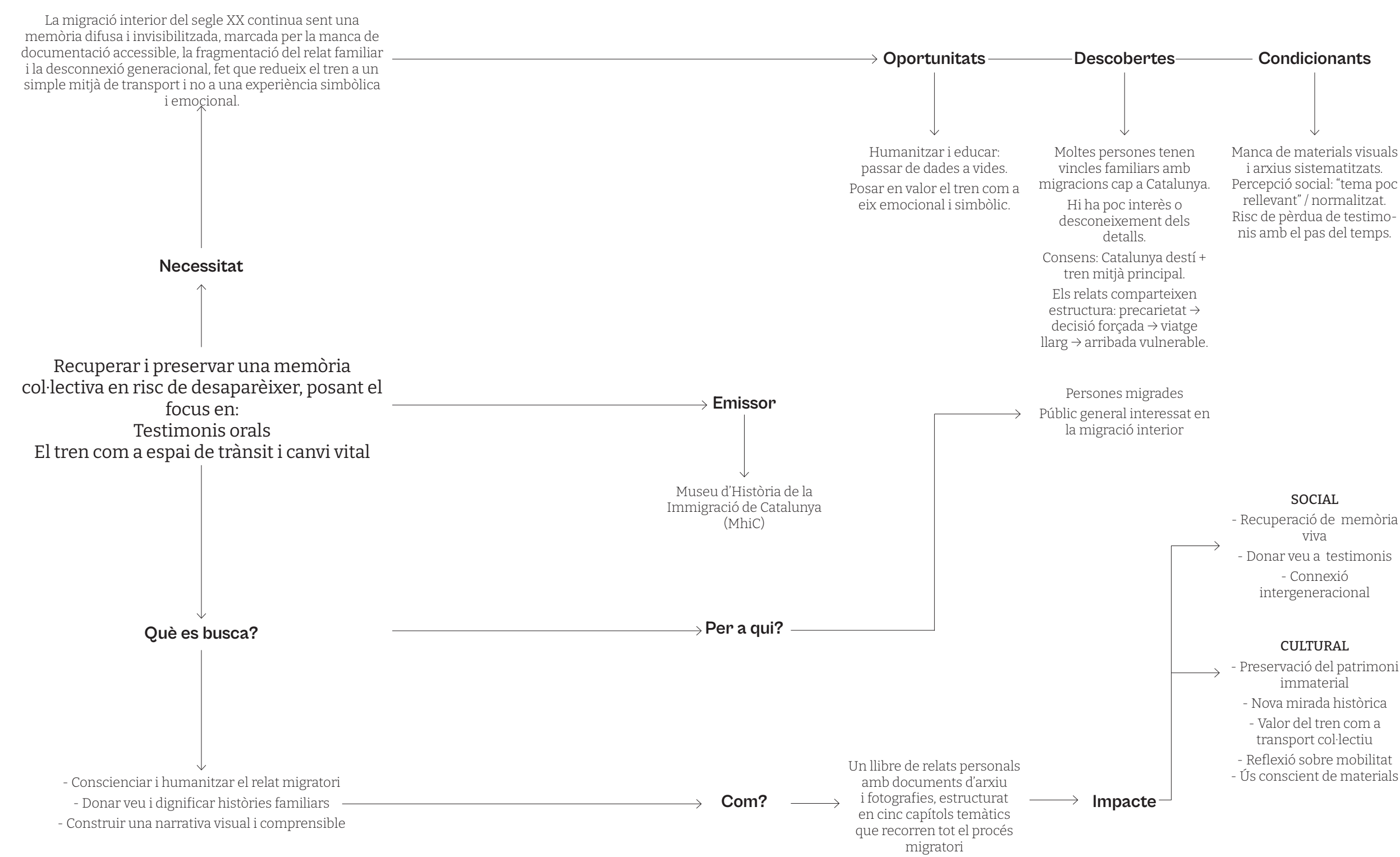
Punts forts:

- El projecte dona veu directa a persones migrants a través de cartes personals. Aquest format permet que cada testimoni expliqui la seva experiència des d'una mirada íntima, parlant de la distància, l'enyorança, la família, la identitat i el vincle amb el lloc d'origen.
- La carta no funciona només com a text, sinó també com a document visual i emocional. La cal·ligrafia, el paper i la manera d'escriure aporten una dimensió personal que reforça la singularitat de cada història.
- Cada testimoni s'acompanya d'un retrat, fet que ajuda a posar rostre a les històries. Aquesta combinació evita que la migració es presenti com una realitat anònima i permet una connexió més directa amb les persones protagonistes.
- El projecte reuneix moltes veus diferents i converteix les experiències personals en una memòria compartida. Això li dona un gran valor documental, social i cultural.

Punts febles:

- En reunir un gran nombre de testimonis, la lectura pot ser molt fragmentada. Cada carta té valor per si mateixa, però el conjunt pot arribar a ser dens si no es busca una lectura lineal.
- El projecte funciona més com un arxiu de veus que com un relat amb inici, desenvolupament i final. Això fa que no hi hagi un recorregut narratiu tan marcat sobre el procés migratori.
- Com que inclou migracions molt diverses i de diferents contextos, el projecte pot perdre especificitat. No se centra en un únic període, lloc o trajecte migratori, sinó que ofereix una visió més àmplia i plural.
- El projecte es basa molt en la intensitat de les cartes. Per això, algunes històries poden tenir molta càrrega emocional, mentre que altres poden quedar més descriptives o menys potents dins del conjunt.

3.10 ESQUEMA-RESUM DEL BRÍFING

04

Conceptualització

Fig 5. Emigrants espanyols dels anys 60s.

4.1 MARC TEÒRIC

La migració interior constitueix un dels fenòmens socials més determinants de la història contemporània d'Espanya, especialment durant el període de la postguerra. En un context marcat per la precarietat econòmica i la inestabilitat laboral, milers de persones es van veure obligades a abandonar els seus llocs d'origen a la recerca de millors condicions de vida. Els treballs disponibles eren sovint esporàdics i mal remunerats, fet que impedia disposar d'un salari estable i situava moltes famílies en condicions de gran vulnerabilitat, amb dificultats reals per cobrir les necessitats bàsiques.

Davant d'aquesta situació, nombroses famílies —especialment procedents d'Andalusia, però també d'altres regions com Extremadura, Castella-la Manxa o Múrcia— van iniciar processos migratoris cap a zones industrialitzades de l'Estat. Ciutats com Barcelona i Madrid es van consolidar com a principals pols d'atracció, en tant que requerien mà d'obra per sostenir el creixement dels sectors productius. Aquest desplaçament massiu va tenir un impacte estructural: d'una banda, va provocar un creixement demogràfic accelerat en les zones de destinació; de l'altra, va generar un progressiu buidatge de les àrees rurals d'origen, amb la consegüent transformació del seu teixit social i econòmic.

En aquest context, el tren va esdevenir el principal mitjà de desplaçament i un element central en la construcció simbòlica del fenomen migratori. Més enllà de la seva funció funcional, el tren representava la possibilitat d'iniciar una nova etapa vital, carregada d'expectatives però també d'incertesa. El trajecte es configurava com un espai de transició entre dues realitats: la vida que es deixava enrere i aquella que encara era desconeguda.

Els vagons es convertien en espais de convivència intensa, on persones desconegudes compartien hores de viatge, aliments, converses i silencis, així com una mateixa combinació d'esperança i temor davant del futur. Aquesta proximitat transformava el tren en un microcosmos provisional, on es generaven dinàmiques de suport mutu i solidaritat, configurant una comunitat efímera basada en la necessitat compartida.

Així, la migració interior no només implicava un desplaçament geogràfic, sinó també un procés profundament emocional i identitari. Les persones migrades deixaven enrere la seva terra, els vincles familiars i una vida coneguda, sovint sense garanties sobre el futur. Malgrat això, la decisió de migrar es fonamentava en la voluntat d'assolir una vida més digna, especialment per a les generacions futures. En aquest sentit, el fenomen es pot interpretar tant com una resposta col·lectiva a la precarietat com un impuls compartit cap a la construcció d'un futur possible.

És a partir d'aquest marc que es desenvolupa el projecte, amb l'objectiu de preservar la memòria de la migració interior a través de la creació d'un llibre que recull històries personals vinculades a aquest procés. El llibre es planteja com un dispositiu de transmissió de memòria, que posa en valor els relats individuals com a eina per comprendre un fenomen col·lectiu sovint poc documentat des d'una perspectiva experiencial.

En aquest sentit, la publicació no adopta una mirada estrictament historiogràfica, sinó que construeix una narrativa basada en testimonis, situant l'experiència humana al centre del relat. L'èmfasi es focalitza especialment en el moment de ruptura que implica la decisió de marxar i en el trajecte en tren com a espai simbòlic i físic de transició.

Des d'una perspectiva editorial, el llibre articula els relats amb materials visuals com fotografies, documents d'arxiu i records familiars, que actuen com a evidències i alhora com a elements evocadors. Aquesta combinació contribueix a generar una lectura immersiva i emocional, reforçant la connexió entre el lector i les experiències narratives, i consolidant el llibre com un instrument de preservació i transmissió de la memòria col·lectiva.

D'aquesta manera, la proposta no només contribueix a la preservació de la memòria col·lectiva, sinó que també obre un espai de reflexió sobre la migració interior i el paper del tren com a element estructural i transversal del procés migratori. El projecte convida a repensar el concepte de desplaçament a partir de les històries individuals que el conformen i reafirma la importància de donar veu a aquestes experiències per construir una mirada més humana i conscient sobre una migració que va marcar tota una època.

Fig 5. Recopil·lació d'imatges del llibre
Un legado en el tiempo

4.1.1 REFERENTS

Referent conceptual:

Un legado en el tiempo –P.A.R Design

Aquest projecte editorial, *Un legado en el tiempo*, es planteja com un referent conceptual en la mesura que entén el llibre no només com un contenidor d'informació, sinó com un dispositiu narratiu capaç de generar una experiència immersiva i multisensorial. La proposta recull la història de la família Gómez, pionera de la ràdio i la televisió a Espanya, a través d'una construcció editorial que integra contingut i forma de manera estretament vinculada, convertint la lectura en una experiència activa.

A diferència del relat lineal tradicional, el projecte articula la narrativa mitjançant la incorporació d'elements interactius com codis escanejables, desplegable i recursos pop-up, que s'insereixen orgànicament dins l'estructura del llibre. Aquests recursos no només amplien la informació, sinó que conviden el lector a explorar, descobrir i relacionar continguts, generant una lectura fragmentada però cohesionada. D'aquesta manera, el relat no es presenta de forma tradicional, sinó que es construeix progressivament a través de la interacció.

A més, l'ús d'una tècnica d'enquadració especial permet integrar materials dins dels plec de les pàgines, aportant una dimensió tangible que reforça el vincle entre el lector i la història. Aquesta materialitat no és merament estètica, sinó que actua com a part essencial del discurs narratiu, fent que la memòria es percebi no només a nivell visual, sinó també físic.

Referent formal i gràfic:

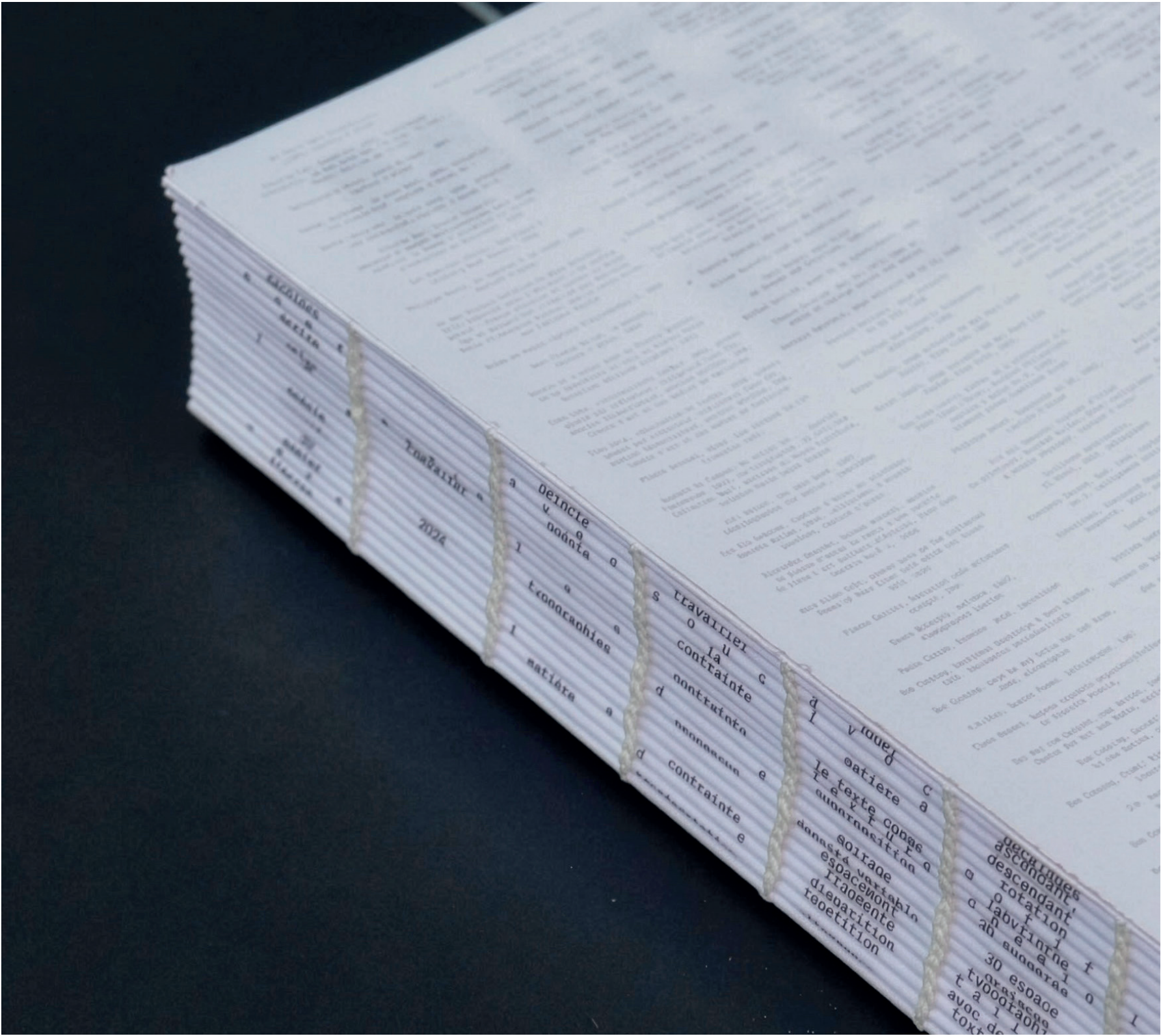
Machines pour écrire, atlas de la poésie concrète - Marie Chevalier

Aquest projecte editorial, *Machines pour écrire, atlas de la poésie concrète*, es pren com a referent formal i gràfic en relació amb el tipus d'enquadrernació i el tractament del llom. L'obra presenta una enquadrernació que fa visible l'estructura del llibre, posant en relleu el sistema de plecs, la repetició i la construcció modular del conjunt.

Des d'una perspectiva formal, aquesta solució destaca per la seva capacitat de convertir l'estructura en part del llenguatge visual, on el llom no actua com un element neutre, sinó com un espai compositiu que reflecteix l'organització interna del llibre. Gràficament, la visibilització dels plecs genera un ritme visual basat en la repetició i la seriació, aportant coherència i identitat al conjunt editorial.

En aquest sentit, esdevé un referent rellevant per al projecte, ja que inspira la concepció d'un llom vist on forma, estructura i contingut queden estretament vinculats. Aquesta aproximació permet entendre el llom com una superfície gràfica activa, capaç de sintetitzar visualment el sistema constructiu del llibre i reforçar conceptes com el recorregut, l'acumulació i la memòria.

Fig 6. Imatge general del llibre Machines pour écrire, atlas de la poésie concrète.

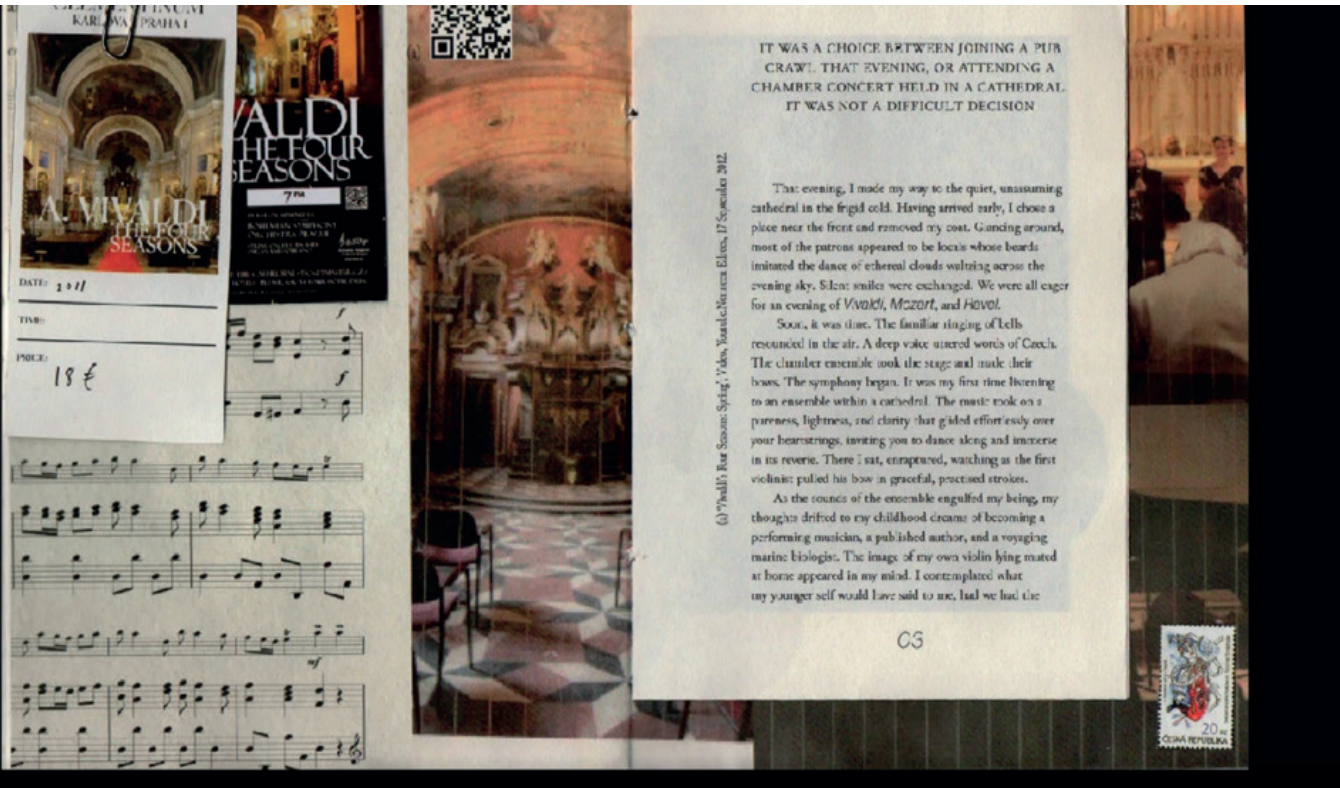
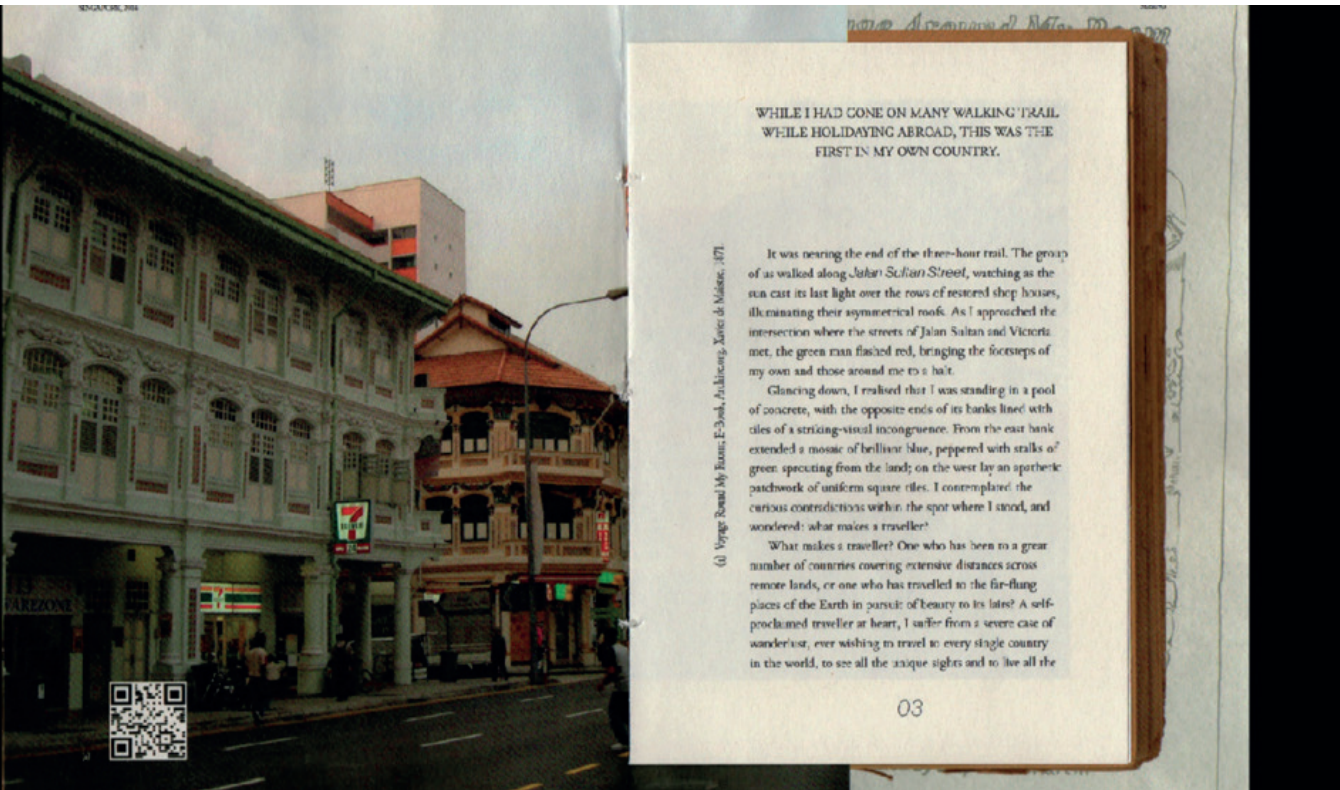

Fig 7. Recopil·lació de pàgines del llibre
The Desire for Elsewhere

Referent gràfic:
***The Desire for Elsewhere* - Tiffany Wong**
The Desire for Elsewhere és un projecte editorial que destaca per la seva capacitat de transformar un relat literari en una experiència visual i objectual a través del disseny gràfic. L'obra, escrita per Agnes Chew, es construeix a partir d'una estructura inspirada en la visita a un museu, en què el format físic del llibre esdevé un element fonamental per a la representació narrativa. El projecte utilitza el concepte de literatura interactiva per traslladar el contingut textual a una dimensió visual, fent que la lectura es desenvolupi mitjançant la interacció amb diversos elements i formats.

El llibre està format per un conjunt d'objectes editorials independents, cadascun dels quals representa un element propi d'un museu i conté una part específica de la història. Aquesta estructura es divideix en tres seccions, que corresponen a tres ales expositives i organitzen el relat segons una dimensió temporal. La primera part, Nostalgia, es vincula amb el passat i es construeix a partir de relats centrats en la memòria i el temps perdut. La segona part, Parallel Planets, representa el present i explora les possibilitats i decisions que configuren l'experiència vital. Finalment, la tercera part, The Vast Unknown, es projecta cap al futur i presenta històries que expressen aspiracions i expectatives.

Aquest projecte esdevé un referent gràfic rellevant perquè utilitza recursos com la diversitat de formats, la materialitat dels objectes i l'organització espacial per construir una narrativa visual coherent. La relació entre forma i contingut permet que l'estructura física del llibre reforci el significat del relat, convertint el disseny en una eina activa de comunicació i no només en un suport del text.

4.2 CONCEPTUALITZACIÓ

El projecte es materialitza en un llibre que té com a objectiu recopilar, preservar i reinterpretar la memòria de les migracions interiors a Espanya a través de relats personals i familiars. Es tracta d'una proposta que s'allunya d'un plantejament editorial tradicional per explorar un llenguatge narratiu i visual de caràcter experimental, capaç de traduir la complexitat, la fragmentació i la càrrega emocional d'aquest procés històric.

En l'àmbit formal, el llibre adopta una estructura flexible que permet que cada capítol desenvolupi una identitat pròpia, tant a nivell de composició com de recursos gràfics i materials. Aquesta diversitat formal no es planteja com una ruptura del conjunt, sinó com una manera de reforçar el contingut de cada fase del relat. L'ús de diferents registres tipogràfics, imatges, fragments textuais, inserts i elements materials funciona com a dispositiu narratiu per representar la pluralitat de veus i testimonis, reforçant així el caràcter coral del projecte.

Paral·lelament, la incorporació de fotografies, documents personals i elements vinculats a la memòria familiar aporta una dimensió d'autenticitat i proximitat. Aquests materials permeten fer visible la part més íntima i emocional de l'experiència migratòria, acostant el lector a històries que sovint han quedat conservades dins l'àmbit oral, domèstic o familiar. D'aquesta manera, el projecte promou una aproximació més humana, empàtica i immersiva.

La proposta editorial s'estructura a partir d'un model en constel·lació, basat en mirades encreuades. Això implica que el relat no s'organitza a partir de testimonis individuals presentats de manera separada, sinó mitjançant eixos temàtics que integren fragments de diferents veus. Aquesta decisió permet construir una memòria col·lectiva compartida, on les experiències personals es relacionen entre elles i formen un relat més ampli.

El llibre es divideix en cinc capítols que recorren seqüencialment les diferents fases del procés migratori: el context d'origen, la construcció del destí com a promesa, el viatge en tren, l'arribada i l'arrelament en el nou territori. Aquesta estructura permet entendre la migració com un procés continu, que comença abans de marxar i continua molt després d'arribar. Marxar no s'inicia únicament en el moment d'agafar el tren, ni acaba quan s'arriba al lloc de destí, sinó que forma part d'un recorregut vital marcat per la necessitat, l'esperança, l'adaptació i la memòria.

El primer capítol, *El jornal*, situa el lector en el context d'origen i en la realitat quotidiana prèvia a la migració. S'hi descriu una vida marcada per la inestabilitat econòmica, la dependència d'un treball incert i una eco-

nomia de subsistència vinculada al camp, als animals i a l'aprofitament dels recursos disponibles. El jornal apareix com a símbol d'una manera de viure condicionada pel dia a dia, on el treball no sempre estava assegurat i on la supervivència depenia sovint de les oportunitats puntuals.

Més enllà de les dificultats materials, aquest capítol posa de manifest la construcció d'un horitzó limitat, on la manca d'oportunitats converteix la migració en una necessitat més que en una elecció. També s'introdueix la dimensió emocional i familiar del moment previ a la partida, marcada pels dubtes, la por, l'esperança i la ruptura amb l'entorn d'origen.

El segon capítol, *Donde corría el dinero*, aborda la construcció del destí com a espai de promesa. S'hi analitza com determinats territoris es configuren en l'imaginari col·lectiu com a llocs d'oportunitat, on el treball es percep com a més estable i accessible. Aquest capítol posa especial èmfasi en el paper de les xarxes migratòries: familiars, veïnals i socials, com a mecanisme de transmissió d'informació i d'activació del moviment migratori.

La migració es presenta així no només com un desplaçament físic, sinó com un procés social en què les històries, les expectatives i les esperances es construeixen col·lectivament. Al mateix temps, el capítol també mostra la tensió entre la promesa i la incertesa, ja que el destí és imaginat abans de ser viscut i no sempre coincideix amb la realitat que es trobarà en arribar.

El tercer capítol, *El tren*, constitueix el nucli central del projecte, ja que és l'espai on la migració es fa física i tangible. En aquesta estructura de cinc capítols, El tren integra també la dimensió de l'equipatge i dels objectes que acompanyaven les persones migrants. D'aquesta manera, el viatge no es planteja només com un trajecte, sinó com una experiència completa on conviuen cossos, objectes, records, cansament i esperança.

El tren es presenta com un micro-món en moviment. S'hi descriuen les condicions del viatge (la massificació, la incomoditat, el fum, el soroll, les llargues esperes, els transbordaments i el cansament acumulat) així com els espais que el configuren: els vagons, els passadissos, les estacions i les zones d'espera. Més enllà de la seva funció com a mitjà de transport, el tren esdevé un espai de convivència i un escenari emocional compartit.

Dins d'aquest espai, l'equipatge adquireix un valor simbòlic fonamental. Marxar implicava reduir la pròpia vida a allò essencial, condensat en maletes, cistelles, baguls, fiambres, roba, documents o petits records familiars. A través d'aquests objectes es construeix una narrativa del necessari, que evidencia tant la precarietat com les

estratègies de supervivència, cura i resistència. Cada objecte transportat parla d'una necessitat material, però també d'un vincle emocional amb allò que es deixava enrere.

Així, el vagó es converteix en un espai dens i compartit, on conflueixen persones, objectes i emocions. La convivència, la solidaritat, la nit, el cansament i les dificultats per descansar intensifiquen aquesta experiència, transformant el viatge en un exercici constant d'adaptació. En aquest sentit, el tren adquireix un valor simbòlic com a frontera entre dues vides: allò que es deixa enrere i allò que encara està per construir.

El quart capítol, *“El final feliz”*, ofereix una mirada crítica sobre l'arribada, qüestionant la idea del destí com a punt final o com a solució immediata. El títol, formulat en clau irònica, desmunta la imatge idealitzada d'un final feliç després del viatge. Arribar no significa haver resolt totes les dificultats, sinó iniciar una nova etapa marcada per la precarietat, la incertesa i la necessitat de reconstruir la vida des de zero.

S'hi descriuen les primeres condicions d'habitatge, sovint provisionals o insuficients, la cerca immediata de feina i l'impacte físic i emocional del procés d'adaptació. El lloc de destí, que abans havia estat imaginat com una promesa, es revela com una realitat complexa, amb oportunitats però també amb dificultats importants. El capítol posa en valor el caràcter progressiu i esforçat de la construcció d'una vida estable.

Finalment, el cinquè capítol, *Raíces en otra tierra*, tanca el relat des de la perspectiva del temps, la memòria i l'arrelament. S'hi reflexiona sobre com les persones migrants construeixen una nova vida en el territori de destí sense perdre del tot el vincle amb el lloc d'origen. L'arrelament no es presenta com una substitució d'una identitat per una altra, sinó com un procés de convivència entre dues realitats: la terra que es va deixar i la terra on es va créixer, treballar i formar una família.

Aquest capítol aborda la construcció d'identitats híbrides, marcades tant pels costums heretats com per les noves experiències viscudes al lloc d'arribada. També posa en relleu el valor de la transmissió intergeneracional i la persistència d'aquestes històries com a patrimoni familiar i cultural. Moltes d'aquestes memòries han arribat fins al present a través de converses, fotografies, objectes conservats i relats compartits dins l'àmbit familiar.

En aquest sentit, *Todavía huele a carbón* planteja el tren com el símbol central del projecte: no només com a mitjà de transport, sinó com a espai de ruptura, esperança i transformació. La seva presència travessa tot el relat i continua viva en la memòria de les persones que van migrar i en

les generacions que n'han heretat la història. El llibre, per tant, no només documenta un procés migratori, sinó que proposa una manera de mirar-lo, sentir-lo i preservar-lo des del disseny editorial.

4.3 EXPERIMENTACIÓ I EXPLORACIÓ

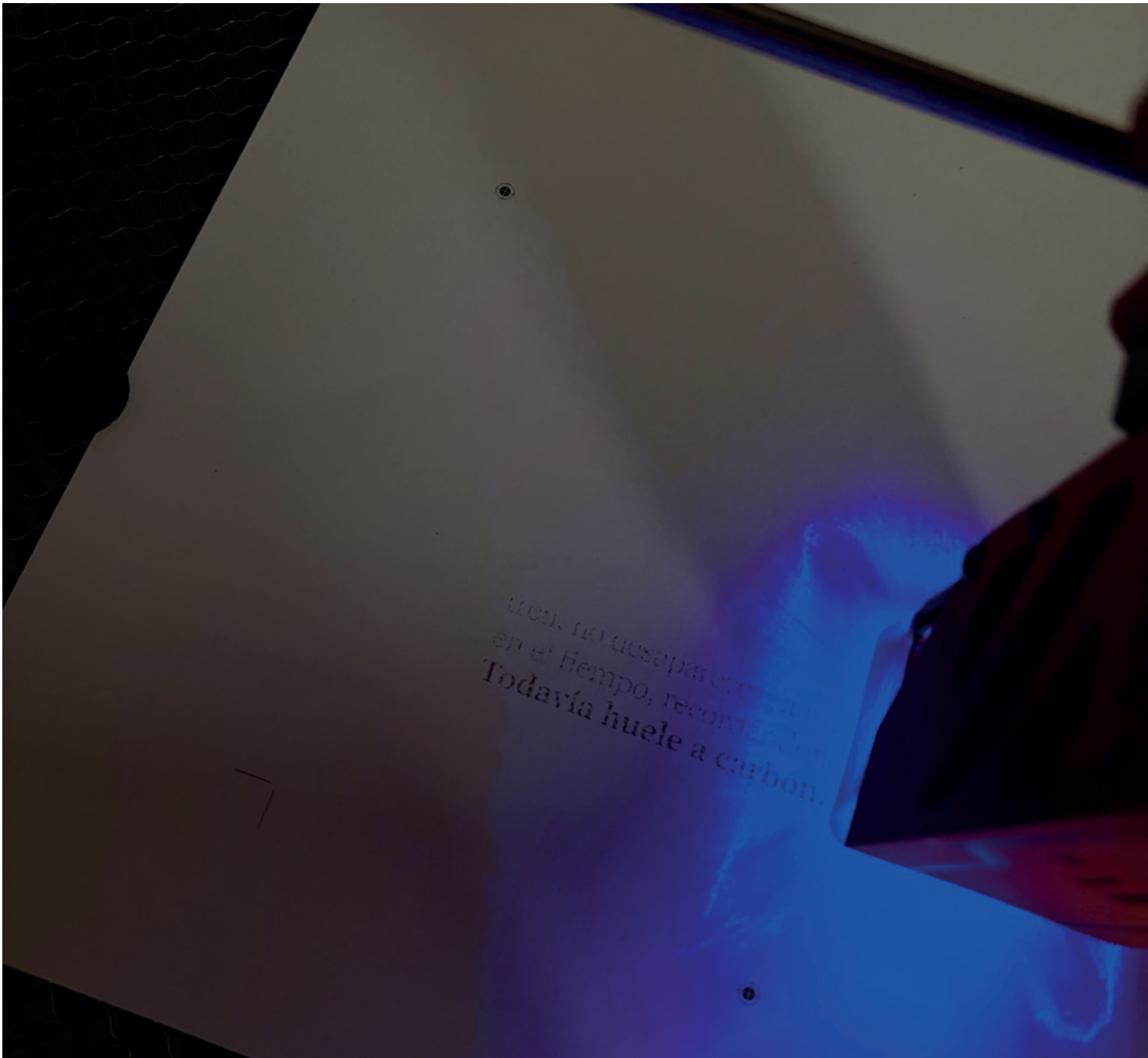
Durant el desenvolupament del projecte s’ha explorat i experimentat principalment amb recursos gràfics i materials capaços de reforçar el concepte del llibre i la seva dimensió sensorial. Les proves s’han centrat en trobar formes visuals que permetessin representar el carbó, el fum, el desgast, el trajecte i la memòria fragmentada vinculada a l’experiència migratòria.

Una de les línies principals d’experimentació ha estat el concepte del cremat, relacionat amb el carbó i amb la brutícia provocada pel viatge en tren. A partir d’aquesta idea, s’han fet proves per generar superfícies enfosquides, marques irregulars, efectes de combustió i rastres visuals que evoquessin el pas del temps i la duresa del recorregut.

També s’ha experimentat amb formes a partir de les perforacions, vinculades a la idea dels bitllets de tren i les parades del trajecte. Aquestes proves han permès treballar el buit com a element narratiu, fent que l’absència, el tall i la perforació formessin part del discurs visual del projecte.

Paral·lelament, s’han explorat diferents formes d’impressió i acabats, com la impressió làser, la risografia, les proves de sobreimpressió i els contrastos entre tinta, textura i superfície. Aquestes experimentacions han servit per valorar quin tractament reforçava millor cada part del relat i com els recursos tècnics podien aportar una lectura més documental, sensorial o simbòlica.

[Documentació audiovisual del procés d'experiemtnació amb làser.](#)

05

Descripció del projecte

5.1 NOM I VALORS

El procés de definició del nom parteix dels valors principals del projecte: la memòria, l'experiència viscuda i la dimensió humana de la migració. En aquest cas, el títol no funciona només com una manera d'identificar el llibre, sinó com una primera entrada emocional al relat. *Todavía huele a carbón* és una frase que parla d'un record que encara continua present, d'una vivència que no ha desaparegut amb el pas dels anys.

L'expressió neix directament dels testimonis recollits durant el treball de camp. En moltes entrevistes apareixen records vinculats al fum, a l'olor del carbó, a la roba bruta, a les cares ennegrides i al cansament acumulat després de moltes hores de viatge. Són detalls concrets, però alhora molt potents, perquè permeten imaginar el trajecte no com una dada històrica, sinó com una experiència viscuda en el propi cos.

El carbó, dins del projecte, deixa de ser només un element propi del tren i es converteix en una metàfora del trajecte migratori. Representa la duresa del viatge, les condicions en què moltes famílies es van desplaçar i l'esforç que implicava marxar per començar de nou. L'olor, en canvi, aporta una dimensió més íntima: és allò que queda, allò que torna sense avisar i que connecta directament amb la memòria.

D'aquesta manera, el títol reforça una de les idees centrals del llibre: la memòria no es conserva només a través de fotografies, documents o dates, sinó també a través de sensacions. Una olor pot traslladar de nou una persona a un moment concret de la seva vida i fer present una experiència que semblava oblidada. Per això, *Todavía huele a carbón* parla d'una empremta que continua viva.

Formalment, el títol té un caràcter proper i testimonial. S'expressa com una frase dita per algú, com si el lector escoltés directament una veu que recorda.

Així, el nom sintetitza els valors del projecte: memòria, experiència i transmissió, i actua com una porta d'entrada al relat. Més que descriure el tema del llibre, el títol suggereix una vivència: la d'un viatge que va acabar fa molts anys, però que encara deixa rastre en el record individual i col·lectiu.

5.2 COBERTA

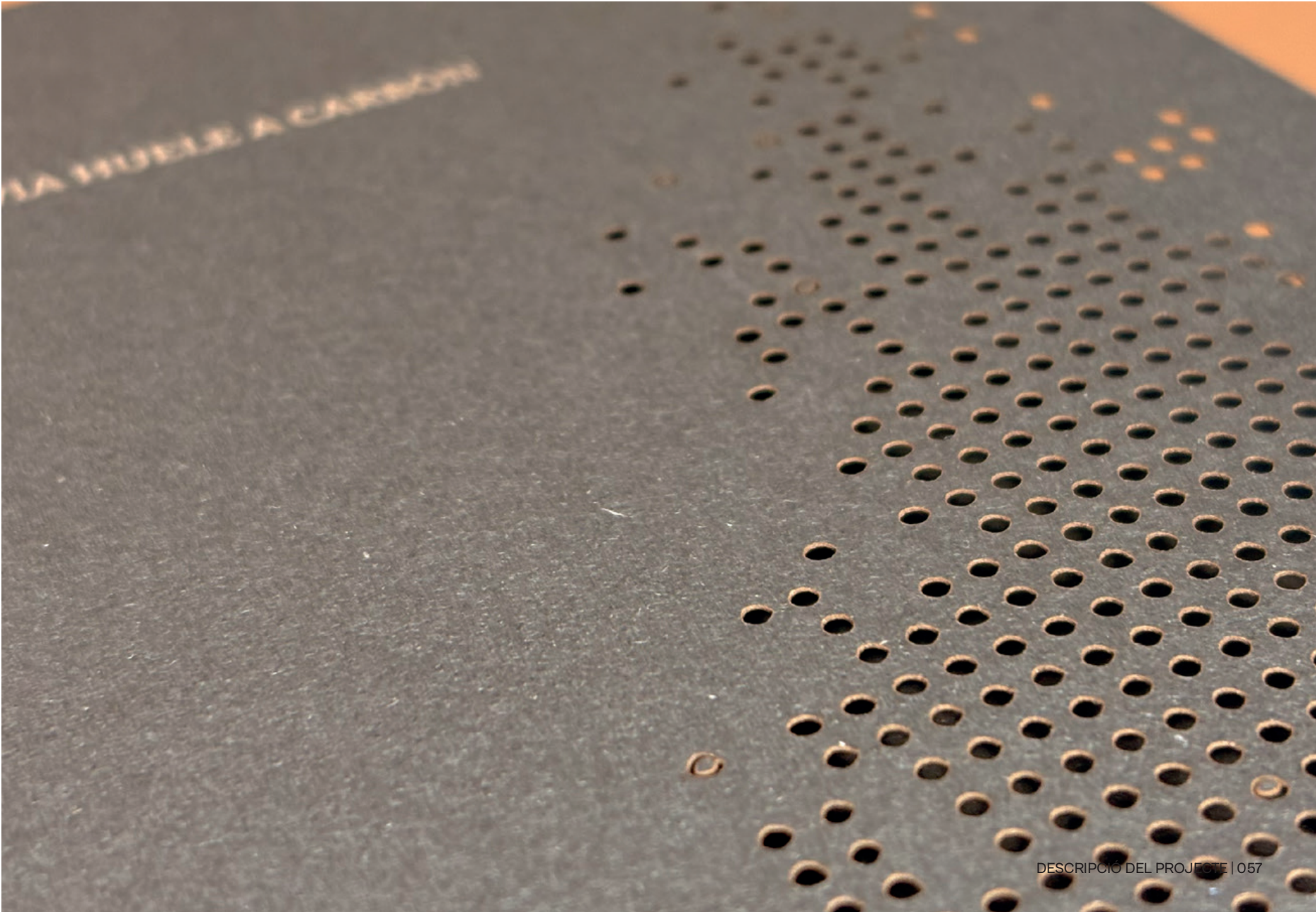
Més enllà de la seva funció protectora, la coberta es planteja com un element narratiu que introdueix el lector en l'univers simbòlic del projecte. La seva formalització parteix de l'ús d'un paper texturat, seleccionat per la seva capacitat d'evocar visualment i tàctilment la matèria del carbó. Aquesta elecció no respon només a una qüestió estètica, sinó que busca establir una relació directa amb un dels imaginaris més recurrents dels testimonis: el fum, la brutícia i la presència constant del carbó durant el trajecte en tren.

En aquest sentit, la coberta incorpora un element gràfic i visual construït a partir de perforacions, que reforça la presència simbòlica del fum i del recorregut col·lectiu de les persones migrants. Aquest recurs s'introdueix de manera general com una intervenció sobre la superfície del paper, aportant profunditat, ritme i una lectura vinculada al rastre, al desplaçament i a la memòria fragmentada. La seva funció no és només ornamental, sinó que contribueix a reforçar conceptualment el relat des de la materialitat de la pròpia coberta.

La textura del paper aporta densitat i caràcter a la peça, i reforça la vinculació amb el títol del llibre, Todavía huele a carbón. A més, el títol es treballa mitjançant una intervenció de cremat, amb la voluntat de reforçar el concepte central del projecte i d'evocar visualment i sensorialment la presència del carbó. Aquest tractament permet intensificar la relació entre forma, matèria i significat, deixant una empremta que remet tant al fum com a l'olor de cremat.

Així, la coberta no es limita a contenir els cinc capítols que conformen el projecte, sinó que n'anticipa el to i la càrrega simbòlica. Abans fins i tot d'obrir el llibre, el lector entra en contacte amb una superfície que remet a aquesta empremta física i emocional del viatge.

En aquest sentit, la coberta esdevé un llinard entre l'exterior i el relat interior: una porta d'entrada que introdueix una narrativa construïda no només des del contingut textual i visual, sinó també des de la sensibilitat material. A través del paper texturat, les perforacions i el títol cremat, la coberta acompanya i reforça una de les idees centrals del projecte: que la memòria migratòria deixa rastre, i que aquest rastre pot ser també visual, tàctil, olfactiu i emocional.

5.2.1 Format

El llibre adopta un format vertical, escollit per afavorir la comoditat de lectura i garantir una experiència visual equilibrada. Aquesta decisió respon tant a criteris funcionals com conceptuals, assegurant que el suport s'adapti a les necessitats comunicatives del projecte.

En quant la funcionalitat, d'una banda, el format permet una lectura fluida i agradable, ja que ofereix una superfície suficient que facilita el descans visual del lector i una disposició clara dels continguts. La proporció vertical contribueix a estructurar la informació de manera ordenada, establint una jerarquia visual coherent entre imatges, cites i espais en blanc.

A nivell format, es tracta d'un format lleugerament allargat i no estàndard, fet que reforça el caràcter singular del projecte i el situa dins d'una pràctica editorial contemporània que s'allunya dels formats convencionals. Aquesta elecció aporta identitat pròpia al llibre i el configura com un objecte reconeixible.

A nivell conceptual, la tria del format respon també a la voluntat de posar en valor el llibre com a objecte físic. Es planteja com una peça que no només es llegeix, sinó que també es manipula, s'observa i es conserva, potenciant una experiència de lectura més propera i conscient.

Aquest format es complementa amb la incorporació d'inserts i manipulats en diferents mides i proporcions dins del cos del llibre. Aquests elements introdueixen variacions formals dins del mateix sistema, generant interrupcions i canvis de ritme que enriqueixen l'experiència de lectura i reforcen la idea de fragmentació present en el projecte.

5.2.2 Materials

La coberta es resol a partir d'un paper de to fosc, escollit per la seva semblança visual amb el color i l'aparença del carbó. Tot i que no es tracta d'un paper texturat, el seu acabat permet evocar la presència matèrica del carbó i establir una relació directa amb l'imaginari del projecte.

Aquest material aporta densitat visual a la peça i reforça el caràcter sobri de la coberta. El color fosc del paper actua com a base principal del disseny i contribueix a generar una primera connexió amb conceptes com el fum, la brutícia i el rastre del viatge en tren.

La tria d'aquest paper respon, per tant, a la voluntat de treballar la coberta des del propi material, fent que el suport participi activament en la construcció visual i conceptual del llibre.

5.2.3 Element visual i gràfic

L'element visual i gràfic principal de la coberta és una creació pròpia construïda a partir d'un patró de perforacions. Aquest element s'inspira en el fum del carbó i en el moviment col·lectiu de les migracions interiors, dos conceptes centrals dins del projecte Todavía huele a carbón. Es concep com una intervenció integrada directament sobre el suport, amb la voluntat de reforçar el vincle entre la materialitat de la coberta i l'univers simbòlic del llibre.

Formalment, l'element es compon d'un conjunt de perforacions circulars que s'agrupen i es dispersen de manera irregular, però sempre seguint una mateixa retícula. Aquesta estructura permet mantenir una coherència visual i un control formal, tot i que el resultat final generi una figura orgànica que remet visualment a una forma de fum en expansió. Tot i partir d'un element físic i recognoscible, com és el fum, la seva representació no és literal, sinó que ha estat simplificada i reinterpretada gràficament per adaptar-se al llenguatge visual del projecte.

La concentració i separació dels punts permet suggerir la densitat, el moviment i la dissolució del fum, alhora que introdueix una lectura vinculada al desplaçament massiu de persones. Aquesta combinació entre retícula i irregularitat permet representar una forma aparentment espontània, però construïda a partir d'un sistema gràfic ordenat.

A nivell funcional, aquest recurs no actua només com un element decoratiu, sinó com un dispositiu narratiu i conceptual. Les perforacions treballen el buit com a element expressiu i connecten amb idees com la petjada, l'absència, el rastre i el trajecte. D'aquesta manera, la forma de fum es converteix en un símbol visual que relaciona la presència material del carbó amb la dimensió humana de la migració.

Pel que fa a la seva realització, l'element s'ha aplicat directament sobre la coberta mitjançant tall làser, seguint la mateixa retícula que estructura el patró de perforacions. Aquest procés permet perforar el suport amb precisió i traslladar el disseny al material de manera controlada. La intervenció física sobre el paper reforça la dimensió matèrica i sensorial del projecte, fent que la coberta no només representi el concepte, sinó que el materialitzi a través del buit, la textura i el rastre.

5.2.4 Enquadernació

El llibre adopta un sistema d'enquadernació de llom vist, que deixa al descobert el cosit dels plecs. Aquesta decisió no respon únicament a una qüestió formal, sinó que es planteja com una estratègia conceptual: mostrar l'estructura interna del llibre com una metàfora de la construcció dels testimonis, fets a partir de fragments de memòria que, cosits entre si, configuren un relat col·lectiu.

5.3 TO I ESTIL NARRATIU

El projecte articula el seu relat a partir de dos nivells narratius que funcionen de manera complementària: una estructura seqüencial i una lectura en constel·lació. Aquesta doble organització permet explicar el procés migratori d'una manera ordenada, però alhora respecta el caràcter fragmentari, emocional i sovint incomplet de la memòria oral.

D'una banda, el llibre presenta una narrativa seqüencial perquè s'estructura en sis capítols que segueixen les diferents etapes del procés migratori. El recorregut comença amb el context d'origen i la precarietat laboral, continua amb la construcció del destí com a promesa, el viatge en tren, allò que es podia portar dins l'equipatge, l'arribada al lloc d'acollida i, finalment, l'arrelament en una nova terra.

Aquesta organització permet entendre la migració com un recorregut vital, no només com un desplaçament geogràfic. Cada capítol correspon a un moment concret de l'experiència i ajuda a construir un fil narratiu clar, que guia el lector des de les causes que van motivar la marxa fins a les conseqüències personals i col·lectives d'aquest procés.

Paral·lelament, el llibre incorpora una lectura en constel·lació, ja que la narrativa interna de cada capítol no es construeix únicament a través d'un text lineal, sinó sobretot mitjançant les cites dels testimonis. Aquestes veus funcionen com a fragments de memòria que, posats en relació entre ells, generen el relat. No expliquen la història des d'una sola veu, sinó des d'una suma de records, matisos i experiències personals.

En aquest sentit, les cites són l'element que activa la dimensió més humana del projecte. Cada frase conserva el to oral, la subjectivitat i l'emoció del testimoni, i permet que el relat avanci a partir de veus reals. D'aquesta manera, el llibre no imposa una narració tancada, sinó que construeix una memòria compartida a partir de fragments que dialoguen entre ells.

La lògica de constel·lació també permet que una mateixa idea aparegui en diferents moments del llibre des de punts de vista diversos. Records vinculats al tren, a la por, a l'esperança, a l'equipatge o a l'arribada poden repetir-se o transformar-se segons el testimoni i el capítol on apareixen. Aquesta repetició no és redundant, sinó que reforça la idea que la migració va ser una experiència col·lectiva viscuda de maneres diferents.

Així, la narrativa seqüencial ordena el recorregut i dona estructura al llibre, mentre que la constel·lació de cites obre el relat i el fa més proper, més coral i més emocional. El lector pot seguir l'ordre dels sis capítols, però també pot establir connexions pròpies entre les veus, els records i les imatges que apareixen al llarg de la publicació.

Per tant, el llibre manté la veu dels testimonis en un lloc central i permet que la memòria es presenti com allò que és: un conjunt de fragments, records i emocions que, en unir-se, construeixen un relat col·lectiu sobre la migració interior.

5.4 DISSENY DE MARGES

5.4.1 Marges

Els marges es mantenen igual al llarg de totes les pàgines del cos principal del llibre, garantint així una coherència formal i visual en el conjunt de la publicació. Aquesta regularitat contribueix a establir una estructura estable que facilita la lectura i reforça l'ordre compositiu.

En canvi, en el cas dels inserts, els marges no segueixen exactament els mateixos criteris que els del llibre, ja que s'adapten a les dimensions, proporcions i característiques específiques de cada peça. Aquesta diferència permet que cada insert funcioni com un element propi dins del projecte, amb una composició ajustada al seu format i a la seva funció narrativa.

5.4.1.1 Tipografia

Per als textos ubicats en els marges s'utilitza la tipografia Georgia Pro en un cos de 7 pt. Aquesta configuració garanteix una alta llegibilitat en dimensions reduïdes i manté la coherència visual amb el conjunt gràfic. La lleugeresa del traç i la proporció equilibrada dels caràcters permeten una correcta jerarquització de la informació sense introduir un pes visual excessiu dins la composició.

5.4.1.2 Composició

Pel que fa a la composició, els marges es defineixen com una part essencial de l'estructura del llibre. La seva funció principal és situar el lector dins de la publicació, indicant en quin capítol i en quina pàgina es troba en cada moment. Com que el projecte es desenvolupa a partir de diferents fases del procés migratori, era necessari establir un sistema d'orientació estable que ajudés a mantenir una lectura clara i coherent al llarg del recorregut.

El marge superior incorpora el títol del capítol, alineat al centre, com a element d'orientació. Aquesta decisió ajuda al lector a identificar en quina etapa del relat migratori es troba, sense interrompre el ritme de lectura. La seva presència és discreta i manté la continuïtat visual entre pàgines.

Els números de pàgina se situen al marge exterior, alineats al centre, amb la funció d'indicar el punt concret del recorregut dins del llibre. Aquesta ubicació permet que la informació de navegació sigui fàcilment localitzable, però sense competir amb la resta d'elements de la pàgina.

Al marge inferior, també alineat al centre, s'hi incorpora el número del capítol. Aquest element reforça el sistema d'orientació i permet situar el lector dins l'estructura general del llibre, marcant de manera clara a quin bloc del relat pertany cada pàgina.

Aquest sistema de marges aporta ordre, estabilitat i regularitat al llarg de la publicació. Alhora, permet que el lector pugui orientar-se fàcilment entre els diferents capítols i pàgines, fet especialment important en un projecte construït a partir de fragments, testimonis i materials diversos.

En canvi, els inserts no segueixen ni la paginació ni la composició del cos principal del llibre. Aquests elements adopten una estructura pròpia segons el seu format, contingut i funció dins del relat. Aquesta diferència permet que funcionin com a peces independents o complementàries, generant moments de ruptura visual i reforçant la idea de fragmentació present en el projecte.

Aa
Georgia Pro

ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ
abcdefghijklmnopqrstuvwxyz
0123456789
.,:;!?"'“ ” ‘ ’ () / & @ # %

EL JORNAL

En muchos pueblos del sur, la vida se organizaba en torno al jornal. El trabajo no era fijo ni estaba asegurado, sino que dependía del día, de la temporada y de la necesidad de otros. Cada mañana, antes de amanecer, los hombres acudían a la plaza del pueblo con la esperanza de ser escogidos para trabajar esa jornada. A veces lo conseguían; otras, volvían a casa sin haber sido llamados.

5.5 ELEMENTS VISUALS I SONORS

5.5.1 Imatges

Les imatges constitueixen un recurs essencial dins del projecte, ja que tenen un paper actiu en la construcció del relat. No funcionen només com un suport visual del text, sinó com una eina narrativa que ajuda a contextualitzar les vivències, activar la memòria i donar una dimensió més humana a l'experiència migratòria.

En un projecte basat en testimonis, sovint una imatge pot expressar allò que costa explicar amb paraules. Els rostres, els espais, els objectes o les condicions materials del viatge poden transmetre de manera immediata una càrrega emocional i històrica que reforça el relat oral. En aquest sentit, es parteix de la idea que, molts cops, una imatge val més que mil paraules, perquè permet comprendre de forma directa una realitat viscuda.

Per aquest motiu, el sistema visual no es planteja com un element decoratiu, sinó com una part fonamental del discurs editorial. Les imatges estableixen un diàleg constant amb les cites i els textos, ampliant-ne el significat i reforçant la dimensió emocional, documental i testimonial del projecte.

El sistema visual es construeix a partir de tres tipologies d'imatge diferenciades, cadascuna amb una funció específica dins del relat: imatges d'arxiu, imatges personals i imatges generades amb intel·ligència artificial.

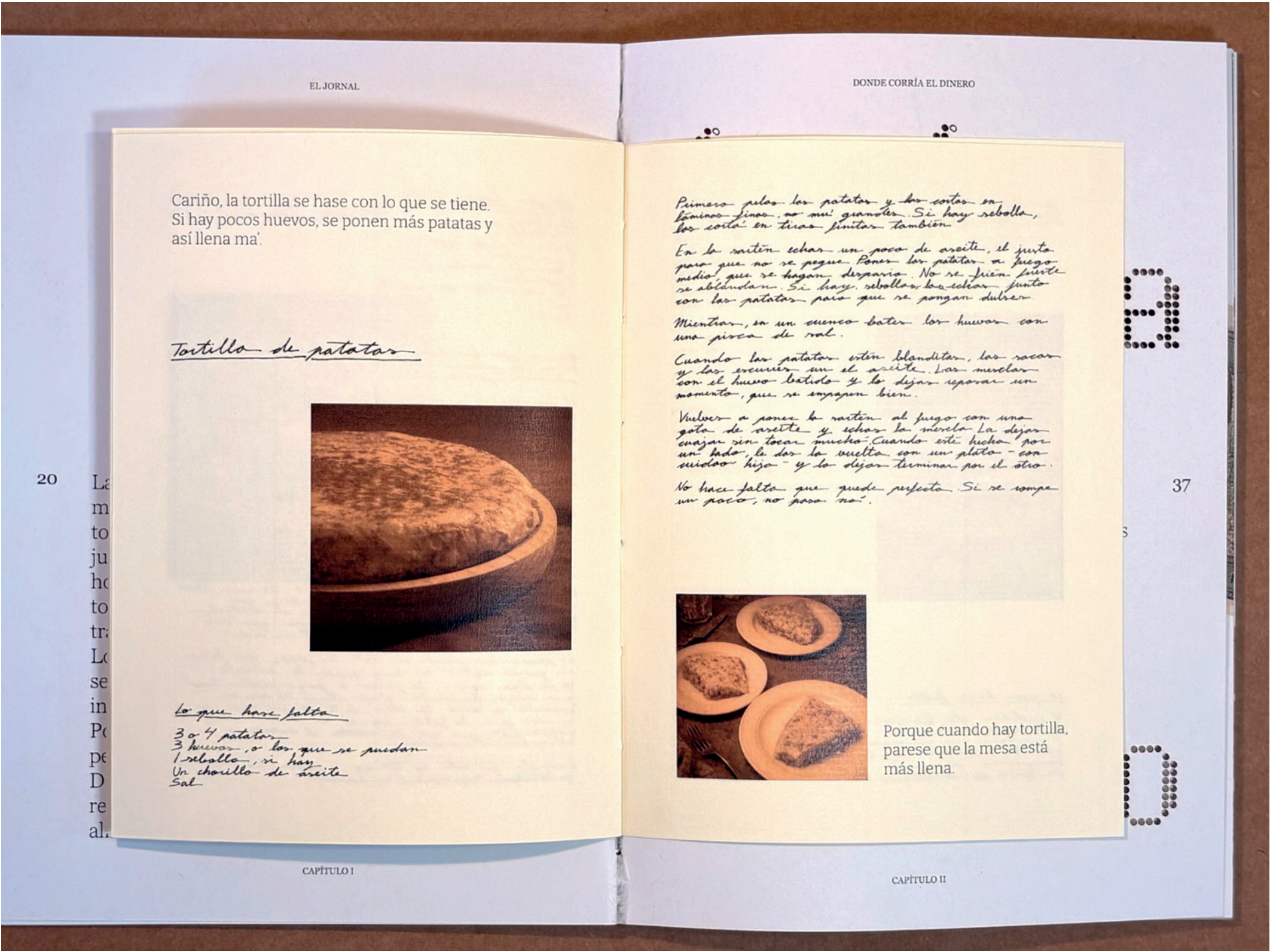
5.5.1.1 Imatges d'arxiu

Les imatges d'arxiu tenen com a objectiu situar el lector en el context històric i social del fenomen migratori. Procedents de fotollibres i documents del mateix període, aquestes imatges, majoritàriament en blanc i negre aporten una dimensió documental que reforça la credibilitat del projecte i permet visualitzar les condicions de vida, els espais i les dinàmiques del moment.

5.5.1.2 Imatges personals

Les imatges personals, recollides dels àlbums familiars dels testimonis, introdueixen una capa més íntima i emocional dins la narrativa. Posar rostre als relats permet humanitzar el contingut i establir un vincle directe amb el lector, transformant una història col·lectiva en una experiència propera i individual. Aquestes imatges actuen com a punts de connexió entre la memòria privada i la memòria compartida.

EL JORNAL

DONDE CORRÍA EL DINERO

Cariño, la tortilla se hase con lo que se tiene.
Si hay pocos huevos, se ponen más patatas y
así llena ma'.

Tortilla de patatas

Lo que hace falta
3 o 4 patatas
3 huevos, o los que se puedan
1 rebollo, si hay
Un chorillo de aceite
Sal

CAPÍTULO I

Primero pelao las patatas y las cortas en
láminas finas, no muy grandes. Si hay rebollo,
las corta en tiras finitas también.
En la sartén echas un poco de aceite, el justo
para que no se pegue. Pones las patatas a fuego
medio, que se hagan despacio. No se quien fuerte
se ablandan. Si hay rebollo las echas junto
con las patatas para que se pongan dulces.
Mientras, en un cuenco bater los huevos con
una pizca de sal.
Cuando las patatas estén blanditas, las sacas
y las escurren un el aceite. Las mezclas
con el huevo batido y lo dejas reposar un
momento, que se engrasen bien.
Vuelves a poner la sartén al fuego con una
gota de aceite y echas la mezcla. La dejas
cuajar sin tocar mucho. Cuando esté hecho por
un lado, le das la vuelta con un plato - con
cuidado hija - y lo dejas terminar por el otro.
No hace falta que quede perfecta. Si se rompe
un poco, no pasa na'.

Porque cuando hay tortilla,
parese que la mesa está
más llena.

CAPÍTULO II

5.5.1.3 Imatges generades amb IA

S'incorporen imatges generades amb intel·ligència artificial amb l'objectiu de representar aquells aspectes de la vida quotidiana que no van ser documentats fotogràficament. Cal tenir en compte que, en el context històric del projecte, la fotografia estava limitada a moments puntuals i sovint vinculada a ocasions especials, a causa del seu cost i de la seva poca accessibilitat. Per aquest motiu, les imatges generades esdevenen una eina per completar visualment el relat i donar presència a escenes domèstiques que difícilment es conserven en arxius familiars.

Aquestes imatges s'utilitzen específicament en l'insert, el receptari del capítol El jornal. En aquest cas, només s'han generat imatges dels plats, situats en escenes que evocuen l'època i els recursos materials disponibles en aquell context. La intenció no és crear una reconstrucció exacta, sinó representar visualment una cuina de subsistència, feta amb ingredients senzills i amb allò que es tenia a l'abast.

Les imatges s'han generat inicialment en color i, posteriorment, s'han editat amb Photoshop per aconseguir l'efecte visual desitjat i adaptar-les al llenguatge gràfic del projecte. Aquest procés d'edició ha permès ajustar-ne el to, la textura i l'atmosfera perquè dialoguin millor amb la resta d'imatges del llibre i mantinguin una coherència visual amb el caràcter documental, domèstic i sensible del relat.

5.5.1.4 Recursos sonors interactius

En el projecte s’han incorporat codis d’Spotify com a recurs interactiu per ampliar l’experiència de lectura i connectar el contingut editorial amb la memòria sonora dels testimonis. Les cançons seleccionades corresponen a músiques que els mateixos testimonis recorden haver escoltat, cantat o sentit durant aquella època, i que formen part del seu imaginari personal i col·lectiu.

Aquest recurs s’ha plantejat per aportar una capa més emocional al llibre, ja que la música permet reforçar l’atmosfera dels relats i generar una connexió més íntima amb les vivències narrades. Els codis apareixen en diferents parts del llibre, especialment en aquells moments en què el component sonor pot complementar la lectura i ajudar a situar el lector en el context emocional, cultural i quotidià de les històries.

A través d’aquests codis, el llibre incorpora una dimensió sonora que acompanya el discurs visual i testimonial, reforçant escenes vinculades al viatge, als records familiars, a les esperes, als trajectes en tren o a les formes d’entreteniment i evasió d’aquell moment.

Els codis d’Spotify s’han integrat gràficament dins la maqueta seguint els criteris visuals del projecte, de manera que no interrompen la lectura, sinó que funcionen com a elements complementaris. La seva presència permet generar una experiència més immersiva i multisensorial, mantenint el caràcter documental, evocador i emocional del llibre.

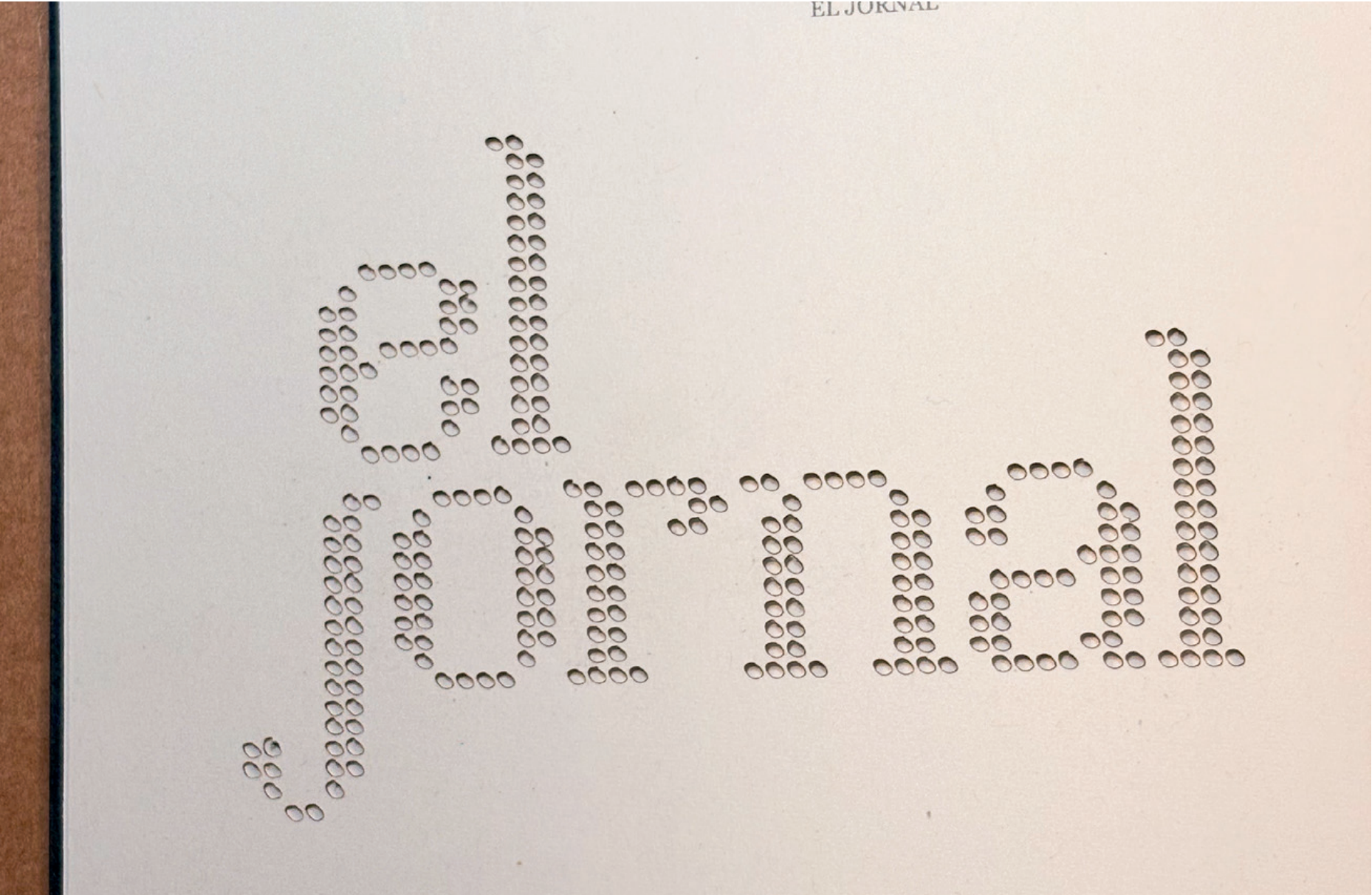
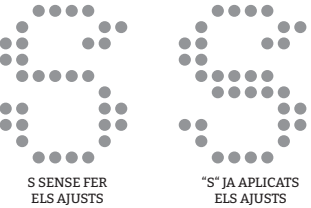
5.5.2 Perforació

En les portadetes i en determinades pàgines del llibre s'incorpora una tipografia perforada que remet directament a l'acte de validar o fitxar el bitllet. Aquest recurs formal es planteja com una traducció gràfica d'un gest propi del context ferroviari, integrant-lo dins del llenguatge visual del projecte.

La perforació no només funciona com un element estètic, sinó també com un dispositiu narratiu que connecta amb l'experiència del viatge. A través d'aquesta intervenció, el suport esdevé actiu, establint una relació directa amb el concepte de trànsit, control i pas d'un punt a un altre.

D'aquesta manera, la tipografia perforada reforça el vincle amb l'univers simbòlic del tren i contribueix a construir una identitat visual coherent amb el relat del projecte.

5.5.2.1 Creació tipogràfica

La tipografia creada per al projecte s'anomena Pica Type. El nom prové del terme “pica”, una manera col·loquial de referir-se als interventors dels trens, encarregats de revisar i validar els bitllets durant el trajecte. Aquesta referència estableix un vincle directe amb l'univers ferroviari i amb l'acció de perforar el bitllet, un gest associat al control, al pas d'un punt a un altre i al moviment.

La identitat visual de Pica Type neix precisament d'aquesta idea de perforació. El punt es converteix en la unitat mínima de construcció de la tipografia, evocant els forats dels bitllets antics i transformant-los en un llenguatge gràfic propi. D'aquesta manera, cada lletra sembla formada per una acumulació de marques que recorden aquest gest mecànic i repetitiu de validar el bitllet. La tipografia no utilitza la perforació com un simple recurs decoratiu, sinó com un element conceptual que reforça el relat visual del projecte.

Formalment, Pica Type combina un caràcter modular i experimental amb la voluntat de mantenir una bona llegibilitat. Tot i estar construïda a partir de punts, les formes de les lletres conserven una estructura clara i recognizable. Aquesta decisió permet que la tipografia funcioni com a element identitari del llibre sense dificultar-ne la lectura. El resultat és una lletra amb una presència visual forta, vinculada al tren, al bitllet i a la idea de trajecte.

A nivell formal, la tipografia presenta certes semblances amb les tipografies egípcies o mecàniques, especialment per la solidesa de les seves formes i pel tractament de les terminacions inferiors, que aporten una sensació d'estabilitat i contundència. Aquesta base estructural dona pes visual al conjunt i reforça el seu caràcter gràfic. Al mateix temps, alguns detalls, com la lleugera inclinació dels travessers, introdueixen un dinamisme subtil que trenca la rigidesa del sistema i suggereix moviment, reforçant la idea de desplaçament i recorregut.

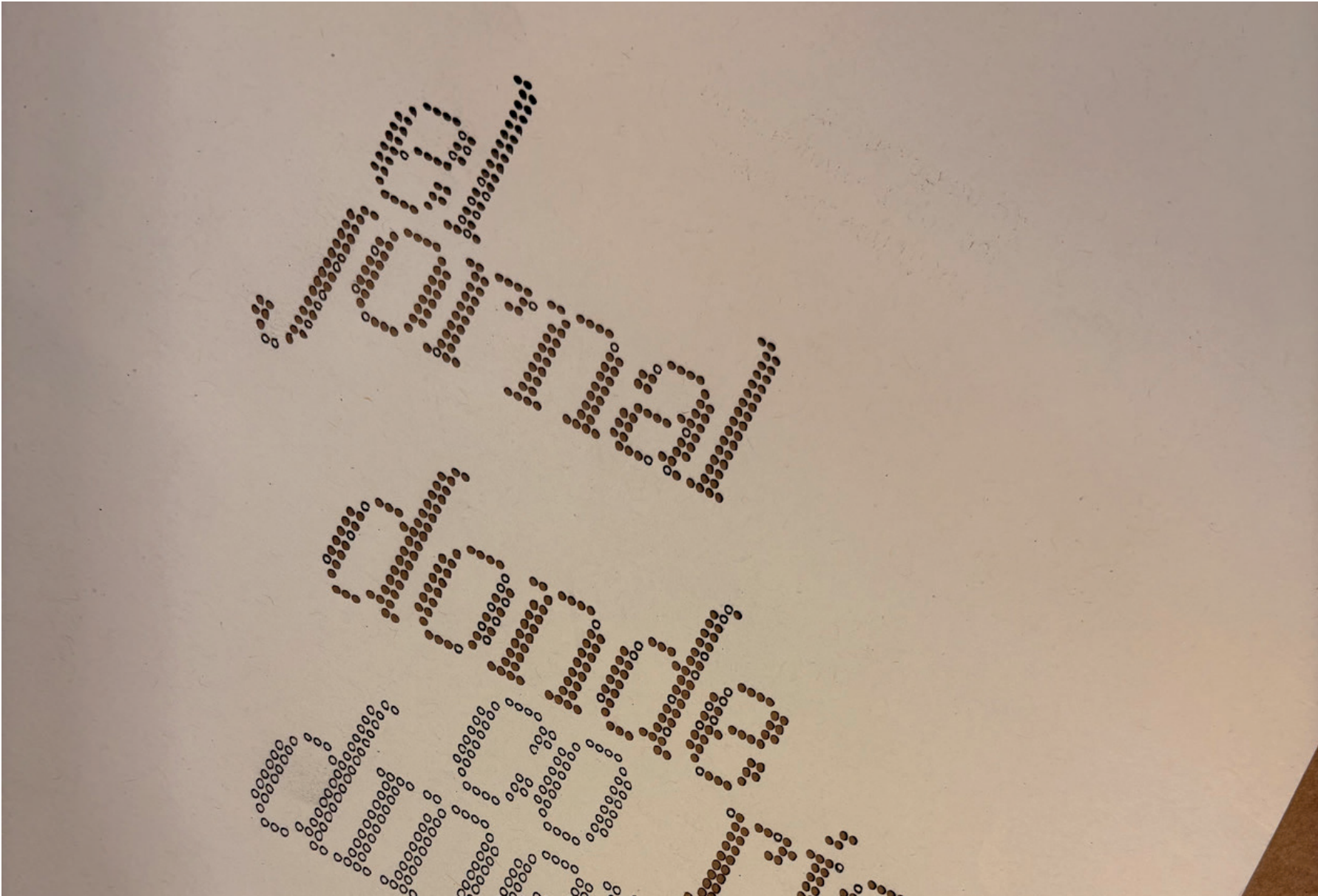
Pel que fa als criteris de construcció, la tipografia s’ha desenvolupat a partir d’una retícula modular basada en punts. En el cas de la caixa baixa, els caràcters parteixen d’una amplada de vuit punts i una altura de x de deu punts. Les astes ascendents i descendents incrementen aquesta altura en sis punts addicionals respecte a la x, mantenint una proporció equilibrada entre les diferents parts de la lletra.

La modulació de Pica Type és clarament vertical i es construeix mitjançant la repetició de punts. Els traços verticals es configuren a partir de dues línies de punts, mentre que els traços horitzontals es resolen amb una sola línia. Aquesta diferència permet generar contrast i jerarquia dins la pròpia estructura de la lletra, mantenint alhora la coherència del sistema. Tot i aquesta regularitat, s’han aplicat ajustaments puntuals en alguns caràcters, com en el cas de la “s”, per assegurar una millor continuïtat visual i evitar que la rigidesa de la retícula perjudiqués la lectura.

En el cas de la caixa alta, els caràcters presenten una altura de setze punts i una amplada de deu punts. Aquestes dimensions s’han definit per mantenir una relació proporcional amb la caixa baixa i garantir un equilibri visual entre ambdós conjunts. D’aquesta manera, la tipografia conserva una mateixa lògica constructiva en majúscules i minúscules, evitant contrastos excessius de pes, altura o amplada.

Els caràcters especials, com els accents i la dièresi, també segueixen una lògica coherent amb el sistema general. Els accents es construeixen a partir d’una estructura de dos punts d’amplada per dos punts d’alçada, amb una desviació lateral d’un punt que genera la diagonal característica. La separació entre el caràcter base i el glif és d’un punt, mantenint la regularitat espacial que defineix tota la tipografia.

En el cas de la dièresi, es manté la mateixa lògica de construcció a partir de punts, respectant la retícula base i assegurant-ne la llegibilitat en diferents cossos. Aquesta coherència en les proporcions, les distàncies i la construcció dels signes permet consolidar un sistema tipogràfic homogeni, modular i funcional.

5.5.3 Composició portadetes

Les portadetes es dissenyen seguint una retícula comuna que garanteix una estructura visual ordenada i coherent. Poden desenvolupar-se en format d'una sola pàgina o de doble pàgina. En les portadetes dobles, s'hi pot integrar una imatge introductòria que serveix per contextualitzar el capítol; aquesta imatge s'ubica sempre a la pàgina esquerra.

Tots els textos s'alineen a l'esquerra, mantenint la coherència amb la resta del sistema gràfic. A la franja superior es disposen els títols dels capítols, també alineats a l'esquerra i compostos amb la tipografia perforada Pica Type. Aquesta tipografia s'utilitza com a recurs visual per identificar i diferenciar cada procés. Els títols es construeixen habitualment en dues línies, tot i que, en casos de major extensió, poden ocupar fins a tres línies. Els textos introductoris s'estenen al llarg de tota l'amplada definida pels marges.

5.6 TRIPA

La tripa del llibre s'estructura en sis capítols principals que comparteixen una mateixa lògica compositiva i criteris de maquetació.

Al llarg dels capítols s'incorporen inserts de formats diversos, concebuts específicament per adaptar-se al contingut i a la càrrega emocional de cada moment. Aquests elements s'integren de manera orgànica en la narrativa visual, funcionant com a recursos complementaris que amplien i matisen la informació.

L'ús dels encartats, inserts i manipulats contribueix a enriquir la lectura i a reforçar la dimensió emocional de cada capítol. Mitjançant aquests recursos, el disseny afavoreix una experiència immersiva que convida el lector a participar activament del relat, establint un vincle directe amb la memòria i els testimonis que el configuren.

5.6.1 Tipografia

La selecció tipogràfica del projecte respon a criteris tant funcionals com expressius, amb l'objectiu de garantir una lectura òptima i, alhora, reforçar el discurs conceptual de la peça editorial. El sistema tipogràfic s'articula com una jerarquia clara de veus, on cada família tipogràfica assumeix un rol específic dins de l'estructura del llibre.

Per a la composició de les cites dels testimonis s'ha escollit Bitter Light, una tipografia amb serifa de traç equilibrat i contrast moderat, que ofereix una bona llegibilitat en lectura contínua. El seu to contingut i la seva modulació clàssica aporten proximitat i claredat als fragments en veu directa, afavorint un ritme de lectura fluid i sense interferències visuals.

Els textos introductoris de cada capítol es resolen amb Georgia Pro, una tipografia amb serifa. La seva estructura robusta, l'alçada de x i els terminals oberts garanteixen una lectura còmoda tant en cossos petits com en blocs extensos de text. Aquesta elecció contribueix a establitzar la textura tipogràfica i reforça el to narratiu i discursiu de les introduccions.

Els títols de capítol es componen amb Pica Type, una tipografia creada específicament per al projecte. Es tracta d'una tipografia display basada en geometries circulars i formes modulars que evocuen visualment el concepte de perforació. El seu ús respon a un criteri marcadament expressiu i conceptual, establint una relació directa amb idees com el rastre, l'empremta, el bitllet i el trajecte en tren, alhora que introdueix contrast formal dins del sistema tipogràfic.

Per als anuncis d'ofertes de feina s'utilitza Alternate Gothic, una tipografia de pal sec condensada amb una forta presència vertical i una gran economia d'espai. Aquesta tipografia s'aplica en un insert que es trobarà dins del llibre i que incorpora ofertes de feina inspirades en l'època, vinculades a la idea del destí com a promesa laboral. La seva aparença remet a les convencions tipogràfiques de la premsa històrica i dels anuncis classificats, aportant una capa de versemblança gràfica i contextual al projecte.

Finalment, s'incorporen tipografies manuscrites generades a partir de l'escriptura original dels testimonis. Tot i que en alguns casos poden presentar una llegibilitat més irregular, es mantenen pel seu valor testimonial i emocional. La seva presència introdueix una dimensió més íntima i personal, reforçant l'autenticitat, la materialitat i la singularitat de les veus que configuren el relat.

5.6.1.1. Jerarquia

Pel que fa a l’organització tipogràfica del llibre, aquesta es construeix a partir de diferents nivells jeràrquics associats als diversos registres del relat, com els títols dels capítols, les cites dels testimonis, les ofertes de feina i els textos introductoris. Aquesta diferenciació permet identificar clarament cada tipus de contingut i establir una lectura ordenada dins del conjunt.

Aquesta estructura tipogràfica s’ha plantejat no només per facilitar al lector, sinó també per reforçar la dimensió narrativa del projecte, on cada registre tipogràfic es vincula a una veu o a un tipus de document dins del procés migratori, aportant significat i intensitat al relat.

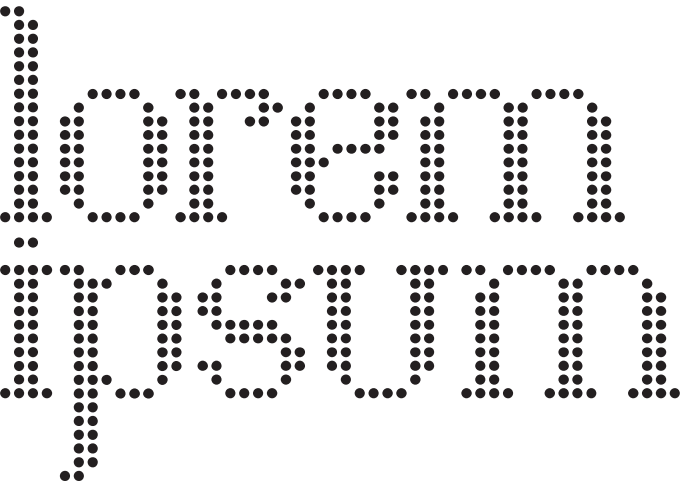
La Pica Type s’utilitza per als títols dels capítols, amb un cos de 100 pt. Aquesta mida s’ha determinat tenint en compte les necessitats tècniques de perforació, ja que el sistema formal de la tipografia es basa en una construcció modular a partir de punts. L’ús d’un cos gran permet que aquests punts mantinguin unes dimensions suficients per ser perforats correctament, evitant pèrdues de definició, trencaments del suport o dificultats de lectura. Alhora, aquesta escala dona als títols una presència visual destacada dins de les portadelles de capítol.

La Bitter Light s’utilitza per a les cites testimonials, amb un cos de 12 pt, adequat per garantir una lectura continuada i clara dins de la composició. En canvi, el cos de 22 pt s’aplica a l’insert d’ofertes de feina, on la tipografia necessita tenir més presència i permetre possibles intervencions gràfiques o perforacions vinculades al sistema de la Pica Type. Aquesta diferència de mida permet adaptar la mateixa família tipogràfica a dues funcions diferents: lectura testimonial i element gràfic destacat.

La Alternate Gothic s’utilitza en les ofertes de feina, amb un cos de 18 pt. La seva estructura condensada permet optimitzar l’espai disponible i generar una aparença propera als anuncis impresos, mantenint un caràcter directe i funcional. Aquesta elecció reforça la lectura documental de les peces i la seva relació amb el llenguatge gràfic de la premsa i la comunicació laboral.

Finalment, la Georgia Pro s’aplica als textos introductoris dels capítols, amb un cos de 16 pt. Aquesta mida ofereix una bona llegibilitat en textos de caràcter narratiu i contextual, permetent introduir el contingut de cada capítol amb una lectura còmoda i ordenada.

Pica Type – Títol dels capítols 100 pt

Georgia Pro – Text introductor del capítol 16 pt

Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Phasellus at neque et nibh auctor imperdiet non quis velit. Sed nec volutpat risus. Quisque lobortis finibus augue, in volutpat ipsum fringilla sit amet. Cras viverra, libero eu suscipit faucibus, sapien massa laoreet ante, venenatis porttitor sapien leo id orci.

Bitter Light – Cites 12 pt

“Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit.”

Bitter Light – Cites 22 pt

“Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit.”

Alternate Ghotic 3D – Ofertes de feina 18 pt

Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Phasellus at neque et nibh auctor imperdiet non quis velit.

5.6.2 Maquetació i composició de textos

La maquetació i la composició dels textos s’han treballat com una part fonamental del llenguatge editorial del projecte. No només s’ha tingut en compte la distribució del text dins la pàgina, sinó també el ritme de lectura, la presència de les veus testimonials i la relació entre text, imatge i espai en blanc.

El punt de partida ha estat la selecció de les cites més significatives de les entrevistes. Aquestes cites s’han ordenat per capítols segons el moment del procés migratori al qual fan referència. D’aquesta manera, la composició textual contribueix a construir el recorregut narratiu del llibre i permet que cada fragment aparegui en el punt on adquireix més força dins del relat.

Tot i que el llibre segueix una estructura visual coherent, la maquetació dels textos no es planteja de manera rígida. Les cites s’adapten a cada pàgina segons la seva extensió, intensitat i relació amb la imatge o amb el contingut que les acompanya. Aquesta flexibilitat permet generar una lectura més dinàmica, amb canvis de ritme, pauses visuals i composicions que eviten la monotonia.

La composició dels textos també respon a la necessitat de diferenciar les diverses veus del llibre. Els textos introductoris funcionen com a entrada contextual a cada capítol, mentre que les cites tenen un caràcter més directe, emocional i testimonial. Aquesta diferència es reflecteix en la manera com ocupen l’espai i en el pes visual que adquireixen dins la pàgina.

D’aquesta manera, la maquetació contribueix a reforçar el model en constel·lació del projecte, on els fragments de veu, les imatges i els documents es relacionen entre si per construir una memòria col·lectiva. El text no es presenta com un bloc uniforme, sinó com una successió de fragments que dialoguen amb la resta d’elements del llibre i ajuden a construir una lectura més sensible i immersiva.

5.6.3 Tipus de paper

La selecció dels papers es planteja no només des d'una perspectiva funcional, sinó també conceptual. La tria dels suports respon a la voluntat d'utilitzar papers versemblants als que es feien servir durant l'època representada, amb l'objectiu de reforçar la credibilitat del relat i situar el lector dins del context històric del procés migratori.

Per a les pàgines interiors s'utilitza majoritàriament paper reciclat, escollit per la seva textura, el seu to i la seva aparença més orgànica. Aquest suport aporta una sensació de sobrietat i proximitat, alhora que reforça la idea de document, memòria i registre. La seva materialitat imperfecta i menys neutra permet allunyar el llibre d'una aparença excessivament contemporània, fent que el conjunt resulti més coherent amb el context històric i testimonial del projecte.

Paral·lelament, en determinades parts del llibre s'incorpora paper Raïm, seleccionat per la seva textura i aparença propera a la del paper de diari. Tot i no reproduir-lo de manera literal, aquest suport permet evocar la fragilitat, la porositat i el caràcter quotidià dels impresos de l'època. La seva presència introdueix un contrast material dins del llibre i ajuda a situar el relat en un temps concret, especialment en aquells continguts vinculats a la comunicació, els anuncis o la circulació d'informació.

D'altra banda, els manipulats es resolen amb papers de major gramatge, seleccionats per la seva capacitat d'evocar documents, impresos o objectes gràfics propis del context històric treballat. Aquests elements no es plantejen només com a pàgines afegides, sinó com a peces físiques intervingudes que el lector pot manipular, desplegar o observar com a objectes dins del relat. Així, reforcen la idea de memòria material i de document conservat.

Pel que fa als inserts, s'utilitza paper verjurat, un suport que remet a documents antics, cartes i impresos d'una altra època gràcies a la seva textura marcada i al seu acabat més tradicional. Aquesta tria reforça el caràcter íntim i testimonial dels continguts, establint una relació més propera amb el lector i intensificant la dimensió emocional del projecte.

5.6.4 Capítol 1 - *El jornal*

El primer capítol, titulat *El jornal*, se centra en el context d'origen dels testimonis i en les condicions de vida prèvies al procés migratori. Aquest apartat descriu una realitat marcada per la inestabilitat laboral, on el treball depèn del dia a dia i es basa en jornals puntuals, sovint insuficients per garantir una economia estable.

El capítol posa de manifest la dependència del treball agrícola i la precarietat associada a aquest model, així com les estratègies de subsistència de les famílies, basades en l'aprofitament dels recursos disponibles. A través dels testimonis, es construeix una imatge col·lectiva d'un entorn on la incertesa i la manca d'oportunitats condicionen el projecte de vida.

En aquest context, el jornal esdevé un element simbòlic que representa tant la fragilitat econòmica com el punt de partida del trajecte migratori. És en aquest escenari on es comença a gestar la necessitat de marxar, configurant-se com el primer moment del relat i com l'origen de la decisió de buscar noves oportunitats fora del lloc d'origen.

5.6.4.1 Manipulats

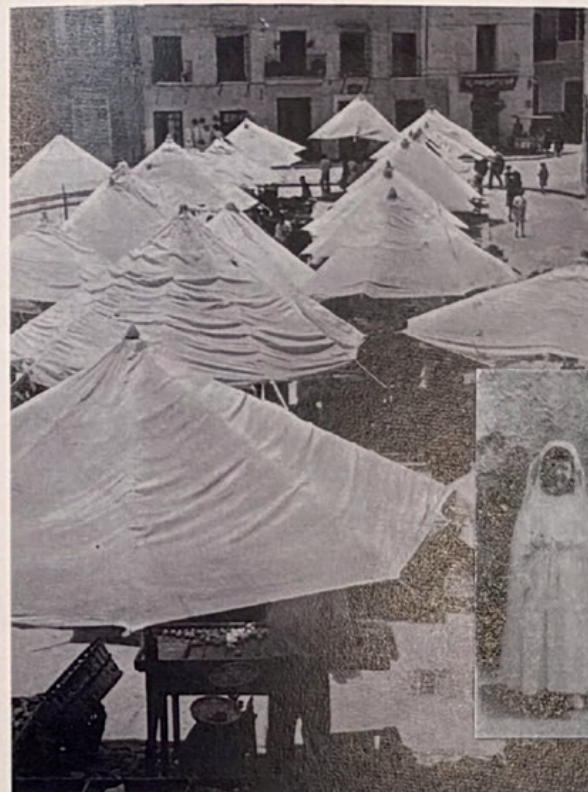
En aquest capítol, els manipulats es corresponen amb fotografies familiars, plantejades com a elements independents dins del llibre. Aquests s'integren en relació amb imatges de context, generant una superposició visual que remet a l'estètica d'un àlbum familiar.

A més, s'incorpora un sobre amb 8 pessetes, que reforça la dimensió econòmica del capítol i la idea de subsistència associada al jornal. Aquest element funciona com un fragment de realitat, posant en evidència el valor del dinar i la precarietat del moment.

A través d'aquests recursos, es posa en diàleg la memòria íntima amb el context en què s'inscriu, permetent situar les experiències personals dins d'un marc més ampli. Els encartats esdevenen així fragments de memòria que reforcen la narrativa del capítol i aporten una dimensió més propera i tangible al relat.

"Mis abuelos vendían judías,
aceite, lo que podían."

"Así sobrevivíamos, con lo que
daba el campo."

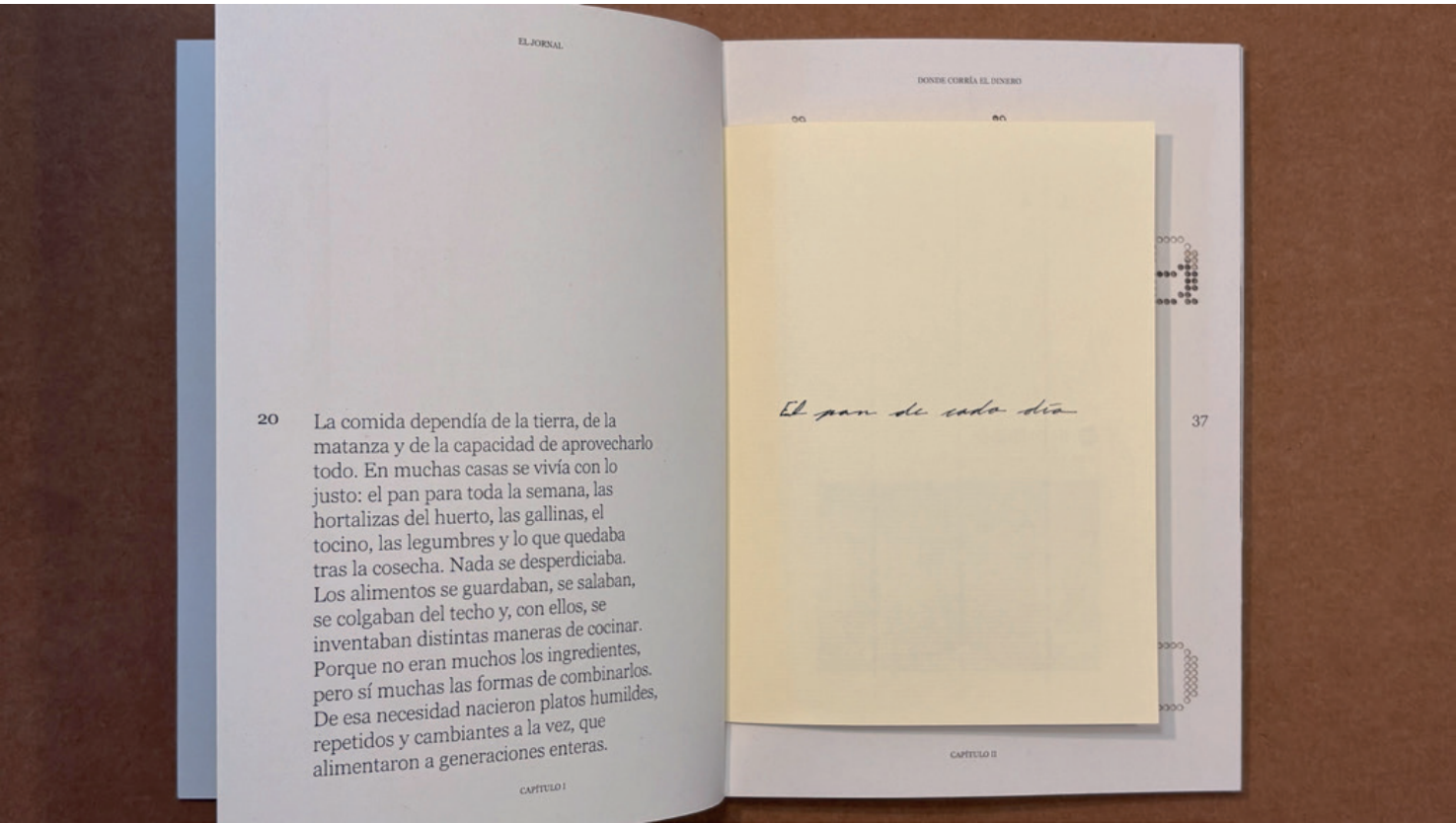

5.6.4.1 Inserts

Tenint en compte que aquest capítol gira entorn de les condicions de subsistència vinculades al jornal, s’hi han incorporat elements gràfics que evoquen la quotidianitat domèstica de l’època. En concret, s’introdueix un receptari que recull diferents preparacions elaborades a partir d’uns mateixos ingredients bàsics, posant de manifest la necessitat d’adaptació davant la manca de recursos.

Per representar-ho visualment, el receptari es presenta en format A5 com un insert independent dins del llibre. Aquest element imita peces pròpies de l’àmbit domèstic, com llibretes o reculls de receptes, i s’integra en el capítol com una extensió del relat.

A través d’aquest recurs, es fa visible una part essencial de la vida quotidiana que sovint queda fora dels relats històrics, però que resulta clau per entendre el context d’origen dels testimonis. La seva presència contribueix a reforçar l’autenticitat del projecte i a transmetre una dimensió més íntima i propera de l’experiència migratòria.

Corido de judías blancas

Mihija, las judías dan
fuersa y con cuatro cosas
se hace un buen puchero.

Lo que hace falta

Un buen puñado de judías blancas
1 cebolla
2 dientes de ajo
1 pimiento
1 tomate maduro
2 patatas
Un chorizillo de aceite
Sal
Agua

Primero pon las judías en remojo la noche anterior.
En un bol grande con agua limpia y bien
cubiertas, porque luego se hinchan y se ablandan.
Al día siguiente, escurrelos y pásalos a una olla
con agua nueva, que los cubran bien. Pon la
olla al fuego y deja que mesen a fuego
bajo.

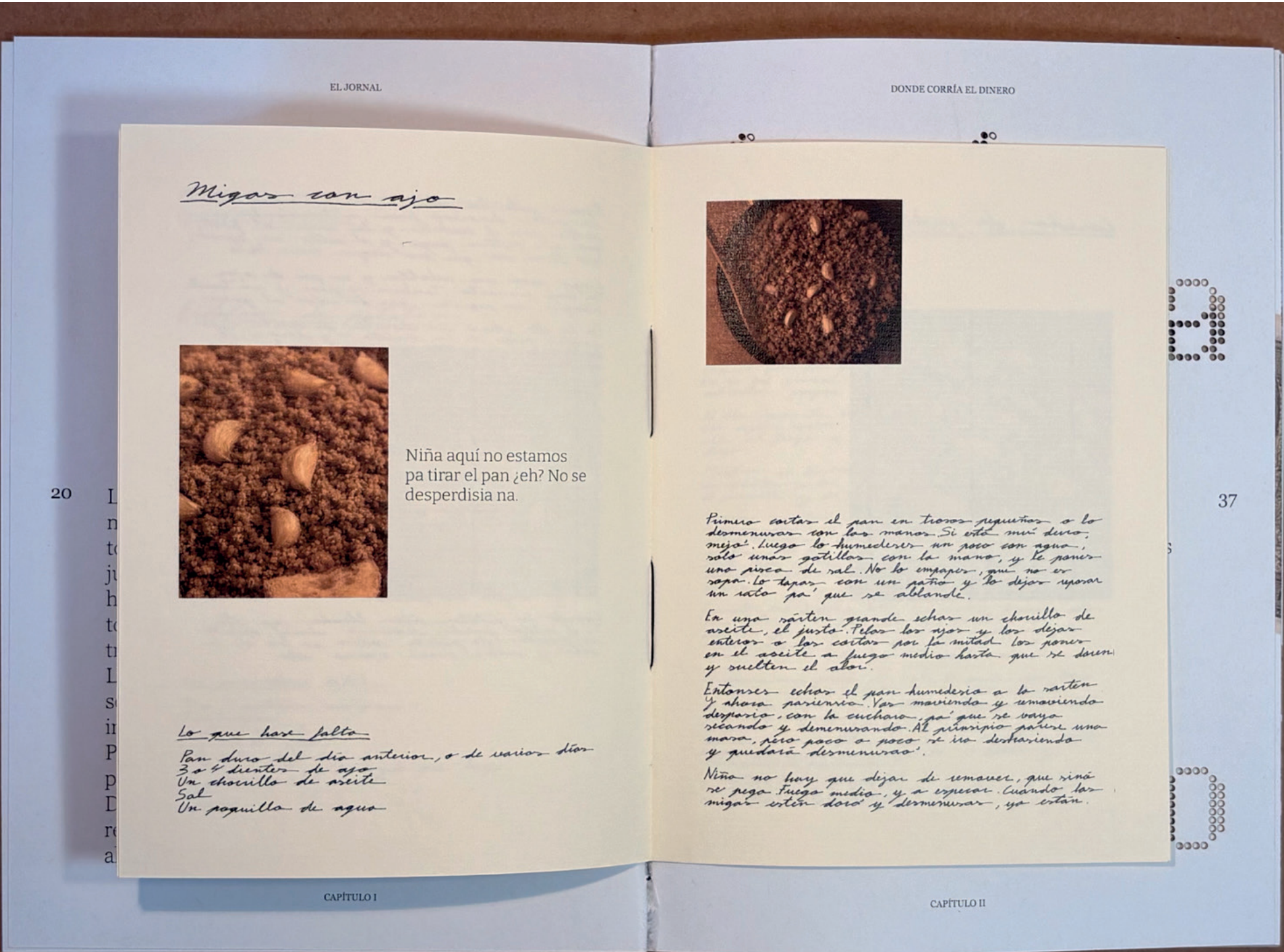
Mientras se hacen, prepáralo el sofrito: pica
la cebolla y los ajos, corta a trozos pequeños
el pimiento y a tiras finas el tomate.

En una sartén sechar un chorizillo de aceite.
Primero sofriten el ajo y la cebolla, hasta que
estén blanditos. Después le ponen el pimiento y,
al final, el tomate. Lo dejan hacerse lo justo,
hasta que quede bien pochado, que con ese
olorillo ya dire que la comida va a salir
buena.

Cuando las judías estén ya media tiernas, sechar
el sofrito en la olla. También sechar las
patatas peladas y troceadas. Si al cortarlas
romper algún trozo al final, mejor, que así
el caldo sale más espeso y llena más.

Le poncama pisco de sal, la justa, que luego
un guiso salado no hay quien lo aviegle.
Y se deja cocer lo justo a fuego medio-bajo,
que vaya haciendo chup-chup. De vez en
cuando se mira la olla, se le da un ojo, y
si ve que le falta agua, se le echa saliente
nueva fría, que eso le corta el hervor y
estrappa el corido.

Cuando ya esté lo tierno, apagan el fuego
y lo dejan reposar un poco.

EL JORNAL

DONDE CORRÍA EL DINERO

Migas con ajo

Niña aquí no estamos
pa tirar el pan ¿eh? No se
desperdisia na.

Primero cortas el pan en trozos pequeños o lo
desmenuzas con las manos. Si está muy duro,
mejor. Luego lo humedeces un poco con agua,
solo unas gotillas con la mano, y le pones
una pizca de sal. No lo empapas, que no es
ropa. Lo tapas con un paño y lo dejas reposar
un rato pa' que se ablande.

En una sartén grande echas un chorrito de
aceite, el justo. Pelas los ajos y los dejas
enteros o los cortas por la mitad. Los pones
en el aceite a fuego medio hasta que se doren
y suelten el olor.

Entonces echas el pan humedecido a la sartén
y ahora paciencia. Vas moviendo y removiendo
despacio, con la cuchara, pa' que se vaya
secando y desmenuzando. Al principio parece una
masa, pero poco a poco se va desmenuzando
y quedará desmenuzao.

Niño no hay que dejar de remover, que sino
se pega. Fuego medio, y a esperar. Cuando las
migas están dorao y desmenuzao, ya están.

Lo que hace falta
Pan duro del día anterior, o de varios días
3 o 4 dientes de ajo
Un chorrito de aceite
Sal
Un poquito de agua

CAPÍTULO I

CAPÍTULO II

5.6.5 Capítol 2 - *Donde corría el dinero*

El capítol *Donde corría el dinero* se centra en la construcció de l'imaginari migratori, en què determinats territoris del nord es perceben com espais d'oportunitat econòmica. A diferència del capítol anterior, marcat per la precarietat i la inestabilitat del jornal, aquí es posa el focus en la idea de millora i en la possibilitat de canvi.

Aquesta percepció es construeix principalment a través de xarxes familiars i comunitàries, que actuen com a canals de transmissió d'informació. Les experiències de persones que ja han migrat, així com l'enviament de diners o els relats compartits, contribueixen a consolidar la imatge d'aquests territoris com a espais on el treball és més estable i millor remunerat.

D'aquesta manera, el capítol reflecteix el pas de la necessitat a la decisió, en què la migració deixa de ser una idea abstracta per esdevenir una possibilitat real. Aquest moment marca l'inici del trajecte migratori, impulsat tant per les condicions d'origen com per l'expectativa d'un futur millor.

5.6.5.3 Manipulats

Els manipulats d'aquest capítol se situen al revers de l'insert d'ofertes de feina i es resolen a partir d'una composició de segells de l'època. Aquesta intervenció gràfica reforça la idea de circulació, correspondència i crida migratòria.

Els segells remetent a les cartes i als missatges que arribaven des de Catalunya, on sovint s'explicava que hi havia feina, diners i la possibilitat d'una vida millor. D'aquesta manera, el revers de l'insert no es planteja com una part secundària del suport, sinó com un espai narratiu que amplia i complementa el sentit de les ofertes de feina representades a l'anvers.

La presència de segells històrics contribueix a reforçar la versemblança del conjunt i a situar visualment el lector dins del context temporal del relat. Així, el manipulat aporta una capa documental i simbòlica que connecta les ofertes de feina amb els canals de comunicació de l'època, evidenciant com una carta o un missatge podien esdevenir l'inici del desplaçament migratori.

de

ab

ul

io

ga

SE NECESITA sirvienta de 30 a 40 años de edad. Inútil sin buenas referencias. Buen sueldo y trato. Razón: en la Administración de LOS SITIOS.

ca

ba

“Vente para aquí, que aquí hay trabajo y podrás alimentar a tus hijos.”

SE BUSCA operario para fábrica textil. Razón: Hilaturas del Norte, nave 3.

HACEN falta dos picapedreros para piedra artificial. Razón Oficina Capcación.

il

“Todos tenían algo en común: la necesidad de llegar a un lugar donde encontrar trabajo y oportunidades.”

SE NECESITA segundo cocinero o ayudante adelantado. Teléfono 590263.

SE PRECISA carpintero y aprendiz. Razón: Carpintería Costa, Caldereros, 9.

ta

5.6.5.4 Inserts

En aquest capítol, les ofertes de treball es representen mitjançant la tècnica de la risografia amb tinta daurada, utilitzada com a recurs simbòlic per evocar els diners i les oportunitats econòmiques associades. Paral·lelament, les cites es presenten amb un acabat cremat realitzat amb làser, que simbolitza la “trucada” i el moment en què la idea de marxar esdevé present.

A més, s’incorporen inserts en forma de postals que imiten la correspondència que s’enviava als familiars per animar-los a venir cap a Catalunya. Aquestes peces es plantegen com a documents dins del relat, reforçant la idea de transmissió d’informació a través de vincles personals.

A través d’aquest recurs es posa en valor el paper de les xarxes familiars en el procés migratori, evidenciant com aquestes cartes actuaven com a element clau en la difusió d’oportunitats i en la presa de decisió de marxar.

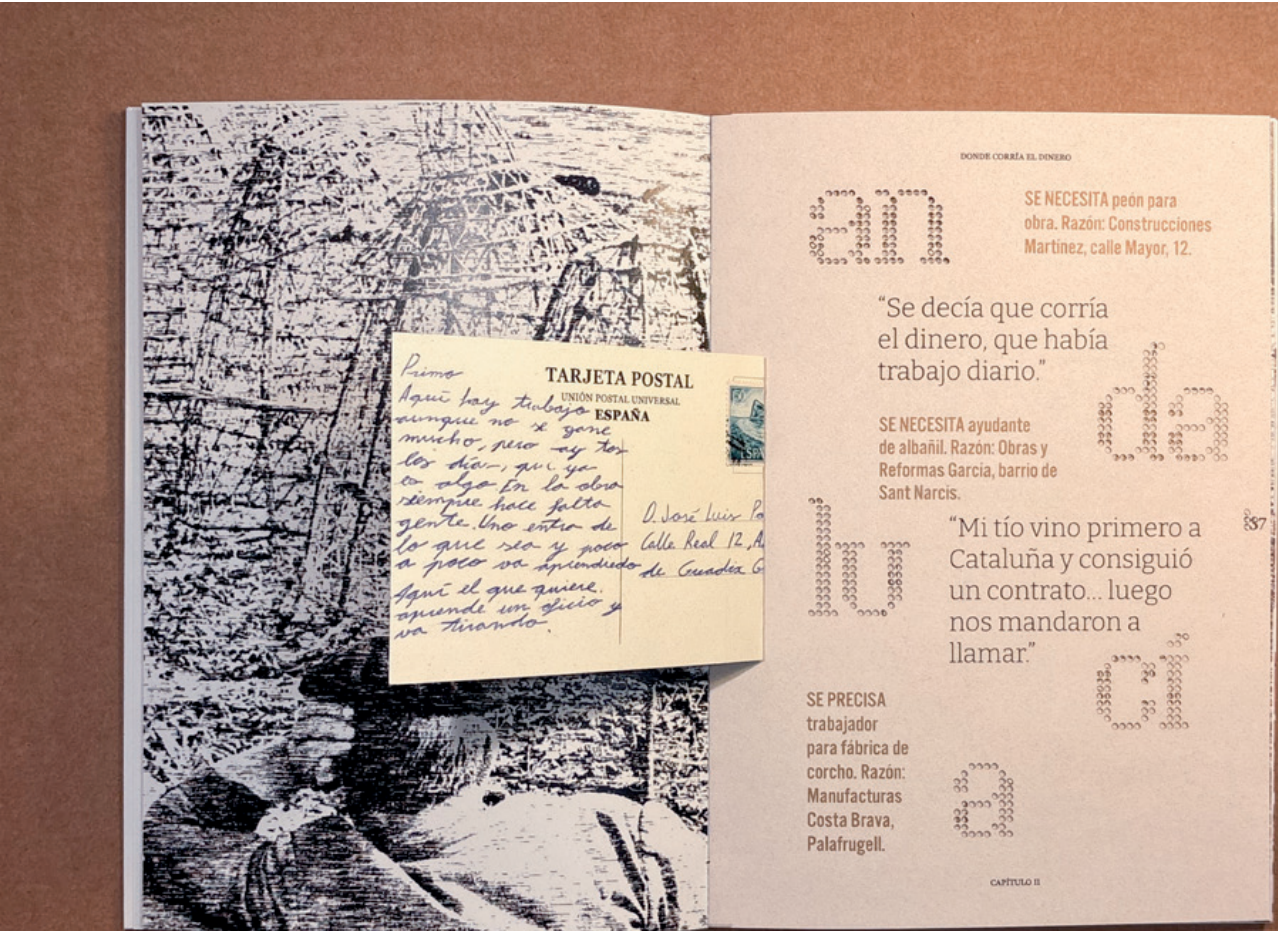
5.6.5.4.1 Tipus de paper

En aquest capítol s'utilitzen dos suports diferenciats segons la funció de cada peça. Per a l’insert d’ofertes de feina, s’ha seleccionat un paper amb una textura i una tonalitat properes a les del diari, amb la intenció d’evocar la premsa de l’època i els canals impresos a través dels quals circulaven les oportunitats laborals.

Per a les postals, en canvi, s’ha optat per un paper de color crema, més càlid i associat a la correspondència antiga. Aquesta elecció reforça el caràcter personal de les peces i les situa visualment dins d’un imaginari vinculat a les cartes, els avisos i les formes de comunicació familiar.

Així, la tria dels papers contribueix a diferenciar els registres del capítol: d’una banda, l’àmbit públic i laboral de les ofertes de feina; de l'altra, l’àmbit íntim i afectiu de les postals.

5.6.6 Capítol 3 - *El tren*

El capítol *El tren* se centra en el trajecte migratori com a experiència clau dins del relat. Representa el moment de desplaçament entre l’origen i el destí, entès no només com un moviment físic, sinó també com un espai de transició vital.

A través dels testimonis, es descriu el viatge en tren com un procés llarg i sovint incòmode, marcat per la massificació, la manca de comoditats i les condicions precàries. Aquest trajecte esdevé un espai compartit, on conviuen persones amb situacions similars, generant dinàmiques de proximitat i suport mutu.

El tren es configura així com un element central del projecte, tant a nivell narratiu com simbòlic. No és només el mitjà de transport, sinó un espai intermedi entre dues realitats, on es deixa enrere el lloc d’origen i encara no s’ha arribat al destí. Aquest caràcter de transició el converteix en un moment de canvi, incertesa i expectativa.

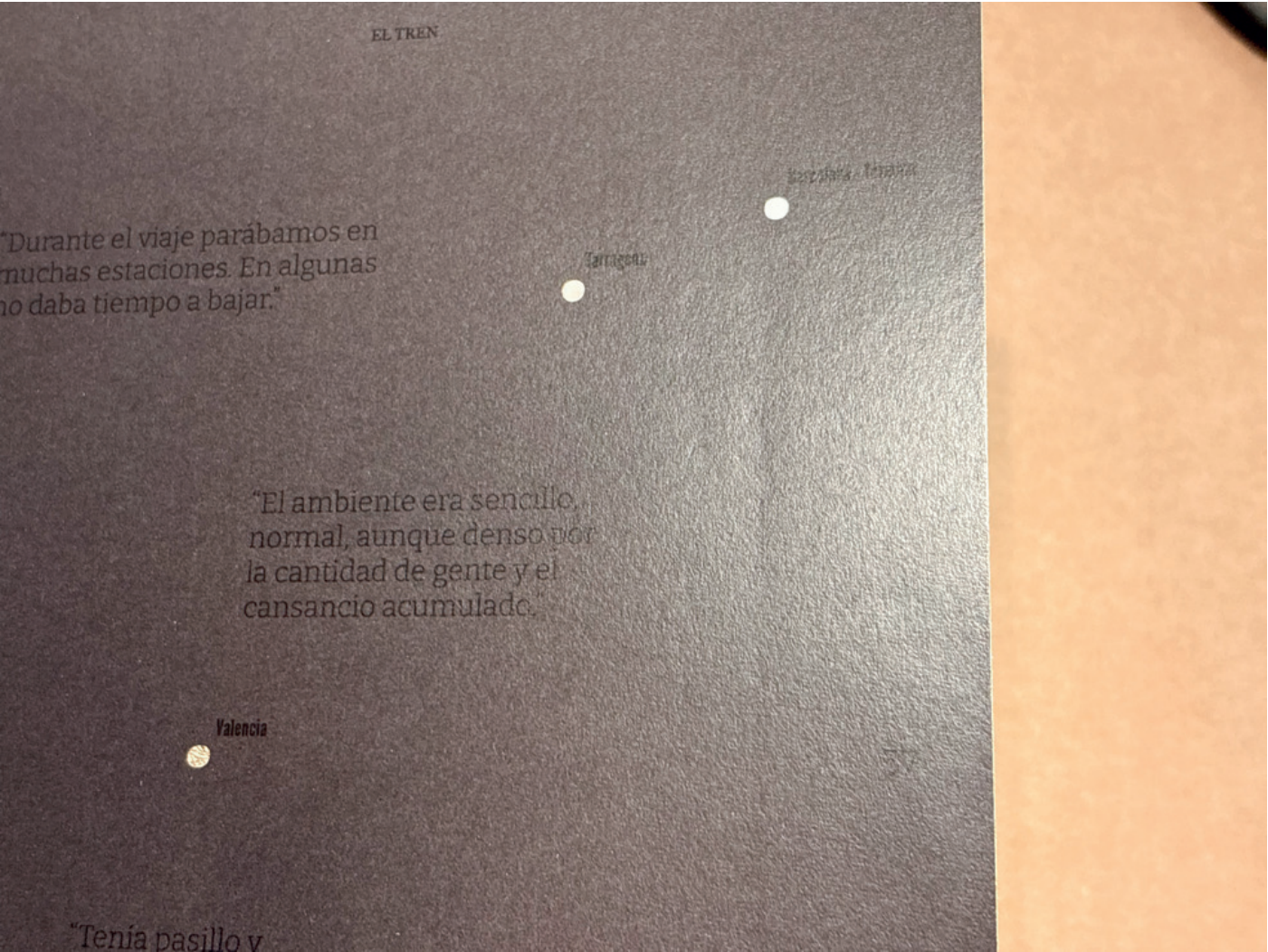
D’aquesta manera, el capítol articula el trajecte com una experiència col·lectiva i emocional, que connecta les diferents històries i consolida el pas entre les etapes del procés migratori.

5.6.6.1 Manipulats

En aquest capítol, la proposta parteix del color carbó com a element conceptual i visual. Aquest to fosc remet directament a la presència del carbó durant el trajecte en tren, tant pel funcionament de la màquina com per l’experiència física dels viatgers, que sovint acabaven ennegrits pel fum i la brutícia del recorregut.

Aquesta idea es trasllada al suport a través d’una materialitat fosca, que reforça la sensació de pes, desgast i duresa del viatge. D’aquesta manera, el recurs gràfic no només acompanya el contingut del capítol, sinó que contribueix a transmetre visualment i tàctilment l’atmosfera del trajecte.

A més, s’incorpora el troquel com a recurs per representar les diferents parades que es feien durant el recorregut en tren. Aquest sistema permet convertir el desplaçament en una seqüència visual, fent visibles les interrupcions, els punts de pas i la idea de trajecte. Així, el color, la matèria i el recorregut treballen conjuntament per reforçar l’experiència narrativa del capítol.

5.6.6.2 Inserts

Aquest capítol se centra en l'experiència del trajecte en tren, i per aquest motiu s'hi incorporen elements gràfics que reforcen la dimensió material i quotidiana del viatge. Concretament, s'hi inclou un conjunt d'estampetes inspirades en les estampetes d'elements religiosos, tant pel seu format com pel seu ús com a objecte personal.

Aquestes peces es plantegen com a elements que evoquen una relació íntima amb el lector, recuperant un tipus d'objecte propi de l'època. A la cara posterior de les estampes s'hi incorporen poemes infantils, vinculats a la memòria oral del trajecte, en referència al fet que molts infants recitaven poemes durant el viatge en tren.

A més, s'incorpora un mocador de tela que utilitza el recurs de la perforació per simular l'efecte del brodat. Aquest element fa referència a un objecte quotidià molt present en aquella època, que sovint formava part de les pertinences personals i acompanyava les persones en el seu dia a dia i durant el viatge. El mocador es planteja com una peça íntima i funcional, vinculada al cos, a la cura i a la memòria material. Podia servir per protegir-se, eixugar-se, guardar petits objectes o simplement com a element personal que es portava sempre a sobre. La seva incorporació reforça la idea d'allò essencial que cabia dins l'equipatge i connecta amb la dimensió més humana i domèstica del relat migratori.

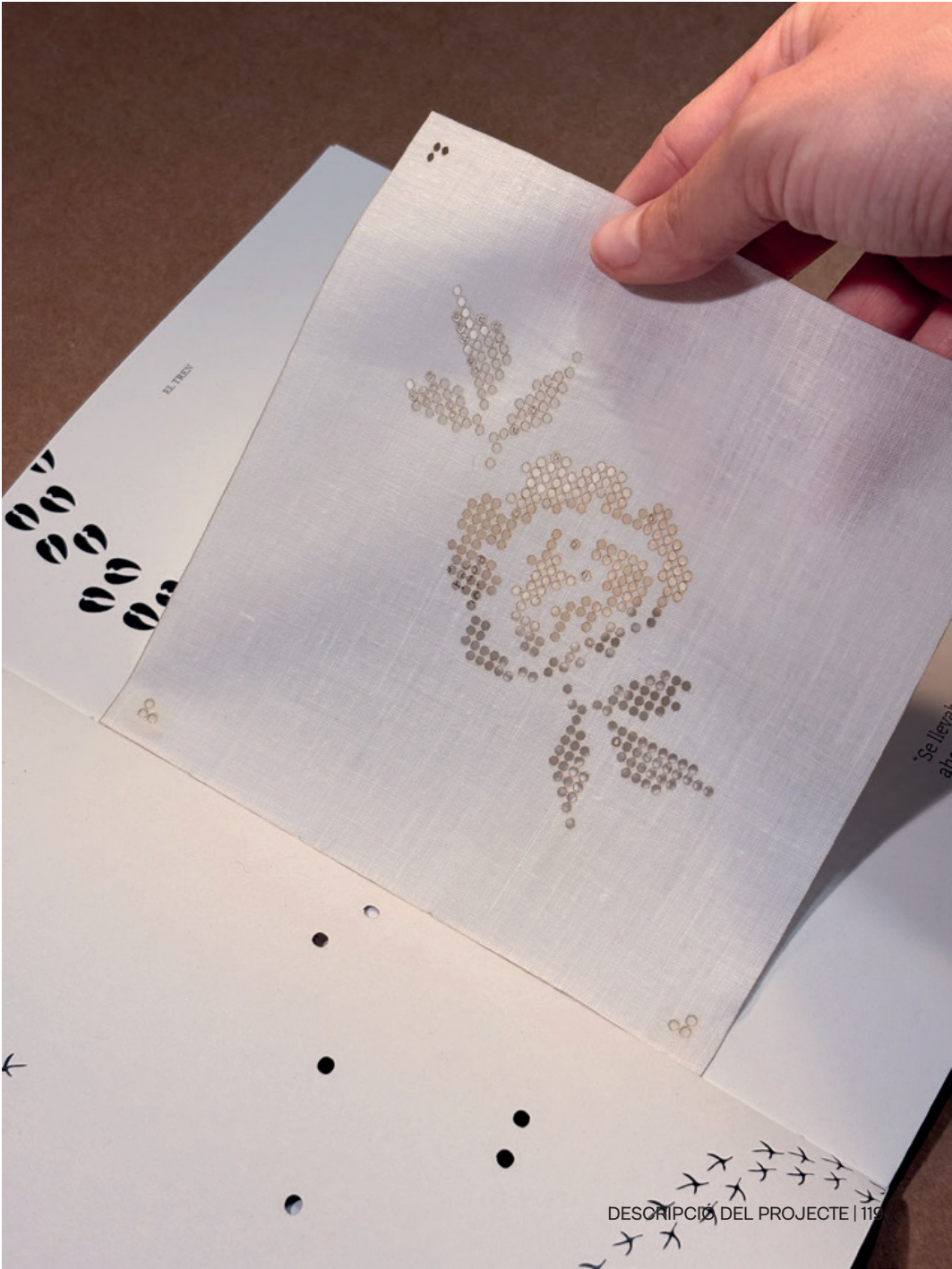
“La primera vez que vine aquí fue cuando tenía nueve años.”

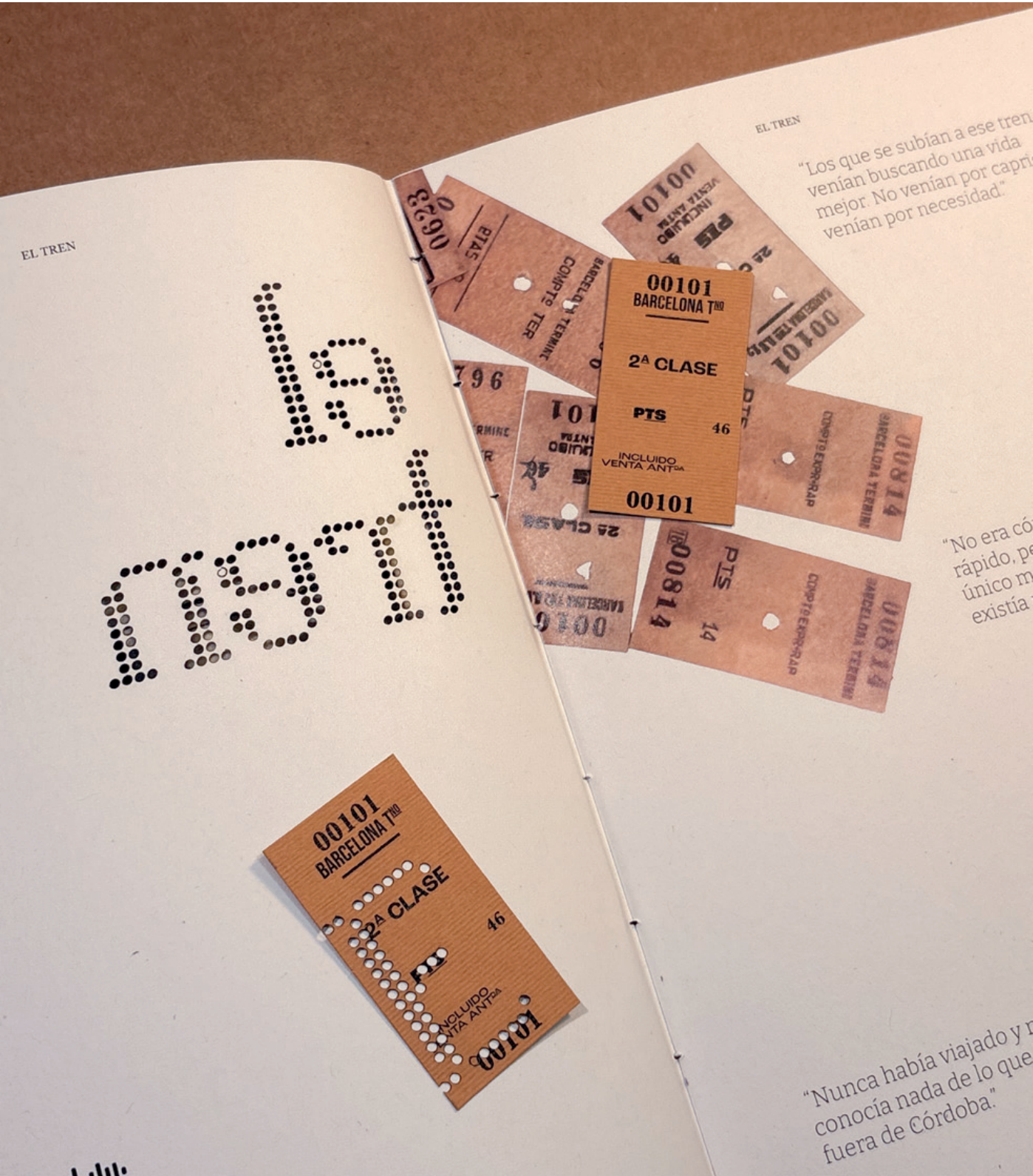
LA GALLINTA

*Pensé en mi ama,
¡qué pobre es!
Me dio penita...
D' puse tres!*

*Como tardaste,
esperé un rato
comiendo huevos,
buse cuatro!*

*¡a me vende
az.
¡paz!
¡tud!*

5.6.6.3 Encartats

Paral·lelament, s’incorpora un encartat corresponent a una representació de bitllet de tren, que introdueix una referència directa als elements materials del desplaçament. En aquest cas, la peça incorpora les inicials de cada testimoni construïdes a partir de la tipografia Pica Type, que funcionen com a element gràfic d’identificació. Aquest recurs permet representar els testimonis dins el sistema visual del projecte, mantenint la coherència amb el llenguatge tipogràfic definit.

5.6.8 Capítol 5 - “El final feliz”

El capítol “El final feliz” aborda el moment d’arribada al lloc de destí, qüestionant la idea idealitzada d’un final positiu associat al procés migratori. Lluny de presentar-se com una resolució definitiva, aquest “final” es construeix des d’una mirada crítica que posa en evidència les dificultats i contradiccions de l’arribada.

A través dels testimonis, es mostra com aquest moment està marcat per la incertesa, la precarietat i la necessitat d’adaptació. L’arribada no implica una millora immediata, sinó l’inici d’una nova etapa sovint complexa, amb condicions de vida i treball encara inestables.

El capítol posa de manifest el contrast entre les expectatives generades abans del viatge i la realitat que es troben en arribar. D’aquesta manera, el concepte de “final feliç” es desmunta, evidenciant que el procés migratori no culmina amb l’arribada, sinó que continua en una nova fase de construcció vital.

A nivell narratiu, aquest apartat funciona com un punt de tensió dins del relat, en què es revisa el sentit del trajecte i es replanteja la idea de futur, reforçant la complexitat de les experiències migratòries.

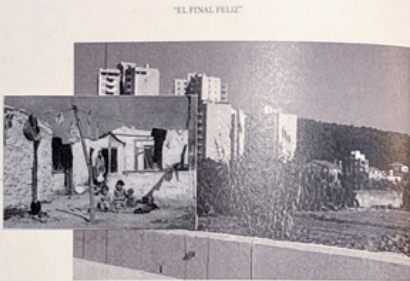
5.6.8.1 Manipulats

Els manipulats d’aquest capítol es construeixen a partir d’imatges superposades que posen en relació dues visions oposades del destí. D’una banda, apareix la imatge imaginada de Catalunya com un lloc d’oportunitats, feina i estabilitat; de l’altra, s’hi incorpora la realitat que moltes famílies van trobar en arribar, marcada per la precarietat i pels habitatges provisionals, com les barraques o les chabolas.

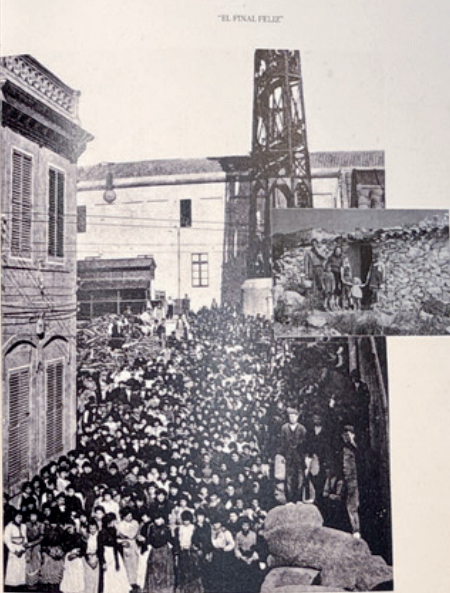
Aquesta superposició d’imatges permet mostrar visualment el contrast entre expectativa i realitat. Les imatges no funcionen només com a documents, sinó com una construcció visual que evidencia la distància entre allò que s’havia imaginat abans de marxar i les condicions reals d’arribada. D’aquesta manera, el manipulats reforça el sentit irònic del títol “El final feliz”, ja que mostra que l’arribada no era un final resolt, sinó l’inici d’una nova etapa marcada per l’esforç i la precarietat.

A nivell visual, la combinació de capes genera una lectura més crítica i simbòlica. La imatge idealitzada queda interrompuda o contaminada per la realitat de les barraques, fent visible el xoc entre promesa i experiència viscuda. Així, els manipulats del capítol actuen com una eina narrativa que transforma la imatge en un espai de tensió entre el somni d’una vida millor i la duresa del començament real.

“Los albergues para los recién llegados estaban cerca de ríos y bosques, y la vida era muy precaria.”

74 “La faena existía, pero era barata”

75 “Yo ganaba 81 pesetas, que era muy poco”

CAPITULO IV

5.6.9 Capítol 6 - *Raíces en otra tierra*

Aquest capítol se centra en el procés d'arrelament al lloc de destí, posant el focus en la construcció d'una nova vida després del procés migratori. A través dels testimonis, es mostra com es generen nous vincles, rutines i formes de pertinença en un context diferent del d'origen.

El capítol aborda la manera en què les persones migrades estableixen arrels en un nou entorn, mantenint alhora el vincle amb el lloc d'origen. Aquesta situació dona lloc a una identitat construïda entre dos territoris, on conviuen la memòria del passat i la vida present.

A diferència dels capítols anteriors, en aquest apartat les imatges ja apareixen en color, tot i que mantenen una estètica vinculada a l'època. Aquest tractament visual permet marcar el pas del temps i reforçar la idea de continuïtat, mostrant una etapa més propera, familiar i viva dins del relat. El color aporta una sensació de present i d'arrelament, però sense trencar amb l'atmosfera documental i nostàlgica del projecte.

D'aquesta manera, s'explora l'arrelament com un procés progressiu, que es desenvolupa amb el pas dels anys i que forma part essencial de l'experiència migratòria. El capítol tanca el recorregut mostrant no només allò que es va deixar enrere, sinó també tot allò que es va construir en una nova terra.

5.6.9.1 Manipulats

En aquest capítol, els manipulats incorporen fotografies actuals dels testimonis amb la família que han format a Catalunya. Aquest recurs permet mostrar la continuïtat del procés migratori més enllà del viatge i de l'arribada, posant el focus en l'arrelament, els vincles familiars i la construcció d'una nova vida.

Les imatges funcionen com una evidència visual del pas del temps i de la transformació de les trajectòries personals. Si en els primers capítols es mostra el desplaçament, la precarietat i la incertesa, aquí les fotografies actuals permeten representar el resultat d'aquest procés: la creació d'una llar, d'una família i d'una identitat vinculada al territori d'arribada.

D'aquesta manera, els manipulats reforcen la idea de memòria intergeneracional, ja que connecten l'experiència migratòria inicial amb les generacions posteriors. El capítol es tanca així amb una mirada més íntima i present, on les vivències individuals es transformen en llegat familiar i en part d'una memòria col·lectiva.

RAÍCES EN OTRA TIERRA

84

CAPÍTULO V

RAÍCES EN OTRA TIERRA

"Fue difícil, pero con el tiempo se fue mejorando."

85

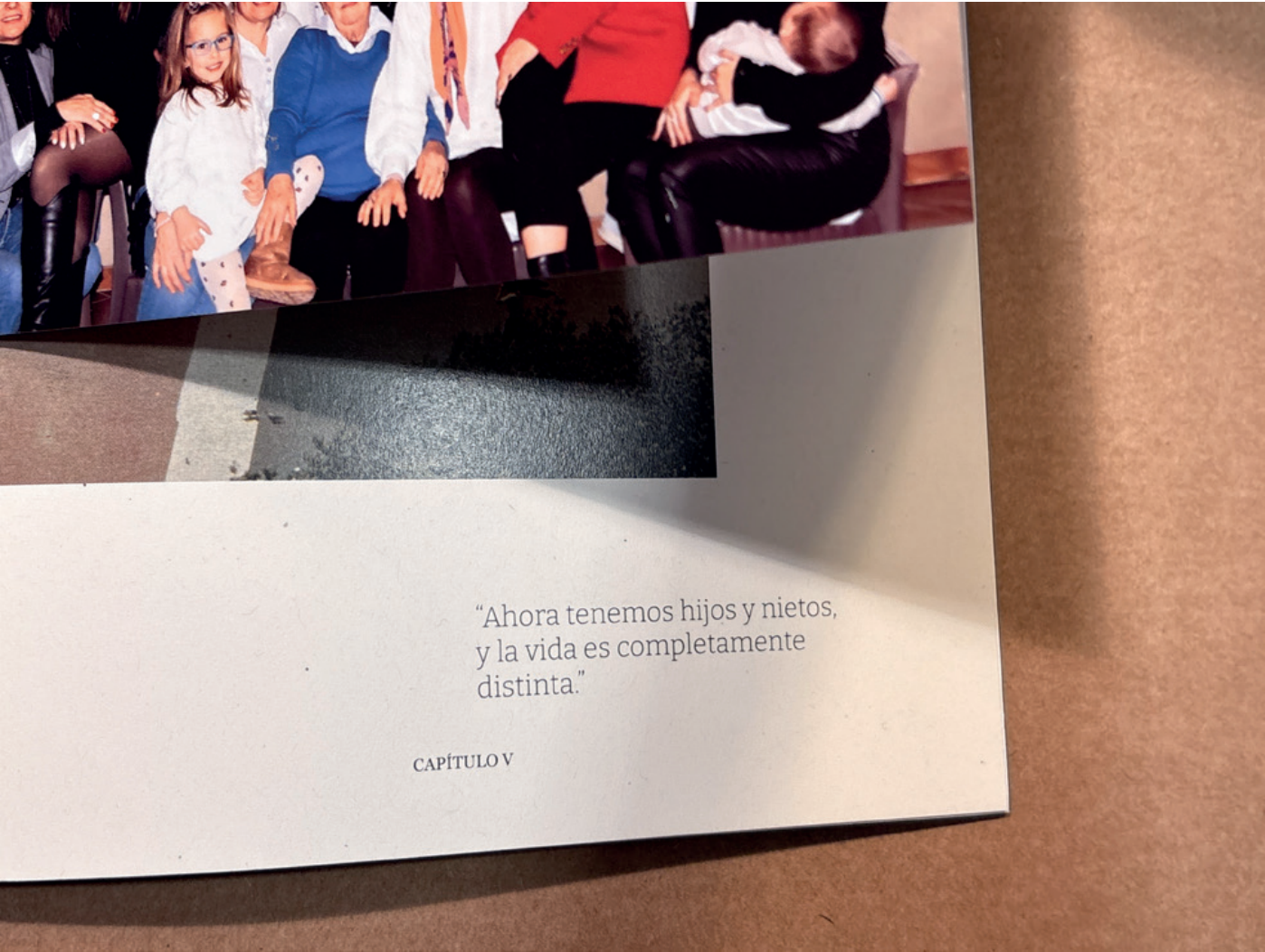
CAPÍTULO V

5.6.9.2 Inserts

En aquest capítol, al final s’incorpora un insert en forma de fotografia familiar, que mostra tot allò que s’ha construït després del procés migratori. Aquesta imatge funciona com a tancament visual i emocional del relat, ja que representa la continuïtat de la vida en el territori de destí i la família que s’ha format amb el pas del temps.

L’insert no actua només com un record familiar, sinó com una manera de materialitzar el concepte d’arrelament. Després del viatge, de l’arribada i de les dificultats inicials, la fotografia mostra el resultat d’una nova vida construïda en una altra terra. D’aquesta manera, la imatge posa en valor la transmissió generacional, els vincles familiars i la permanència d’aquestes històries dins la memòria col·lectiva.

A nivell narratiu, aquest insert permet tancar el llibre des d’una mirada més íntima i esperançadora. La fotografia familiar es converteix en una prova visual del que ha quedat, del que s’ha format i del que continua viu més enllà del desplaçament.

RAÍCES EN OTRA TIERRA

88

CAPÍTULO V

RAÍCES EN OTRA TIERRA

89

"Ahora tenemos hijos y nietos,
y la vida es completamente
distinta."

CAPÍTULO V

5.6.9.3 Encartats

En el principi del capítol s’incorpora un encartat que simula l’enviament d’una fotografia familiar a l’àvia que continua vivint a Andalusia. La imatge mostra els fills o nets de la família migrant i funciona com un testimoni visual del vincle que es manté malgrat la distància.

Aquest recurs representa una pràctica habitual entre moltes famílies separades per la migració: enviar fotografies, cartes o petits records per compartir els canvis de la vida quotidiana amb aquells que havien quedat al poble. D’aquesta manera, l’encartat evidencia que l’arrelament a Catalunya no va suposar una ruptura total amb l’origen, sinó una relació mantinguda a través de gestos senzills però carregats d’afecte.

La fotografia es converteix així en una prova de continuïtat familiar. Mostra els fills que creixen lluny d’Andalusia, però també la necessitat de fer-los presents davant l’àvia i la família d’origen. L’encartat reforça la idea que, encara que la migració separés físicament les famílies, els vincles emocionals continuaven actius a través de la correspondència i de les imatges enviades.

5.7 LLANÇAT

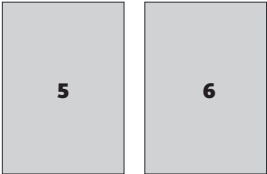
5.7.1 Llançat estructural

- Portada i contraportade del llibre
- Portada capítol
- Insert

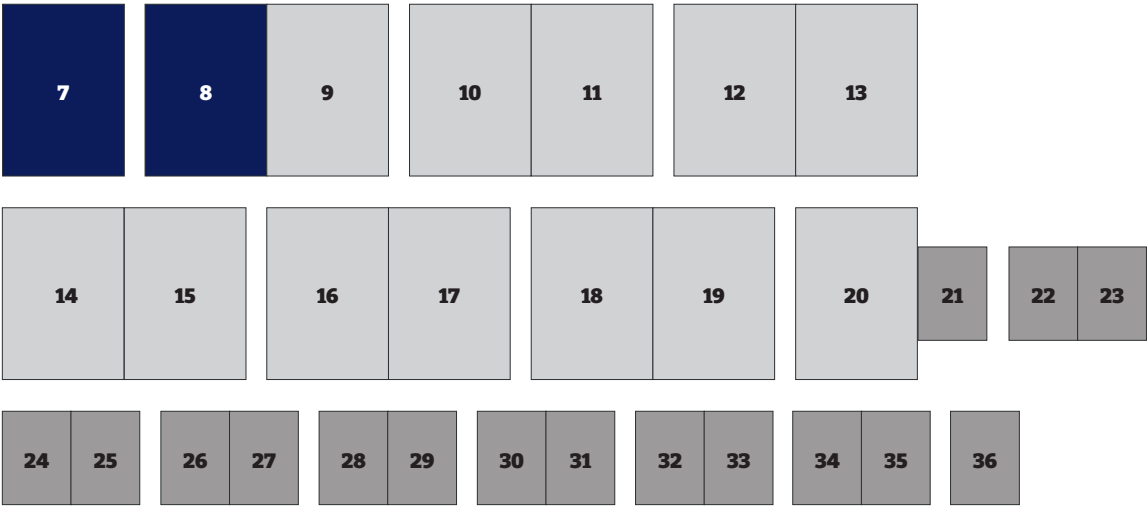
Portada

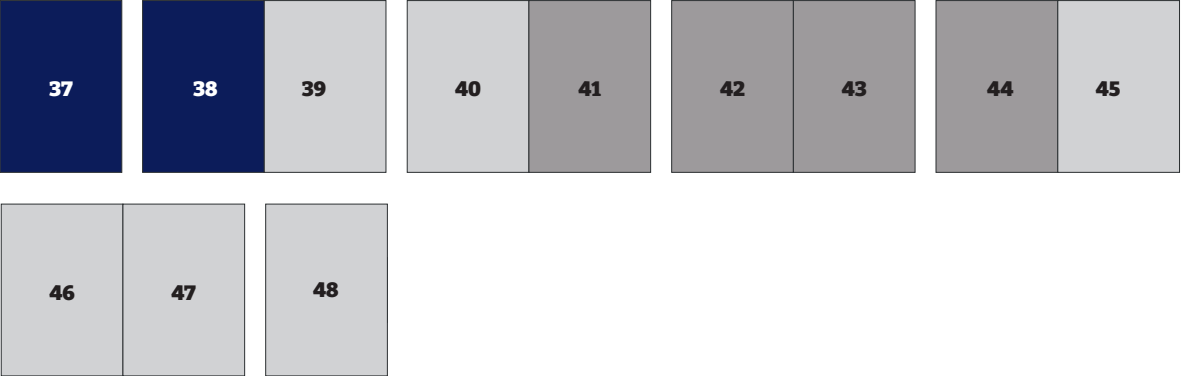
Introducció

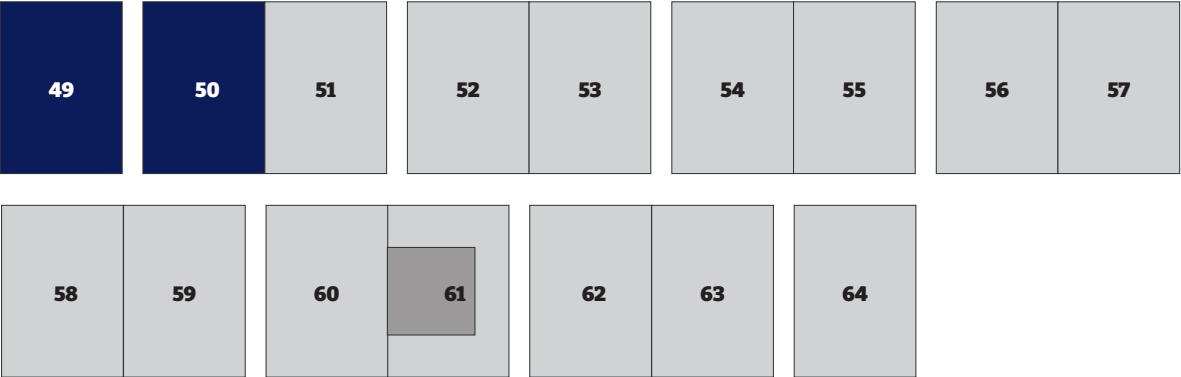
Capítol 1 - *El jornal*

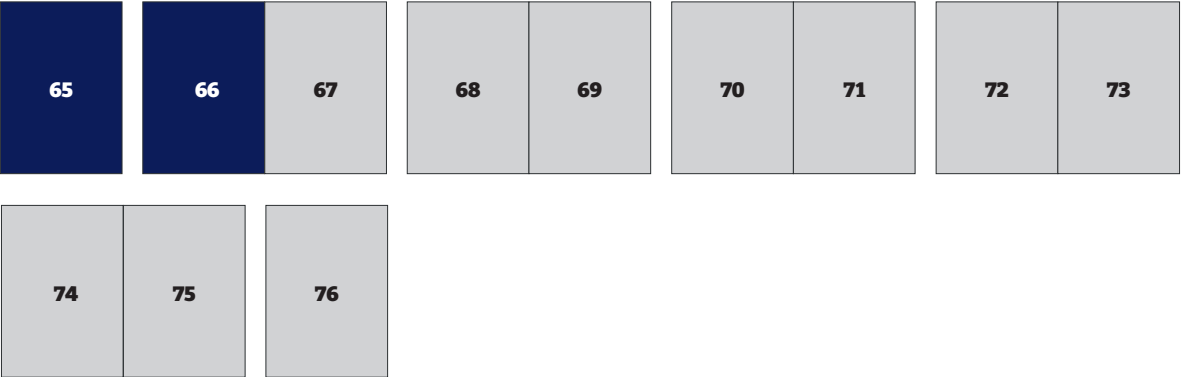
Capítol 2 - *Donde corría el dinero*

Capítol 3 - *El tren*

Capítol 4 - *“El final feliz”*

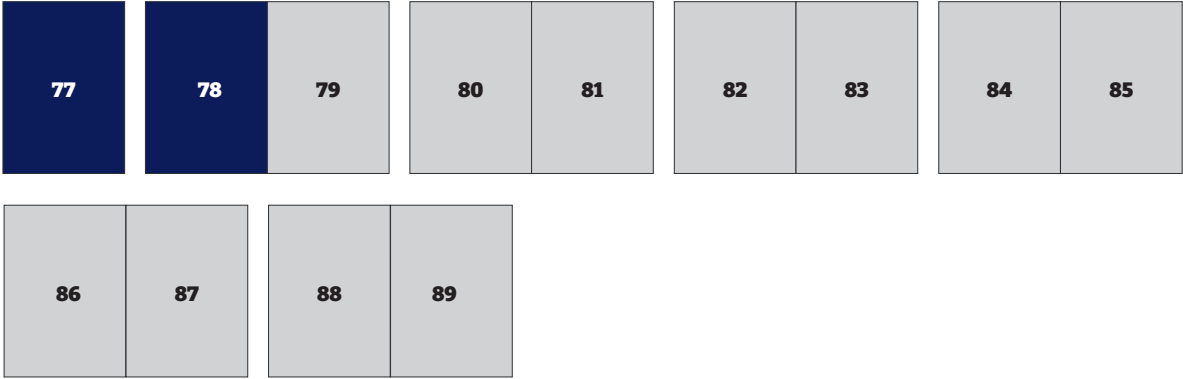

5.7 LLANÇAT

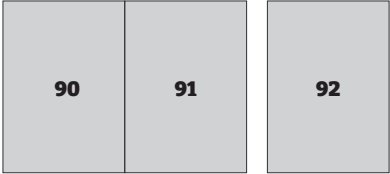
5.7.1 Llançat estructural

- Portada i contraportade del llibre
- Portada capítol
- Insert

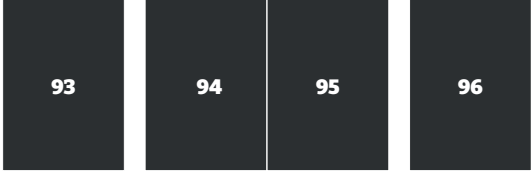
Capítol 5 - Raíces en otra tierra

Conclusió

Contraportada

5.7.1 Llançat gràfic

- Portada i contraportade del llibre
- Parts que aniràn troquelades o cremades

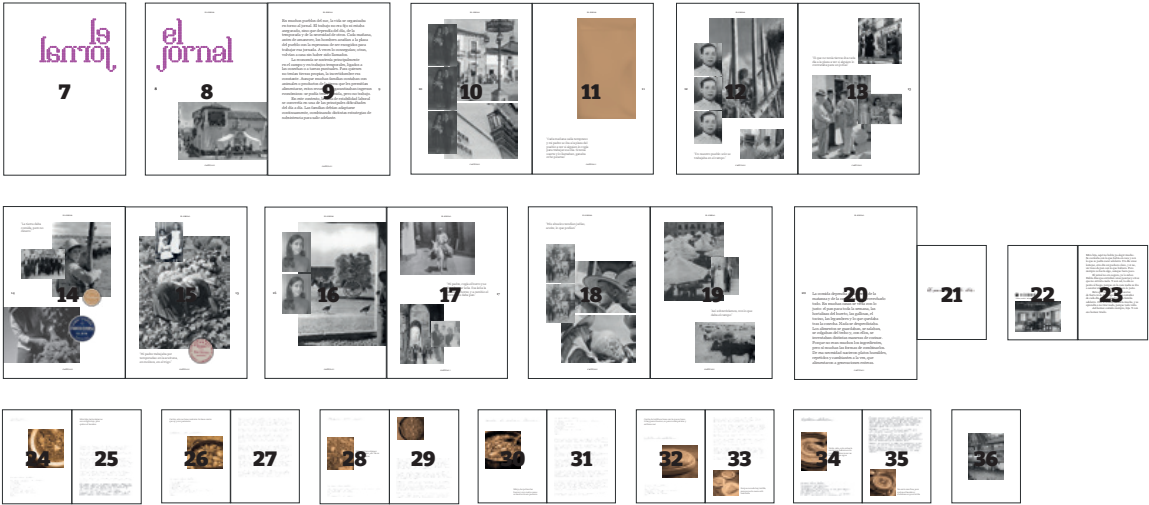
Portada

Pròleg

Capítol 1 - El jornal

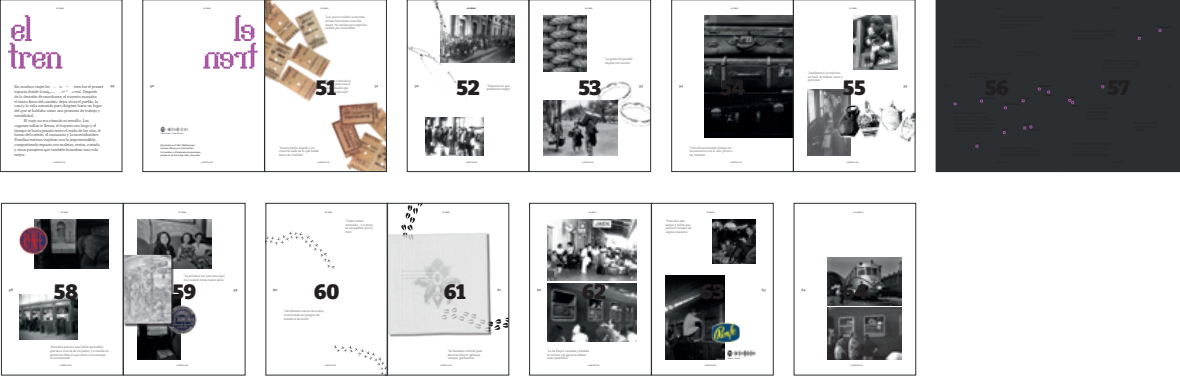

- Portada i contraportada del llibre
- Parts que aniràn troquelades o cremades

Capítol 2 - Donde corría el dinero

Capítol 3 - El tren

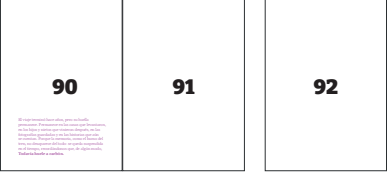
Capítol 4 - “El final feliz”

Capítol 5 - Raíces en otra tierra

Conclusió

Contraportada

O6

Representació i comunicació

6.1 IMATGES RESPRESENTATIVES

S’han escollit tres imatges representatives per mostrar la varietat de recursos gràfics i físics presents al llibre. Aquestes imatges permeten visualitzar diferents solucions aplicades al projecte, com ara els inserts, els encartats, les perforacions i altres manipulats manuals.

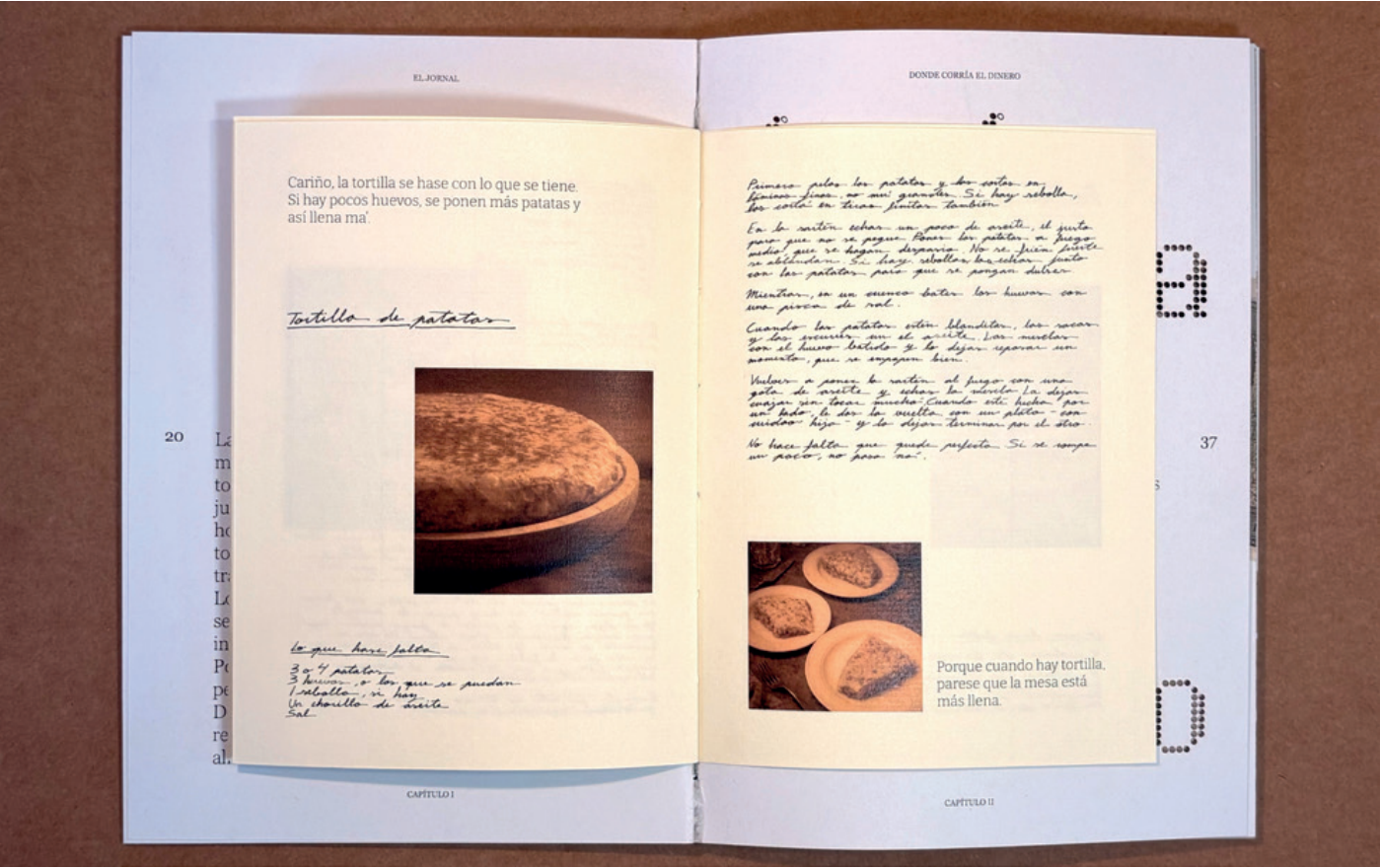
Coberta del llibre Todavía huele a carbón, on es mostra l'aplicació de la perforació com a recurs gràfic principal.

[ENLLAÇ IMATGE 1](#)

ENLLAÇ IMATGE 2

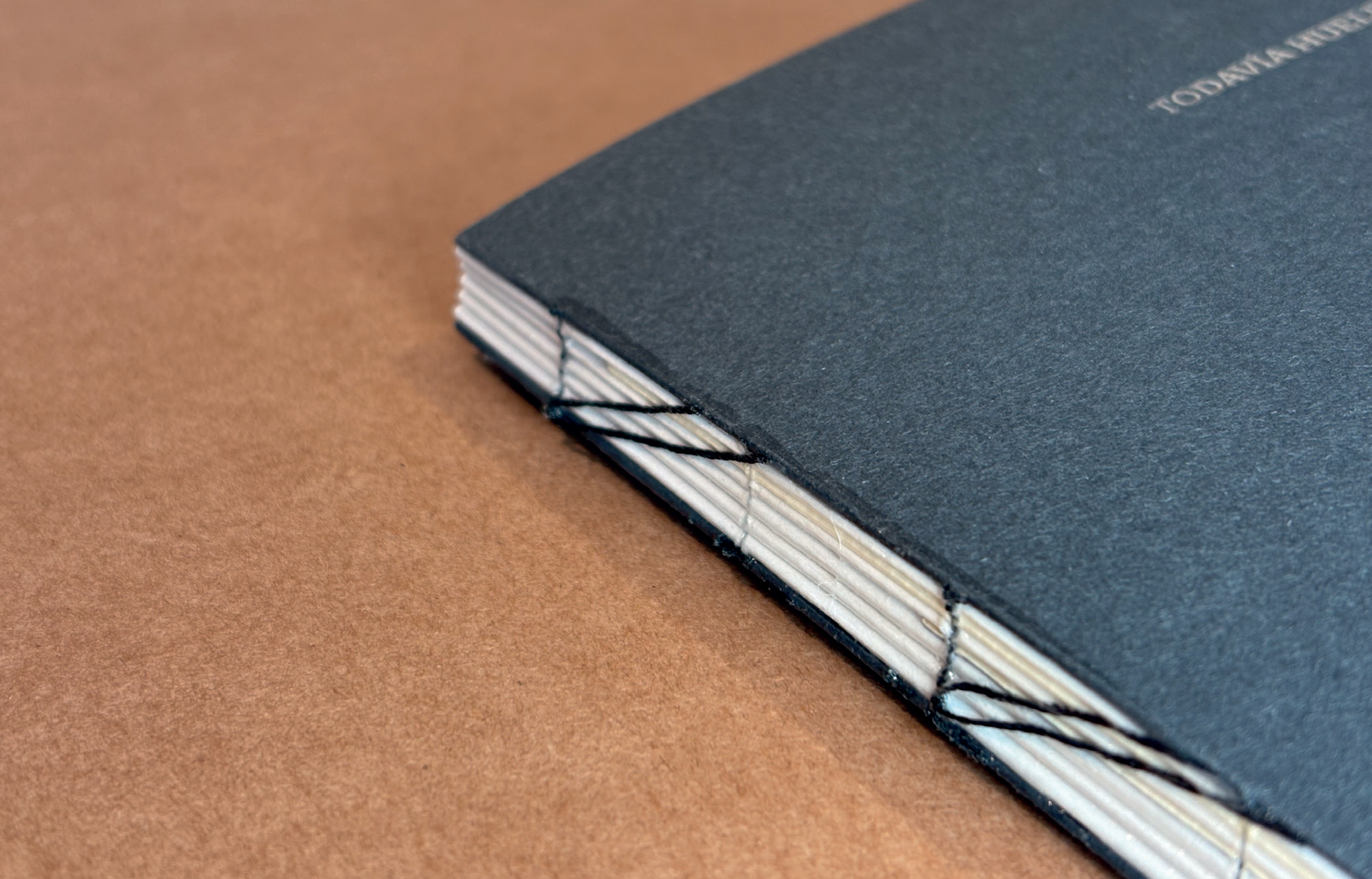
Representació del llibre on s'aprecia la variació d'elements gràfics i materials que formen part del projecte, com els inserts, perforacions i manipulats.

ENLLAÇ IMATGE 3

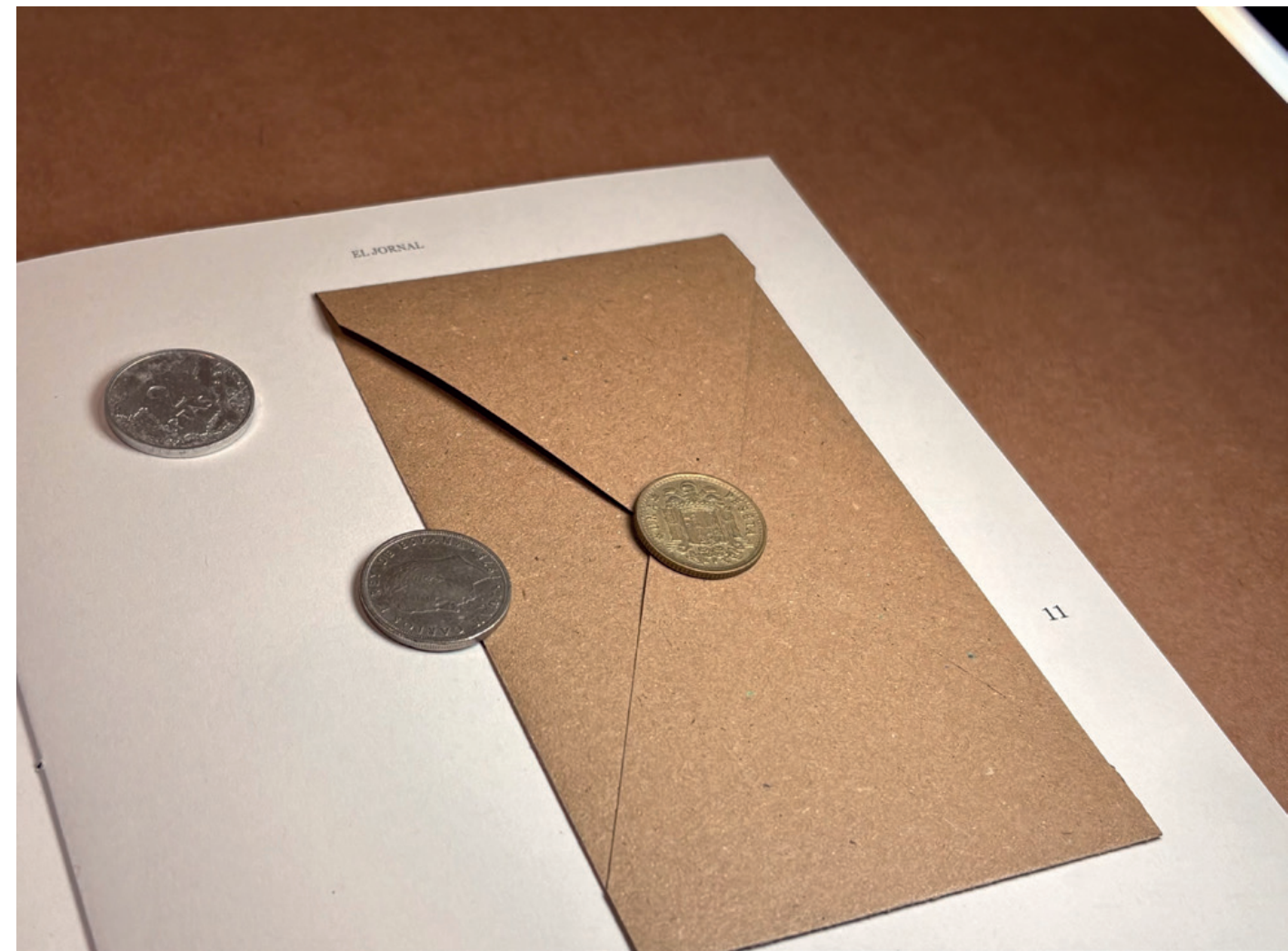
Insert del receptari El pan de cada día, situat dins del capítol 1.

Otra vez hay recuerdos
que llegan envueltos en
humos de carbón.

TODAVIA HUBER

EL JORNAL

TODAVÍA HUELE A CARBÓN

"La tierra daba comida, pero no dinero."

14

CAPÍTULO I

EL JORNAL

15

"Mi padre trabajaba por temporadas: en la aceituna, en molinos, en el trigo."

CAPÍTULO I

EL JORNAL

16

CAPÍTULO I

EL JORNAL

"Mi padre, cogía el burro y se iba a buscar leña. Esa leña la llevaba al horno, y a cambio el horno nos daba pan."

17

CAPÍTULO I

DONDE CORRÍA EL DINERO

donde
trabaja

Hermana

TARJETA POSTAL

UNIÓN POSTAL UNIVERSAL

ESPAÑA

Vente pa co. Aquí
hay faena de sobra.
Tu hermano ya ha
entrado en la obra
y el patrón dice
que hace falta más
pa trabajar

No te preocupes
por no cuando
lleguéis.

Aquí nos apañamos
como sea que no
eso estamos

Dña. Rafaela Va
Calle Real núm
Villanueva de
Juan, Sevilla

DONDE CORRÍA EL DINERO

"Andalucía se
quedaba atrás
porque no ofrecía
estabilidad."

Mi abuelo había llegado antes...
y detrás fuimos viniendo los
demás. Así se movía la gente:
unos tiraban de otros."

"El que tenía tierras
comía; el que no, lo
pasaba muy mal."

DONDE CORRÍA EL DINERO

En

SE NECESITA peón para
obra. Razón: Construcciones
Martinez, calle Mayor, 12.

“Se decía que corría
el dinero que había

SE PRECISA
trabajador
para fábrica de
corcho. Razón:
Manufacturas
Costa Brava,
Palafrugell.

Se

CAPÍTULO II

“Se decía que corría el dinero, que había trabajo diario.”

SE NECESITA peón para obra. Razón: Construcciones Martínez, calle Mayor, 12.

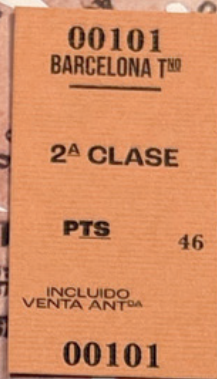
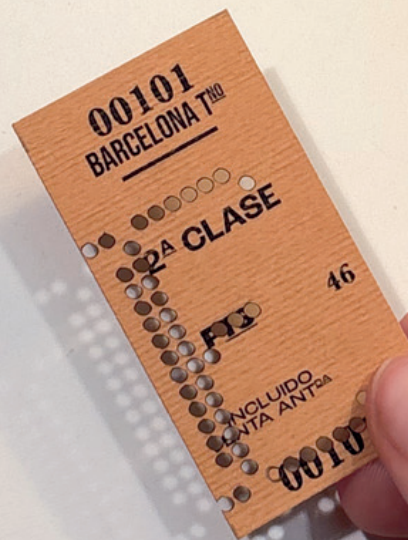
SE NECESITA ayudante de albañil. Razón: Obras y Reformas García, barrio de Sant Narcís.

“Mi tío vino primero a Cataluña y consiguió un contrato... luego mandaron...”

EL TREN

Barcelona

EL TREN

"Los que se subían a ese
venían buscando una vi
mejor. No venían por c
venían por necesidad

EL TREN

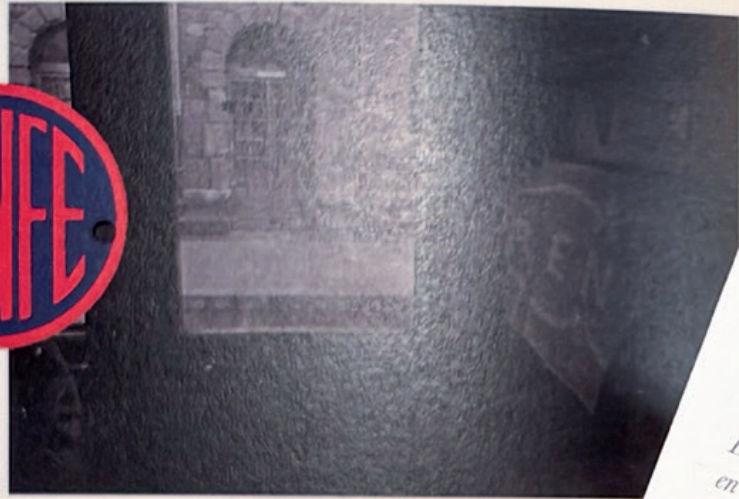
"Traíamos lo que
podíamos cargar."

EL TREN

"La gente del pueblo
viajaba con cestas"

58

"Recitaba poesías que había aprendido gracias a una tía de mi padre, y a la gente me daba lo que tenía: una manzana o un mantecado"

"La primera vez que vine aquí fue cuando tenía nueve años."

59

LA GALLINITA

La gallinita,
en el gallinero,
dice a su amiga:
«¿Ya viene enero?».

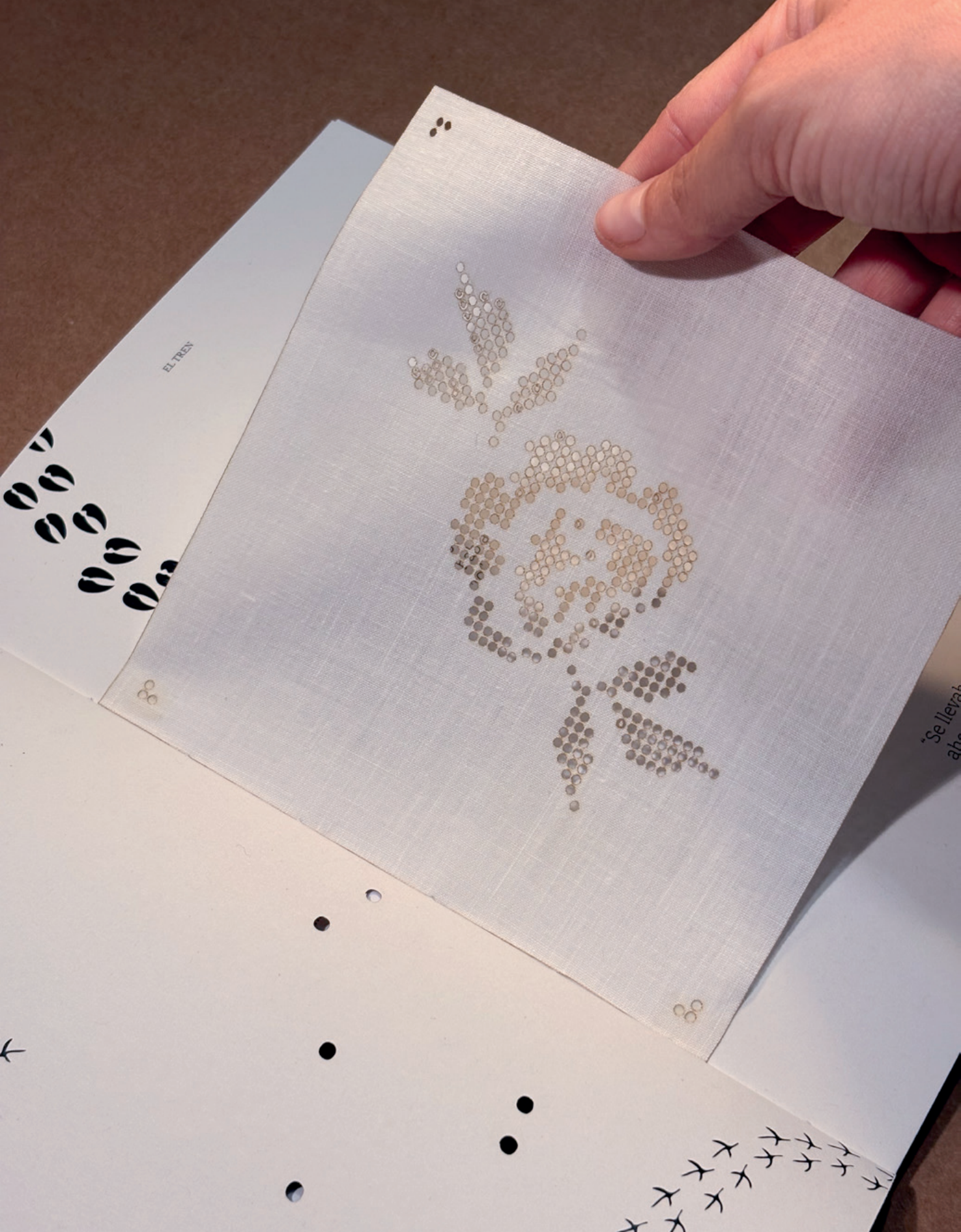
Gallinita rubia
llorará luego,
ahora canta:
«Aquí te espero».

Aquí te espero
poniendo un huevo,
me dio la tos
y puse dos.

Pensé en mi ama,
¡qué pobre es!
Me dio penita...
¡y puse tres!

Como tardaste,
esperé un rato
poniendo huevos,
¡y puse cuatro!

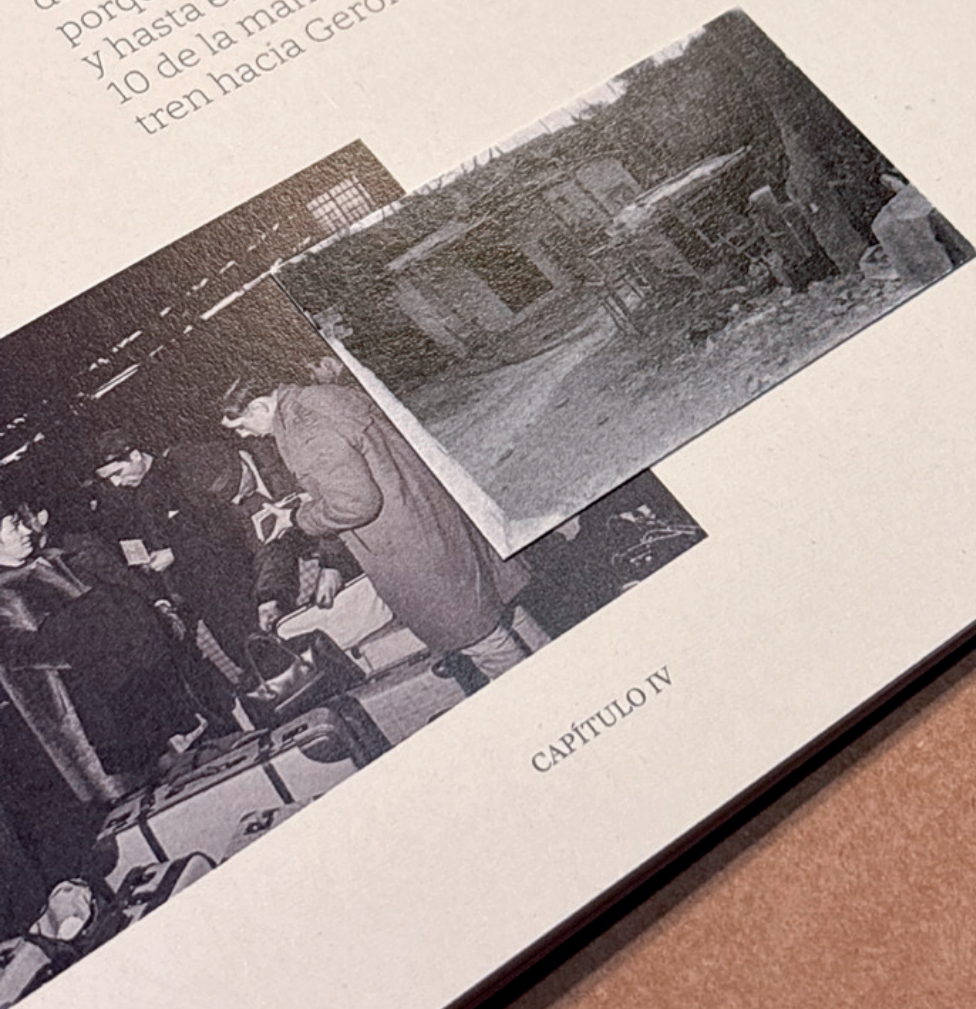
Mi ama me vende
a doña Luz.
¡Yo con arroz!
¡Qué ingratitud!

67

"Pasamos toda la noche durmiendo en la estación, y hasta el día siguiente, a las 10 de la mañana, tomamos un tren hacia Gerona."

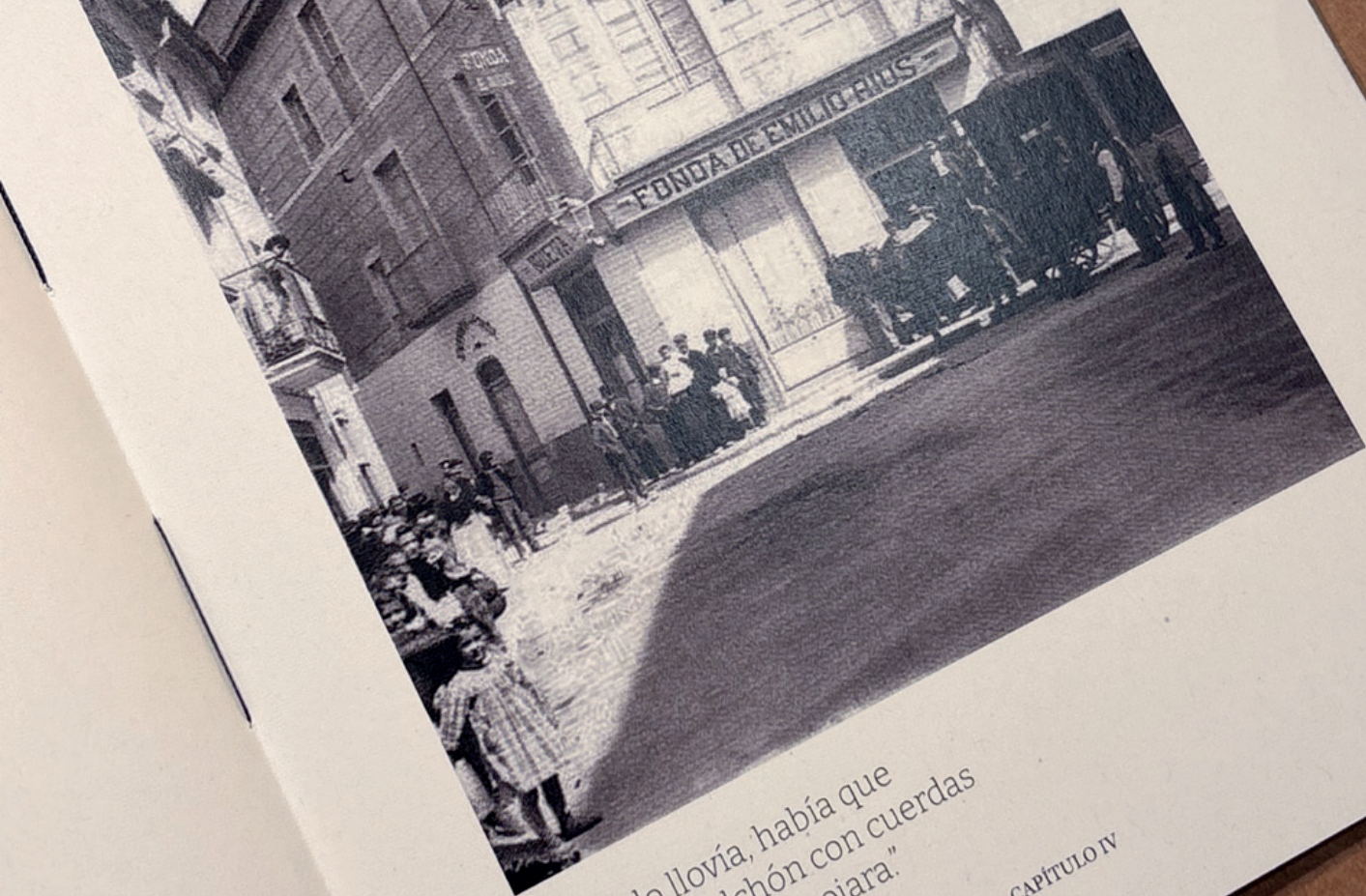

CAPÍTULO IV

"EL FINAL FELIZ"

71

"Cuando llovía, había que mover el colchón con cuerdas para que no se mojara."

CAPÍTULO IV

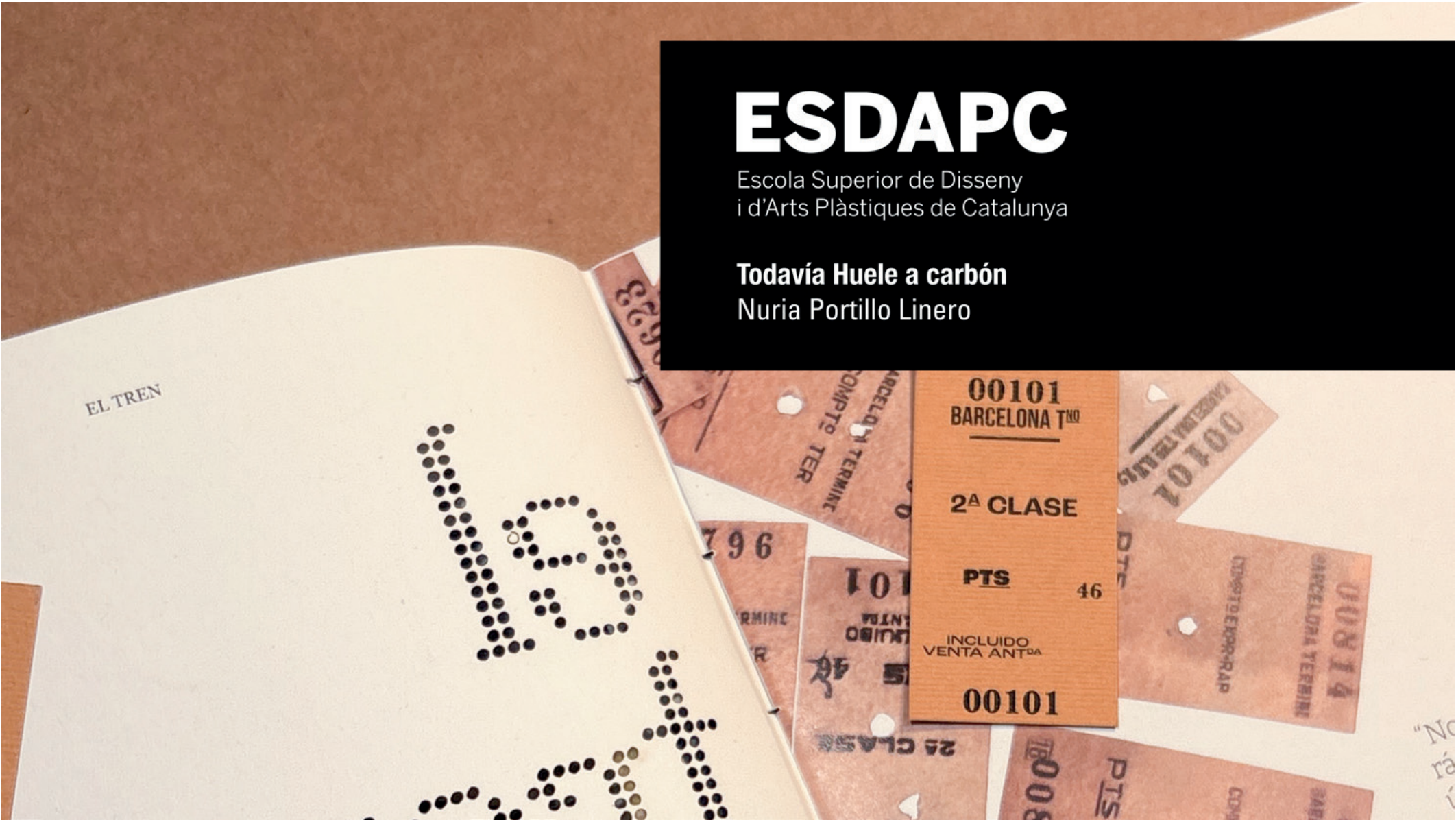

"Estoy contenta
con lo que
conseguimos."

"Fue difícil, pero
con el tiempo se fue
mejorando."

6.2 VIDEO SÍNTESI

[ENLLAÇ CARPETA ONDRIVE](#)
[ENLLAÇ VIMEO](#)

6.3 PANELL DE SÍNTESI

En aquest panell es presenten les idees principals del projecte i es mostren algunes imatges representatives del resultat final. Per consultar el panell complet amb més detall, es pot accedir al següent enllaç de OneDrive.

ESDAPC

Escola Superior de Disseny i d'Arts Plàstiques de Catalunya

Disseny Gràfic
Treball Final de Grau
2025 / 2026

Todavía huele a carbón
Nuria Portillo Linero

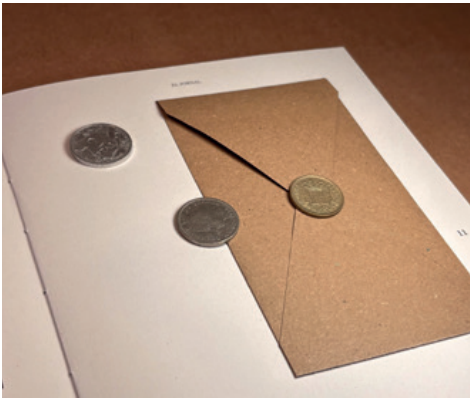
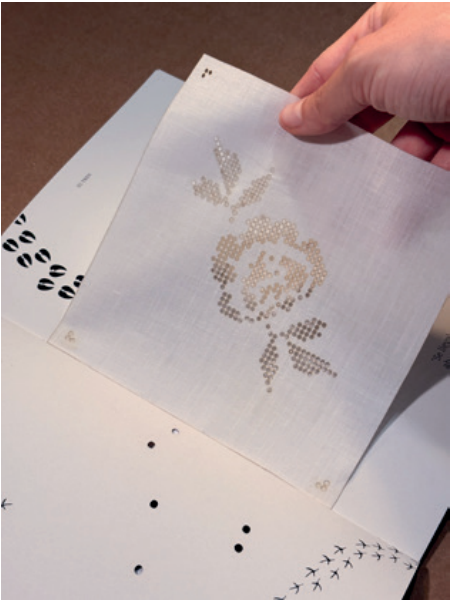
Todavía huele a carbón és un projecte editorial que recupera la memòria de les migracions internes de la postguerra espanyola, especialment els desplaçaments de famílies del sud cap a Catalunya. El llibre parteix de testimonis personals i records familiars per construir un relat visual i narratiu sobre el procés migratori: les causes de la marxa, el viatge en tren, l'arribada i la construcció d'una nova vida lluny del lloc d'origen.

El projecte posa el focus en la dimensió humana de la migració. No es tracta només d'explicar un fet històric, sinó de donar valor a les experiències quotidianes de les persones que van haver de deixar enrere casa seva per buscar treball, estabilitat i un futur millor. A través de cites, fotografies, documents, inserts i elements manipulats, el llibre construeix una lectura fragmentada però coherent, on cada peça aporta una capa de memòria.

El tren és l'eix simbòlic i gràfic del projecte. Va ser el mitjà que va fer possible el desplaçament, però també representa el canvi, la incertesa i l'esperança. D'aquest imaginari neix el títol Todavía huele a carbón, vinculat al record del fum dels trens i a una memòria que encara persisteix. Aquest concepte també es trasllada al llenguatge visual mitjançant perforacions inspirades en els bitllets de tren i en el gest de validar-los. A partir d'aquesta idea s'ha creat una tipografia pròpia, Pica Type, construïda amb punts perforats que reforcen la relació entre tren, memòria i materialitat.

El llibre s'organitza en cinc capítols: *El jornal*, que parla de la precarietat als pobles d'origen; *Donde corría el dinero*, sobre la promesa de treball a Catalunya; *El tren*, dedicat al viatge i als objectes que s'importaven; *El final feliz*, que qüestiona la idea d'una arribada idealitzada; i *Raíces en otra tierra*, centrat en l'arrelament i la família construïda amb el pas del temps.

Formalment, el projecte combina impressió digital, risografia, encartats, inserts, manipulats i tall làser. Aquesta varietat de recursos converteix el llibre en un objecte editorial sensible i material, on el disseny no només acompanya el contingut, sinó que ajuda a explicar-lo. El resultat és una peça que preserva la memòria migratòria des d'una mirada íntima, gràfica i contemporània.

[ENLLAÇ PANELL A1](#)

07

Memòria tècnica

7.1 COBERTA I CONTRACOBERTA

7.1.1 Materials

La coberta i la contracoberta del llibre de 175 × 240 mm, s’han realitzat amb un paper de 250 g/m² de color fosc. Aquest gramatge s’ha escollit perquè ofereix una rigidesa adequada per funcionar com a element exterior del llibre i, alhora, permet ser manipulat durant el procés de producció.

El material presenta una consistència suficient per suportar les intervencions de tall i gravat làser aplicades a la coberta. En el cas de les perforacions, el paper manté l’estabilitat del suport i evita deformacions excessives durant el procés de tall.

La mateixa tipologia de paper s'utilitza tant a la coberta com a la contracoberta, garantint una continuïtat material en el conjunt exterior de la publicació. Aquesta decisió permet mantenir una estructura uniforme i coherent en la peça final.

7.1.3 Procés de producció de la coberta

Per a la producció de la coberta del llibre, es planteja una edició limitada de 100 exemplars realitzada a Impremta Costa, combinant processos professionals d'impressió i encuadernació amb intervencions digitals de precisió, com el tall i el gravat làser. Aquest sistema permet garantir uniformitat en el tiratge i control sobre el resultat final.

1. Preparació dels documents

Per a la producció de la coberta, els documents s'han preparat específicament per al procés de tall i gravat làser, ja que la peça incorpora dues intervencions diferenciades: les perforacions de la coberta i el gravat del títol.

El document s'ha treballat en format vectorial per garantir una lectura precisa per part de la màquina làser. Els elements destinats al tall s'han definit mitjançant una tinta plana, ja que aquesta tinta funciona com una indicació tècnica per a l'impressor. És a dir, no s'ha de reproduir com a color imprès, sinó que serveix per assenyalar les zones que han de ser tallades o perforades amb làser.

El patró de perforacions s'ha preparat com a traçat vectorial de tall, respectant la retícula definida prèviament i mantenint la mida i la separació dels punts. Aquesta preparació permet que el làser perfori el suport de manera controlada i precisa, evitant deformacions o errors en la composició.

Pel que fa al títol del llibre, el text s'ha transformat a contorns per evitar problemes de substitució tipogràfica i assegurar que la forma es mantingui exactament igual durant el procés de gravat. Aquest element també s'ha diferenciat dins del document per poder aplicar-hi uns paràmetres propis de gravat i aconseguir l'efecte de cremat desitjat sense arribar a travessar el paper.

Un cop preparats tots els elements, el document s'ha exportat en format PDF/X-1, assegurant que els traçats, les tintes planes i les formes vectorials es mantinguin correctament. Aquesta preparació facilita la interpretació correcta de l'arxiu durant la producció, diferenciant clarament els elements que s'han d'imprimir, els que s'han de tallar i els que s'han de gravar.

2. Preparació del material

En primer lloc, se selecciona un paper de color fosc i 250 g/m², adequat per funcionar com a coberta i contracoberta del llibre. Aquest gramatge ofereix la rigidesa necessària per actuar com a element exterior i, alhora, permet suportar les intervencions de tall i gravat làser sense deformar-se excessivament.

3. Tall i gravat làser de la coberta

Abans del tall final de les cobertes, el paper se sotmet al procés de làser. D'una banda, es realitza el tall làser del patró de perforacions, que construeix l'element visual principal de la coberta. Per aquest procés s'utilitza una velocitat de 800 mm/m i una potència màxima del 90%, amb l'objectiu de travessar el suport i obtenir perforacions netes i precises.

D'altra banda, el títol del llibre es realitza mitjançant gravat làser, per generar un efecte de cremat sobre la superfície del paper sense arribar a tallar-lo. En aquest cas, s'utilitza una velocitat de 6400 mm/m i una potència màxima del 30%. Aquesta diferència de paràmetres permet distingir clarament entre el tall de les perforacions i el gravat superficial del títol.

4. Tall de cobertes

Un cop realitzats el tall i el gravat làser, el paper es talla al format final de 175 × 240 mm mitjançant guillotina de precisió. Aquest procés permet ajustar la peça al format definit i assegura que totes les cobertes i contracobertes mantinguin la mateixa mida i una correcta uniformitat entre exemplars.

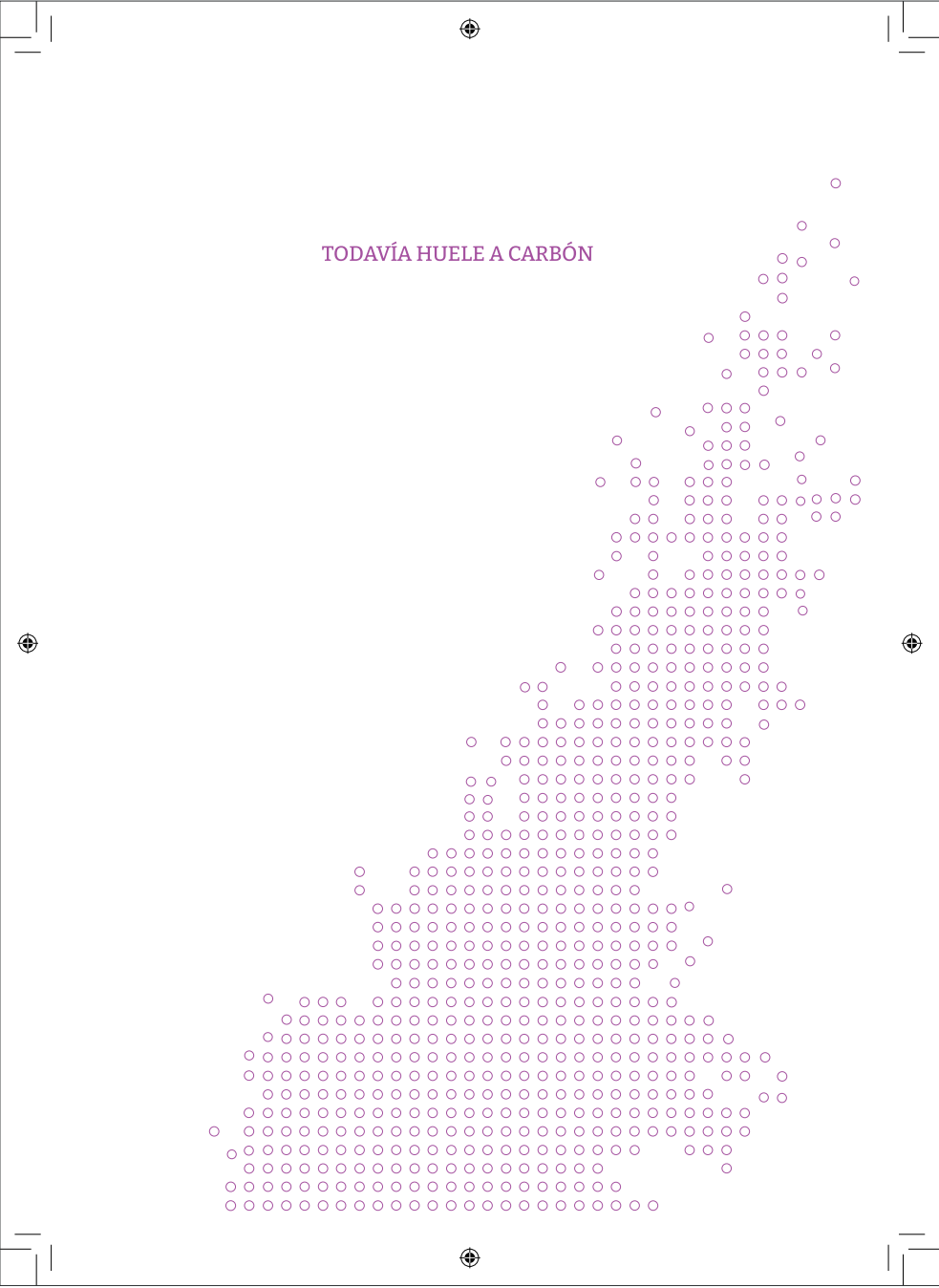
5. Preparació del conjunt per a l'encuadernació

Un cop finalitzada la coberta, aquesta es prepara conjuntament amb la contracoberta i els plecs interiors del llibre. En aquesta fase es revisa l'alineació general del conjunt i la correcta disposició dels elements abans de procedir a l'encuadernació.

6. Encuadernació amb llom vist

Finalment, la coberta s'integra amb els plecs interiors mitjançant un sistema d'encuadernació amb llom vist. Aquest tipus d'encuadernació deixa visible l'estructura del llibre i forma part del resultat final de la peça editorial.

7.1.4 Fitxa tècnica

Material: Fedrigoni Savile Row Plain Blue

Format: 175 × 240 mm

Tipus de coberta: flexible

Gramatge: 300 g/m²

Impressió: digital

Acabats: Troquelat i gravat amb làser, guillotinat, premsat, encolat i cosit

7.1.5 Preparació documents arts finals

[AAFF COBERTA I CONTRACOBERTA](#)

7.1.6 Criteris de producció i tiratge

S’ha decidit produir el llibre mitjançant impressió digital, ja que es tracta d’una edició limitada amb un alt grau d’intervenció manual. El projecte incorpora diversos manipulats, inserts i encartats que requereixen processos posteriors de tall, ajust, col·locació i muntatge, fet que fa necessari un sistema d’impressió flexible i fàcil de controlar durant totes les fases de producció.

Aquesta elecció també respon al volum del tiratge. Com que la quantitat prevista no justifica l’ús d’un sistema òfset, s’ha optat per una edició de 100 exemplars, una xifra adequada per mantenir un control més precís sobre cada peça i garantir una correcta execució dels elements manuals i dels acabats específics.

D’aquesta manera, la impressió digital s’adapta millor a les necessitats tècniques i productives del projecte. Permet treballar amb un tiratge curt, mantenir una bona qualitat en la reproducció de textos i imatges, i facilitar la combinació entre impressió, manipulació manual i processos complementaris.

7.3 TRIPA

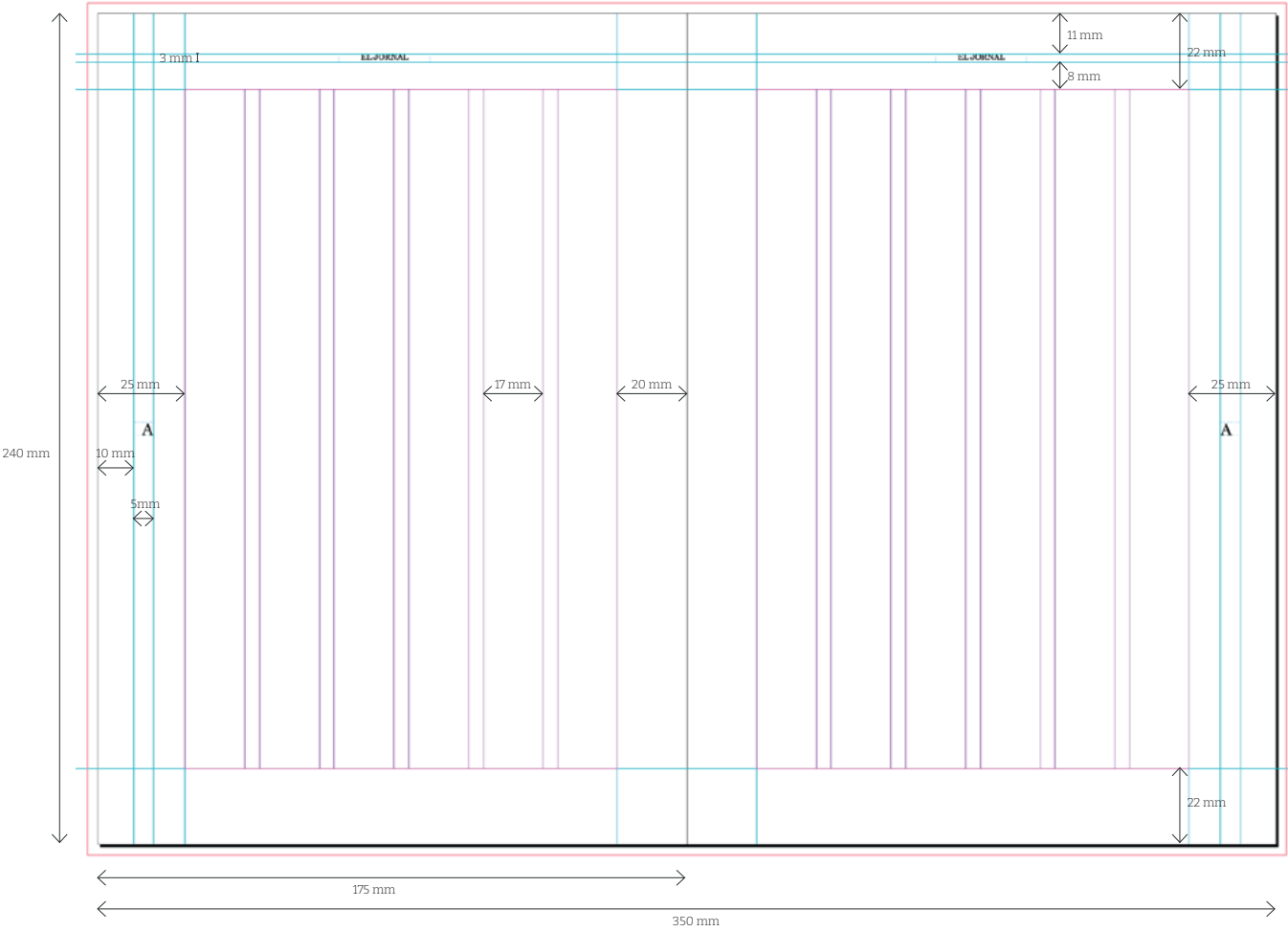
7.3.1 Retícula principal

La maquetació del llibre es construeix a partir d'una retícula modular de sis columnes, aplicada de manera constant a totes les pàgines i en tots els capítols. La caixa de composició es defineix mitjançant uns marges de 22 mm en la part superior i inferior, 25 mm en el marge exterior i 20 mm en el marge interior, establint l'àrea útil de maquetació.

Aquesta estructura permet treballar amb diferents amplades de columna (1, 2, 3 o 6 columnes), facilitant l'adaptació del text segons la tipologia de pàgina.

El document incorpora un sagnat de 3 mm per costat, assegurant la correcta impressió dels elements a sang després del tall.

La retícula es manté invariable al llarg de tots els capítols, assegurant una continuïtat estructural en la maquetació i garantint alineacions coherents i una distribució homogènia del contingut en tota la publicació.

7.3.1.2 Creació de la retícula tipogràfica i construcció dels caràcters

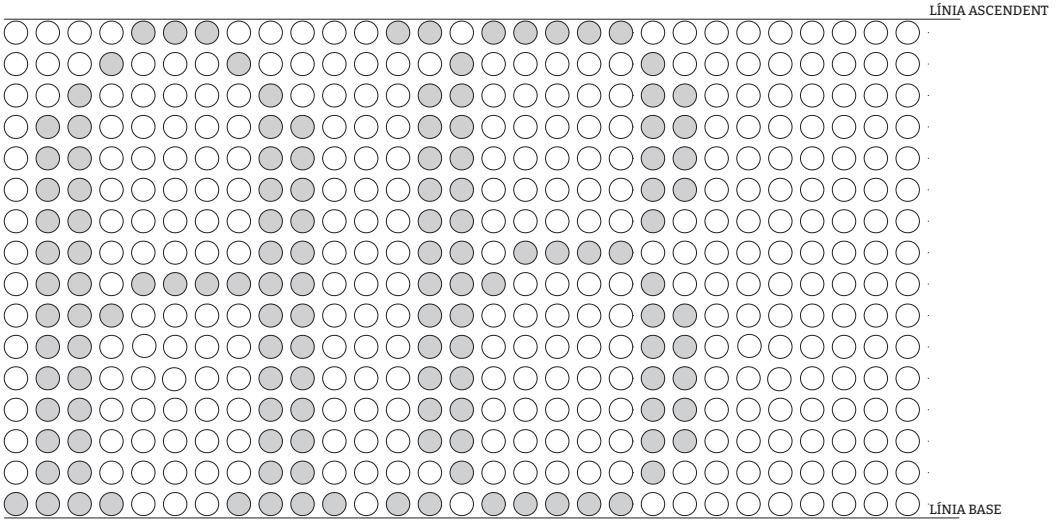
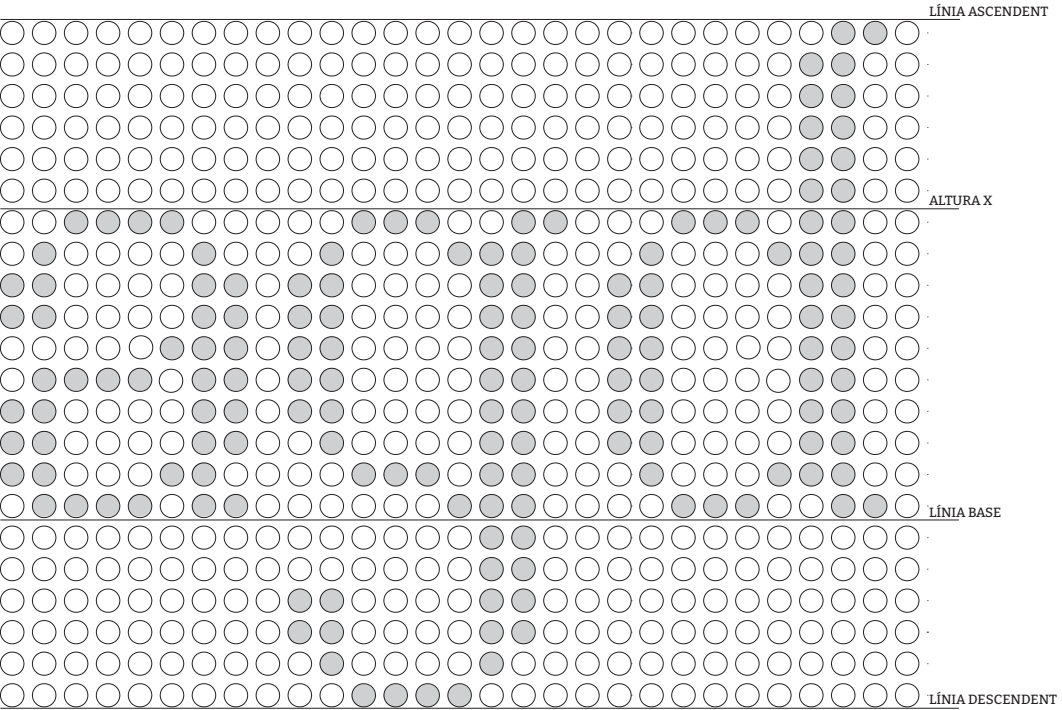
El procés de creació de la tipografia parteix d’una retícula modular formada per punts, que funcionen com a unitat mínima de construcció del sistema. Aquesta estructura permet definir de manera ordenada la forma de cada caràcter i garantir una coherència visual entre totes les lletres de la família tipogràfica.

La retícula està formada per punts de 5 mm de diàmetre, amb una separació de 2 mm entre ells. A partir d’aquesta malla es determinen les proporcions generals dels caràcters, així com l’amplada, l’altura i la densitat dels punts que configuren cada traç. D’aquesta manera, la lletra es construeix a partir d’un sistema regular que permet controlar tant la seva estructura com el seu pes visual.

En la caixa baixa, els caràcters es desenvolupen sobre una amplada general de vuit punts i una altura de x de deu punts. Les astes ascendents i descendents afegeixen sis punts addicionals respecte a aquesta altura, establint una diferència clara entre les diferents tipologies de caràcters. Els traços verticals es construeixen habitualment amb dues línies de punts, mentre que els traços horitzontals es resolen amb una sola línia, mantenint així una modulació constant dins del conjunt.

Pel que fa a la caixa alta, les lletres presenten una altura de setze punts i una amplada general de deu punts. Aquestes proporcions s’han definit per mantenir una relació equilibrada amb la caixa baixa i evitar diferències excessives de pes, amplada o presència visual entre ambdues sèries de caràcters.

Tot i que la tipografia parteix d’una estructura modular comuna, s’han aplicat ajustaments puntuals en determinades lletres per millorar-ne la llegibilitat i assegurar la continuïtat formal del conjunt. Aquests ajustos permeten adaptar el sistema a les necessitats específiques de

a b c d e
f g h i k
l m n o p
q r s t u

v w x
y z
à á â ã ä å
ö ø ù ú û
ñ ò

A B C D E

F G H I J

K L M N

O P Q R S

T U V W

X Y Z

7.3.3 Declaració d’ús de la Intel·ligència Artificial

En l’elaboració d’aquest treball s’ha utilitzat ChatGPT com a eina de suport en la producció i tractament d’algunes imatges del projecte. Concretament, s’ha fet servir per a la generació d’imatges vinculades al receptari El pan de cada día, així com per a la millora de qualitat i definició d’algunes imatges utilitzades al llarg del llibre.

Els prompts utilitzats a ChatGPT s’han orientat a descriure escenes relacionades amb l’alimentació quotidiana, la cuina domèstica i els recursos de subsistència de l’època. En aquests prompts s’han especificat aspectes com el context històric, l’estètica visual, el tipus d’il·luminació, l’ambient domèstic i el caràcter antic de les imatges. En el cas de la millora d’imatges, les indicacions s’han centrat a augmentar-ne la definició i la qualitat, mantenint una aparença coherent amb fotografies antigues dels anys seixanta i setanta.

7.3.3.1 Registre d’ús d’IA

Eina: Open Ai

Ús: Generació d’imatges

Aplicació dins del projecte: Imatges del receptari El pan de cada día.

Descripció del prompt utilitzat:

“Genera una imatge d’una escena domèstica de postguerra, amb aliments bàsics sobre una taula de cuina humil, llum natural suau i una estètica de fotografia antiga dels anys seixanta.”

Eina: Open Ai

Ús: Millora de qualitat visual

Aplicació dins del projecte: Imatges del les postals

Descripció del prompt utilitzat:

“Optimitza aquesta captura de vídeo millorant-ne la resolució, la nitidesa, el contrast i la qualitat general. Redueix el soroll i la pixelació pròpia de la baixa resolució, mantenint l’estètica original i sense generar elements nous que alterin el contingut de la imatge.”

IMATGE GENERADA AMB INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL

IMATGE FINAL DESPRÉS DE PROCÉS DE RETOC AMB PHOTOSHOP

CAPTURA DE PANTALLA

PROCÉS DE MILLORA AMB INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL

IMATGE FINAL DESPRÉS DE PROCÉS DE RETOC AMB PHOTOSHOP

7.3.4 Capítol 1 — *El jornal*
7.3.4.1 Inserts i manipulats

En aquest capítol s’incorpora un insert corresponent al receptari, amb unes dimensions de 140 × 190 mm un cop plegat. L’insert es defineix amb uns marges de 16 mm en tots els costats i es construeix a partir d’una retícula de sis columnes, mantenint la coherència amb el sistema de maquetació general del projecte.

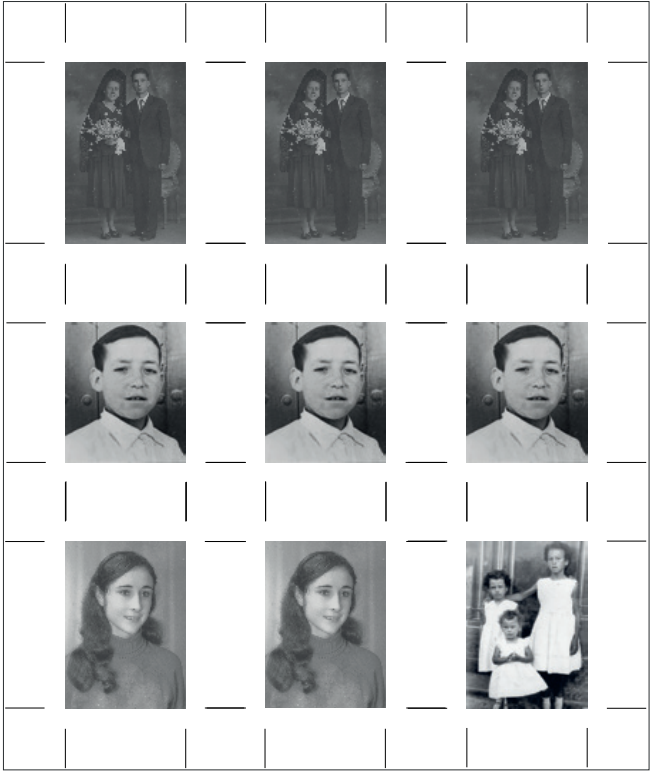
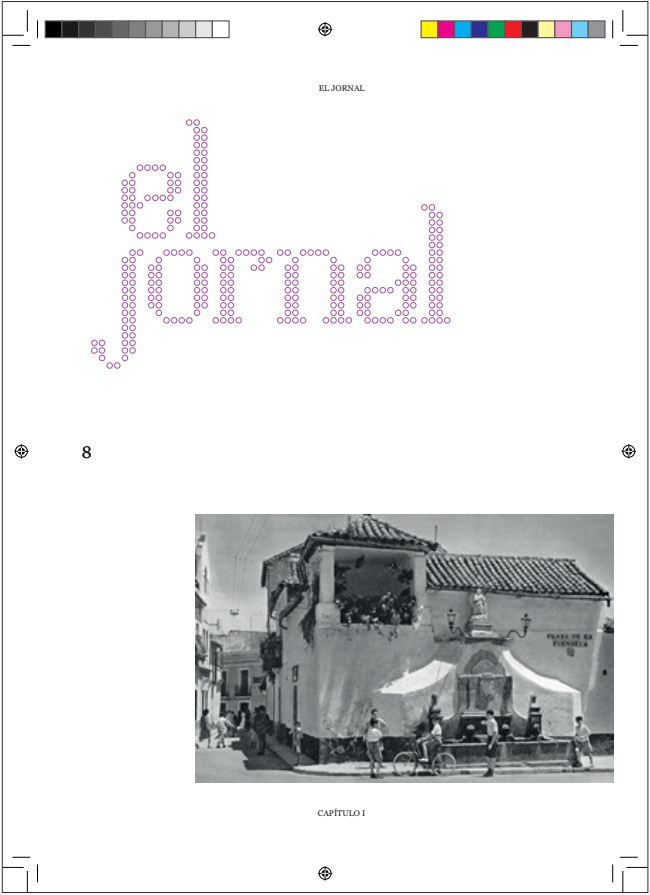
El receptari es produeix mitjançant impressió digital i es resol com un plec de 16 pàgines. Un cop imprès, es procedeix al seu plec i alçat, configurant el quadernet que s’integra dins del bloc del llibre. En tractar-se d’un prototip, l’insert s’ha pogut resoldre amb un capçal situat al mig. Tot i així, en una producció real, aquest capçal se situaria a la part inferior, ja que aquesta solució facilitaria el procés de producció, manipulació i enquadernació del quadernet dins del llibre.

La seva incorporació es resol mitjançant la fixació dins del sistema d’enquadernació amb llom vist, quedant integrat al conjunt i formant part del cos del volum, sense possibilitat d’extracció.

Pel que fa als manipulats, s’incorporen imatges de retrats familiars integrades directament dins la maquetació del capítol. Aquestes es produeixen mitjançant impressió digital i s’adapten a la retícula del projecte, ocupant diferents amplades de columna segons la composició de pàgina.

Com que aquests manipulats s’han de col·locar manualment, s’ha previst imprimir la mateixa imatge a la zona exacta on ha d’anar ubicada, però amb una reducció de 2 mm per costat. Aquesta reducció actua com a marge de seguretat durant el procés d’encolat, evitant que es vegin possibles desplaçaments o desajustos si la peça es mou lleugerament en el moment de ser adherida.

7.3.4.2 Fitxa tècnica
Capítol 1 - El jornal
Material: Paper reciclat
Format: 175 mm x 240 mm plegat
Gramatge: 160 g/m²
Impressió: digital
Tintes: 4+4
Acabats: Troquelat i gravat amb làser, guillotinat, plegat, encolat i cosit

Receptari
Material: Paper vergurat
Format: 140 mm x 190 mm plegat
Gramatge: 120 g/m²
Impressió: digital
Tintes: 4+4
Acabats: plegat, guillotinat, encolat i cosit

Fotos personals
Material: Papaer reciclat
Format: Adaptable
Gramatge: 300 g/m²
Impressió: digital
Tintes: 1+0
Acabats: guillotinat i encolat

7.3.5 Capítol 2 — *Donde corría el dinero*

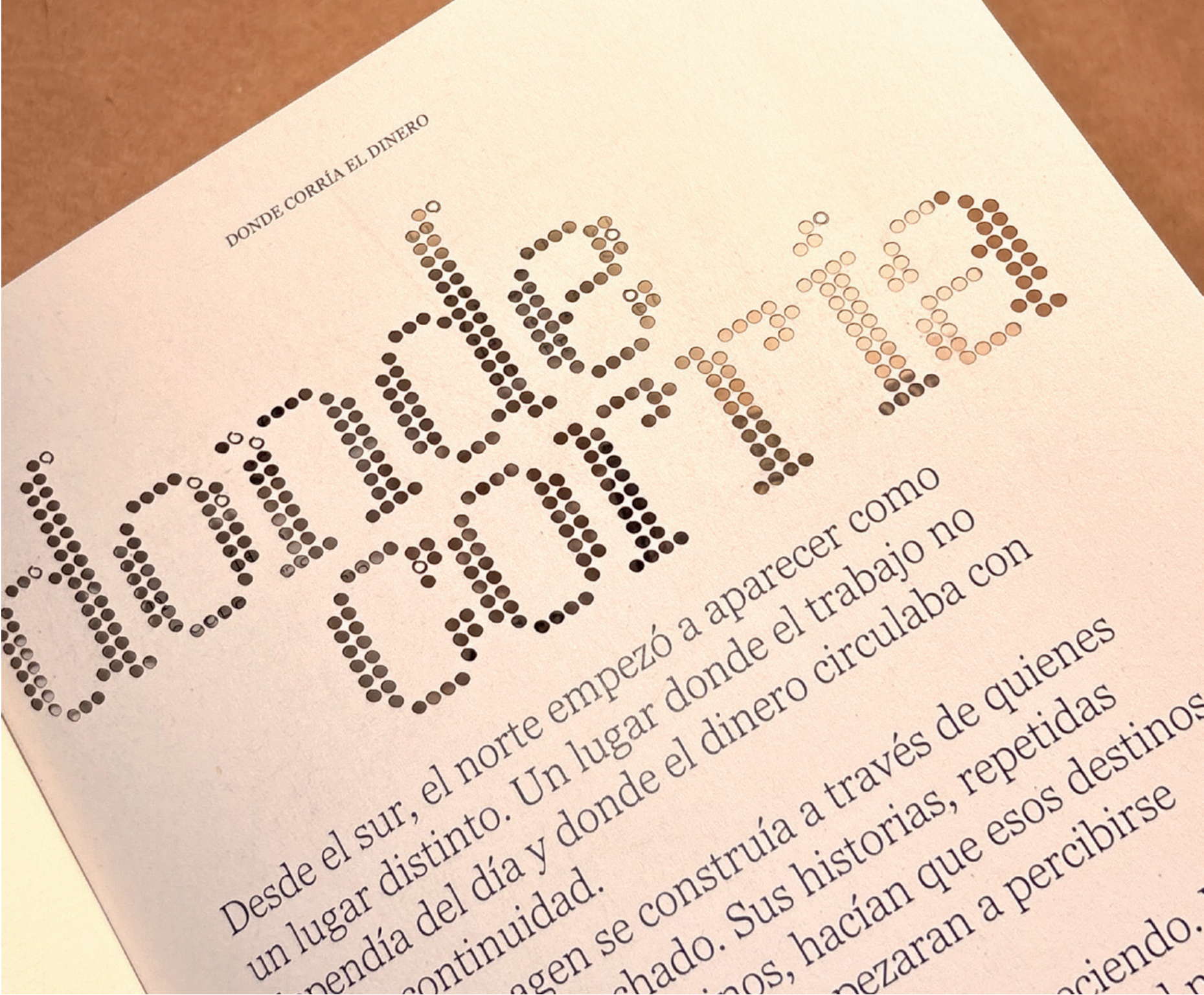
7.3.5.1 Inserts i manipulats

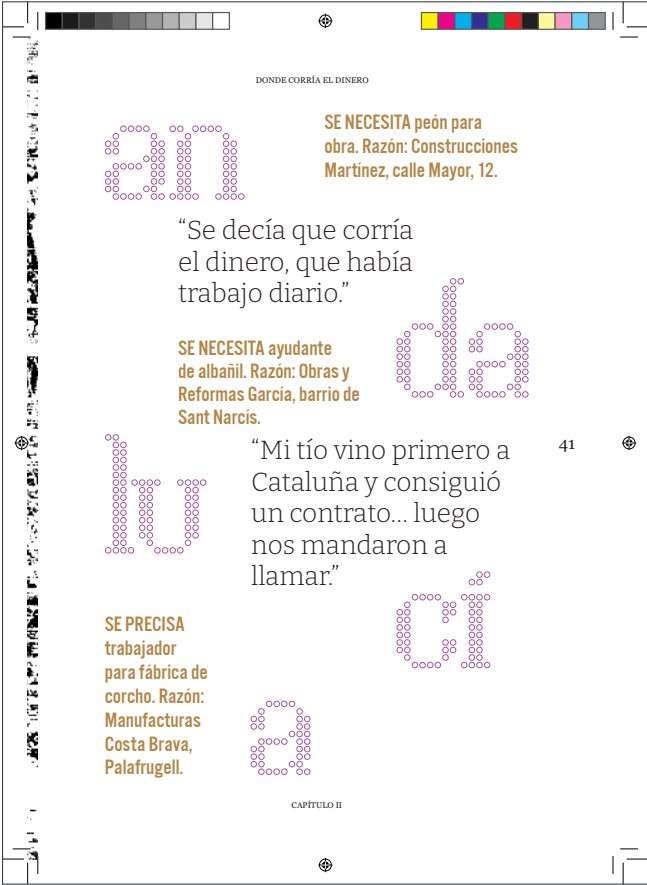
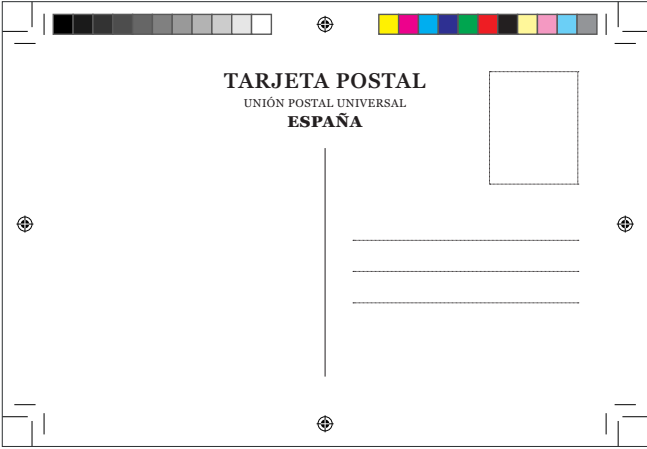
En aquest capítol s’incorporen inserts en format 140 × 90 mm, corresponents a postals. Aquestes peces s’han preparat amb uns marges de 7 mm en tots els costats i s’han construït a partir d’una retícula de dues columnes sense medianil. Els documents s’han configurat amb un sagnat de 3 mm per costat i s’han exportat per a impressió digital, mantenint les imatges a una resolució adequada i els elements gràfics ajustats al format final.

Paral·lelament, s’inclouen ofertes de feina en format del llibre, 175 × 240 mm, resoltes mitjançant impressió en risografia sobre un paper de color raïm de 160 g, amb una textura i acabat que remetien al paper de diari de l’època. En aquest cas, els documents s’han preparat específicament per a risografia mitjançant la separació de tintes. Cada tinta s’ha treballat en una capa o arxiu independent, diferenciant els elements que corresponen a cada color per facilitar-ne la impressió posterior.

Aquesta preparació permet controlar millor el registre, la superposició de tintes i la intensitat del resultat final. Un cop separades les tintes, els arxius s’han exportat de manera individual per poder imprimir cada passada de color en risografia. Aquest procés genera una variació visual respecte a les peces impreses digitalment, però manté la integració de les ofertes dins la maquetació general del capítol.

Pel que fa als manipulats, s’incorporen segells de diferents formats, aplicats manualment sobre les peces impreses mitjançant estampació directa. Per això, els documents s’han preparat deixant previstes les zones d’aplicació dels segells dins la composició.

7.3.5.2 Fitxa tècnica

Capítol 2 - *Donde corría el dinero*

Material: Paper reciclat

Format: 140 mm x 190 mm plegat

Gramatge: 160 g/m²

Impressió: digital

Tintes: 4+4

Acabats: Troquelat amb làser, guillotinat, plegat, encolat i cosit

Postals

Material: Fedrigoni Tintoretto Crema

Format: 140 mm 90 mm

Gramatge: 300 g/m²

Impressió: digital

Tintes: 1+1

Acabats: guillotinat i encolat

Ofertes de feina

Material: Fedrigoni Tintoretto Ceylon Zenzero

Format: 175 mm 240 mm plegat

Gramatge: 140 g/m²

Impressió: risografia

Tintes: 2+2

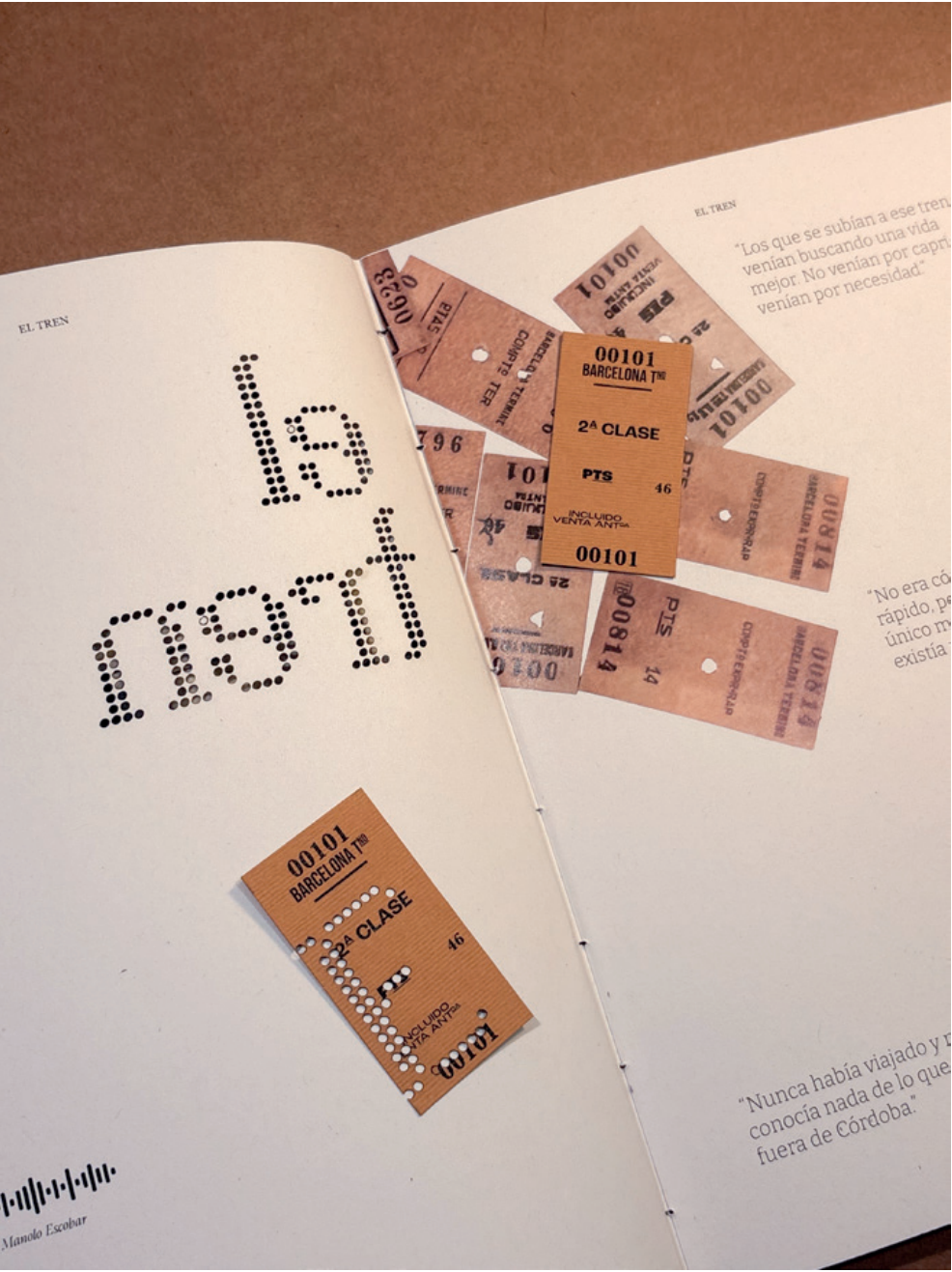
Acabats: Troquelat amb làser, plegat, guillotinat, encolat i cosit

7.3.5.3 Preparació documents arts finals

[AAFF CAPÍTOL 2 - DONDE CORRÍA EL DINERO](#)

[AAFF INSERT - POSTALS](#)

[AAFF INSERT - OFERTES DE FEINA](#)

7.3.6 Capítol 3 — *El tren*

7.3.6.1 Inserts i manipulats

En aquest capítol s’incorporen diferents inserts i encartats vinculats al trajecte en tren i als objectes que acompanyaven les famílies durant el procés migratori. Aquests elements funcionen com a peces independents dins del relat editorial, però mantenen la coherència gràfica i material amb el conjunt del llibre.

En primer lloc, s’inclou un insert en format 67 × 97 mm, corresponent a un conjunt d’estampetes. Per a la seva producció s’utilitza paper de color beix de 200 g/m², un suport amb prou rigidesa per garantir estabilitat i consistència en peces de format reduït. Les estampetes es defineixen amb una retícula de dues columnes, uns marges de 7 mm en tots els costats i un sagnat de 3 mm per costat, per assegurar una correcta producció i tall final.

Paral·lelament, s’incorpora un encartat en format 30 × 57 mm, corresponent a una representació de bitllet de tren. Aquesta peça es produeix sobre paper verjurat de color marró, un suport que aporta textura i remet als documents impresos antics. El bitllet es defineix amb uns marges de 2 mm, sense aplicació de sagnat, ja que es tracta d’una peça de format reduït i de composició ajustada.

L’insert del mocador es resol en format 145 × 145 mm i es produeix sobre tela, prenent com a referència directa un tovalló domèstic. L’ús d’aquest suport permet reforçar la relació material amb els objectes quotidians que les famílies podien transportar durant el trajecte migratori, aportant una dimensió més física i evocadora al capítol.

A nivell tècnic, la peça s’ha tallat mitjançant làser amb una configuració de 900 mm/min de velocitat i una potència màxima del 90%. Aquests paràmetres s’han aplicat per aconseguir un tall net sobre la tela, evitant en la mesura del possible deformacions, cremades excessives o pèrdues de definició en el contorn de la peça.

La intervenció gràfica es planteja a partir de la perforació sobre tela, utilitzada per reinterpretar visualment un brodat. Aquest procés requereix controlar la mida dels punts, la separació entre perforacions i la resistència del teixit, ja que una distància massa reduïda podria debilitar la peça o provocar deformacions en el material.

Per aquest motiu, el disseny del brodat s’ha adaptat a una composició simplificada, assegurant que el motiu sigui llegible i viable en producció.

7.3.6.2 Fitxa tècnica

Capítol 3 - *El Tren*

Material: Paper reciclat

Format: 175 mm x 240 mm plegat

Gramatge: 160 g/m²

Impressió: digital

Tintes: 4+4

Acabats: Troquelat amb làser, guillotinat, plegat, encolat i cosit

Estampeta

Material: Fedrigoni Tintoretto Ceylon Zenzero

Format: 67 mm x 97 mm

Gramatge: 200 g/m²

Impressió: digital

Tintes: 1+1

Acabats: Guillotinat i encolat

Bitllet de tren

Material: Fedrigoni Tintoretto Ceylon Zenzero

Format: 30 mm x 57 mm

Gramatge: 200 g/m²

Impressió: digital

Tintes: 1+0

Acabats: Guillotinat i troquelat amb làser

Mocador de tela

Material: Cotó

Format: 145 × 145 mm

Acabats: guillotinat, troquelat

7.3.6.3 Preparació documents arts finals

[AAFF CAPÍTOL 3 - EL TREN](#)

[AAFF INSERT - ESTAMPETA](#)

[AAFF ENCARTAT - BITLLET DE TREN](#)

[AAFF INSERT - MOCADOR DE TEL·LA](#)

7.3.7 Capítol 5 — “El final feliz”

7.3.7.1 Inserts i manipulats

En el capítol 4, El final feliz, s’incorporen manipulats vinculats a les fotografies de les barraques, seguint el mateix sistema aplicat als manipulats del capítol 1 amb les fotografies personals. Aquest recurs consisteix en la superposició manual d’imatges dins la maquetació del capítol.

Les imatges es produeixen mitjançant impressió digital i s’adapten a la retícula general del projecte, ocupant diferents amplades de columna segons la composició de cada pàgina. En aquest cas, les fotografies de les barraques permeten evidenciar les condicions precàries d’arribada i el contrast entre la idea d’un “final feliç” i la realitat viscuda per moltes famílies en els primers anys a Catalunya.

Com que aquests manipulats s’han de col·locar manualment, s’ha previst imprimir la mateixa imatge a la zona on ha d’anar ubicada, però amb una reducció de 2 mm per costat. Aquesta reducció actua com a marge de seguretat durant el procés d’encolat, evitant que es vegin possibles desplaçaments o desajustos en cas que la peça es mogui lleugerament en el moment de ser adherida.

7.3.7.2 Fitxa tècnica

Capítol 4 - “El final feliz”

Material: Paper reciclat

Format: 175 mm x 240 mm plegat

Gramatge: 160 g/m²

Impressió: digital

Tintes: 4+4

Acabats: Troquelat amb làser, guillotinat, plegat, encolat i cosit

Fotos de les barraques

Material: Paper reciclat

Format: Adaptable

Gramatge: 300 g/m²

Impressió: digital

Tintes: 1+0

Acabats: guillotinat i encolat

7.3.7.3 Preparació documents arts finals

[AAFF CAPÍTOL 4 - “EL FINAL FELIZ”](#)

[AAFF CAPÍTOL 4 - MANIPULATS](#)

7.3.7 Capítol 6 — *Raíces en otra tierra*

7.3.7.1 Inserts i manipulats

En aquest capítol s’incorpora un encartat de doble cara corresponent a una imatge familiar. La peça es resol mitjançant impressió digital, amb la fotografia a l’anvers i un escrit familiar procedent d’Andalusia al revers. Aquest encartat es planteja com un element independent dins del capítol, de manera que pugui ser manipulat i llegit per ambdues cares. A nivell tècnic, el document s’ha preparat tenint en compte el correcte registre entre anvers i revers, per garantir l’alineació de les dues cares en el moment de la impressió i el tall.

Paral·lelament, també s’incorpora un insert d’una fotografia familiar en revelat fotogràfic. Aquesta peça es diferencia de la resta d’elements impresos del capítol pel seu acabat i materialitat, ja que es produeix sobre paper fotogràfic. L’insert es presenta com una peça independent i s’integra dins del capítol com a element complementari al relat familiar.

A més, el capítol incorpora els mateixos manipulats utilitzats als capítols 1 i 4, consistents en imatges impreses de manera independent i adherides manualment sobre la pàgina. Aquestes peces es produeixen mitjançant impressió digital i s’adapten a la retícula general del llibre, ocupant diferents amplades de columna segons la composició de cada pàgina.

Per facilitar la seva col·locació manual, s’imprimeix a la pàgina base la mateixa imatge en la zona exacta on ha d’anar adherida, però amb una reducció de 2 mm per costat. Aquesta reducció actua com a marge de seguretat durant el procés d’encolat, evitant que es facin visibles possibles desplaçaments o petits desajustos en el moment d’aplicació.

7.3.7.2 Fitxa tècnica

Capítol 5 - *Raíces en otra tierra*

Material: Paper reciclat

Format: 175 mm x 240 mm plegat

Gramatge: 160 g/m²

Impressió: digital

Tintes: 4+4

Acabats: Troquelat i gravat amb làser, guillotinat, plegat, encolat i cosit

Manipulats

Material: Paper reciclat

Format: Adaptable

Gramatge: 300 g/m²

Impressió: digital

Tintes: 4+0

Acabats: guillotinat i encolat

Encartat fotografia familiar

Material: Paper reciclat

Format: Adaptable

Gramatge: 300 g/m²

Impressió: digital

Tintes: 4+4

Acabats: guillotinat

Insert fotografia familiar

Material: Paper fotogràfic brillant

Format: 150 mm x 100 mm

Gramatge: 160 g/m²

Impressió: digital

Tintes: 4+0

Acabats: guillotinat i encolat

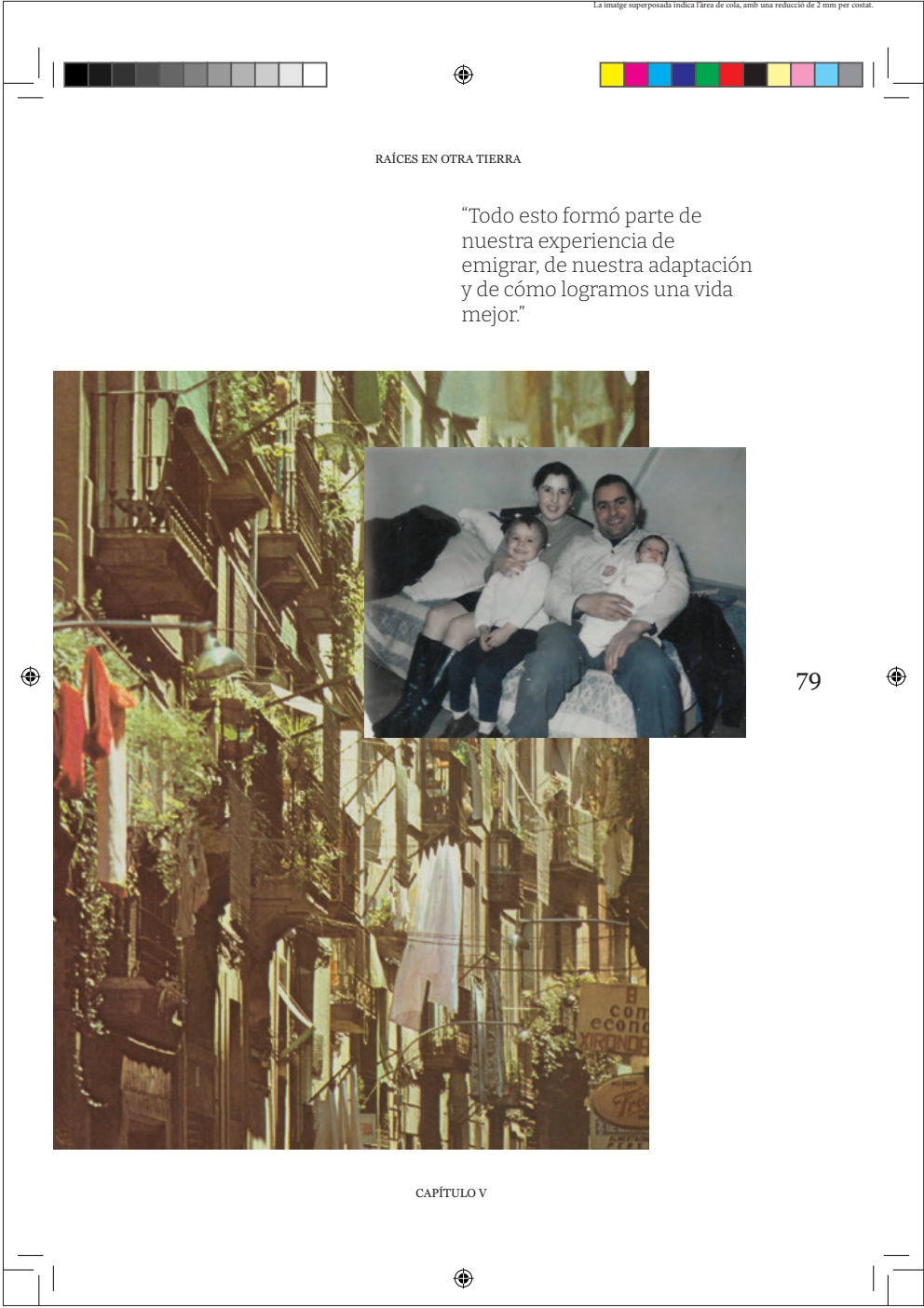
7.3.7.3 Preparació documents arts finals

[AAFF CAPÍTOL 5 - RAÍCES EN OTRA TIERRA](#)

[AAFF CAPÍTOL 5 - MANIPULATS](#)

[AAFF ENCARTAT - FOTOGRAFIA FAMILIAR](#)

[AAFF INSERT - FOTOGRAFIA FAMILIAR](#)

Es defineix una àrea d'anotacions destinada a indicar la col·locació i aplicació dels manipulats dins la pàgina.

7.4 PRODUCCIÓ GRÀFICA

7.4.1 Preparació d’arts finals

La preparació d’arts finals s’ha realitzat tenint en compte els diferents sistemes de producció previstos per al projec-te: impressió digital, risografia i perforació làser. Per aquest motiu, els documents s’han organitzat i exportat de manera diferenciada segons les necessitats tècniques de cada pro-cés.

Per a la impressió digital, els documents s’han ex-portat en format Adobe PDF/X-1, garantint la compatibilitat amb el flux de treball d’impremta. Les imatges s’han prepa-rat a 300 ppp per assegurar una reproducció correcta i amb bona definició. Els textos s’han traçat per evitar problemes de compatibilitat tipogràfica en el moment d’impressió. També s’han incorporat marques de tall, sagnat quan és necessari i barres de color, per facilitar el control del do-cument durant el procés de producció. Aquest sistema s’aplica principalment a la tripa del llibre i a les peces que requereixen una reproducció precisa de fotografies, textos i composicions visuals.

En el cas de la risografia, els documents s’han pre-parat a partir de tintes planes, ja que aquest sistema d’im-pressió treballa per separació de colors. Un cop definides les tintes, s’ha realitzat la separació cromàtica mitjançant Spectrolite, generant els arxius corresponents per a cada tinta d’impressió. Aquesta preparació permet controlar mi-llor el registre, la superposició i la intensitat de cada color, especialment en l’insert d’ofertes de feina del capítol 2.

Pel que fa a la perforació làser, els arxius s’han preparat separant clarament les capes d’impressió de les capes destinades a tall, perforació o gravat. Les línies de perforació s’han definit amb traç vectorial per garantir-ne la lectura correcta durant el procés làser. En el cas de la Pica Type, s’ha tingut en compte la mida dels punts i la distància entre ells per assegurar que la perforació fos viable i que el suport no es trenqués.

7.4.2 Sistemes d’impressió

El projecte combina diferents sistemes d’impressió i d’intervenció gràfica segons les característiques tècniques de cada peça, el tipus de suport, el nivell de definició necessari i l’acabat final previst. La producció de Todavía huele a carbón es resol mitjançant la combinació d’impressió digital, risografia i perforació làser, ja que cada sistema respon a una necessitat concreta dins del conjunt editorial.

La impressió digital s’aplica principalment a la tripa del llibre, formada per les pàgines interiors dels sis capítols. Aquest sistema s’utilitza per a la reproducció dels textos introductoris, les cites testimonials, les fotografies d’arxiu, les imatges familiars i les composicions visuals generals. També s’utilitza en aquells inserts o peces complementàries que requereixen una bona definició d’imatge o una lectura clara del text. Es tracta d’un sistema adequat per a una edició de curta tirada, ja que permet produir un nombre reduït d’exemplars amb un bon control de registre, resolució i reproducció tonal.

La risografia s'utilitza de manera puntual en el capítol 2, Donde corría el dinero, concretament en l’insert d’ofertes de feina. Aquest sistema s’escull per la seva capacitat de generar una textura d’impressió més orgànica, amb una presència visible de la tinta i un registre lleugerament irregular. Aquest acabat permet diferenciar l’insert de la resta de pàgines i aproximar-lo visualment al llenguatge dels impresos populars, dels anuncis laborals i de la premsa de l’època. Per tant, la risografia no s’utilitza com a sistema general del llibre, sinó com a recurs específic per reforçar el caràcter gràfic i documental d’aquesta peça.

La perforació làser s’aplica als elements que requereixen una intervenció física sobre el suport. Aquest procés s’utilitza especialment en la Pica Type dels títols de capítol, ja que la tipografia està construïda a partir d’un sistema modular de punts. Per aquest motiu, els títols es treballen a 100 pt, una mida que garanteix que els punts tinguin unes dimensions suficients per ser perforats correctament, evitant trencaments, pèrdues de definició o problemes de llegibilitat.

El làser també s’utilitza en determinats inserts i manipulats que incorporen forats, troquels o marques vinculades al recorregut en tren, les parades, el bitllet, el carbó i el concepte del cremat. En aquests casos, cal preparar arxius específics separant les línies de tall, perforació o gravat de la capa d’impressió. Això permet controlar el registre entre la impressió i la intervenció posterior, així com adaptar el disseny a la resistència del suport.

7.4.3 Imposició i plecs

La imposició del llibre s'ha plantejat a partir d'una estructura múltiple de 4 pàgines, ja que aquesta opció permet adaptar millor la producció a les característiques del projecte. Com que Todavía huele a carbón incorpora inserts, manipulats i canvis de suport, treballar amb unitats de 4 pàgines facilita l'organització interna del llibre i permet un major control en la incorporació dels elements especials.

El llibre té un format tancat de 175 × 240 mm i una extensió total de 96 pàgines, comptant les pàgines interiors i els inserts integrats dins de cada capítol. La distribució per capítols és la següent:

Capítols:	Pàgines	Plecs
Coberta + contracoberta	8 pàgines	2 plecs
Pròleg + epíleg	4 pàgines	1 plec
Capítol 1 — El jornal	32 pàgines	8 plecs
Capítol 2 — Donde corría el dinero	12 pàgines	3 plecs
Capítol 3 — El tren	12 pàgines	3 plecs
Capítol 4 — "El final feliz"	12 pàgines	2 plecs
Capítol 5 — Raíces en otra tierra	16 pàgines	4 plecs
TOTAL: 96 PÀGINES		

Aquesta estructura s'ha pensat perquè els inserts es puguin incorporar al final o al mig de cada plec, segons les necessitats narratives i tècniques de cada capítol. D'aquesta manera, els elements especials no s'afegeixen de manera aleatòria, sinó que es planifiquen dins de la seqüència de lectura i dins del sistema d'imposició del llibre.

Treballar amb múltiples de 4 facilita també la revisió dels arts finals, ja que cada unitat pot controlar-se individualment abans de la impressió, el plegat i l'enquadernació. Això permet comprovar la correspondència entre l'ordre de lectura, la posició dels inserts, els canvis de paper i els possibles acabats com perforacions o troquels.

7.5 CRITERIS DE SOSTENIBILITAT I EFICIÈNCIA

Per complementar l'anàlisi de sostenibilitat del projecte, s'ha utilitzat l'eina Bluetool, que permet valorar diferents fases del cicle de vida del producte editorial. En aquest cas, l'anàlisi s'ha estructurat a partir de cinc categories: disseny, materials, producció, ús i final de vida.

Els resultats obtinguts mostren que els punts més favorables del projecte es troben en les categories de producció i ús, amb un 66% i un 64% respectivament. Aquestes dades indiquen que el projecte presenta una bona eficiència en la planificació productiva i en la durabilitat de l'objecte final. El llibre està pensat com una peça de consulta i conservació, no com un producte d'ús efímer, fet que contribueix a allargar-ne la vida útil.

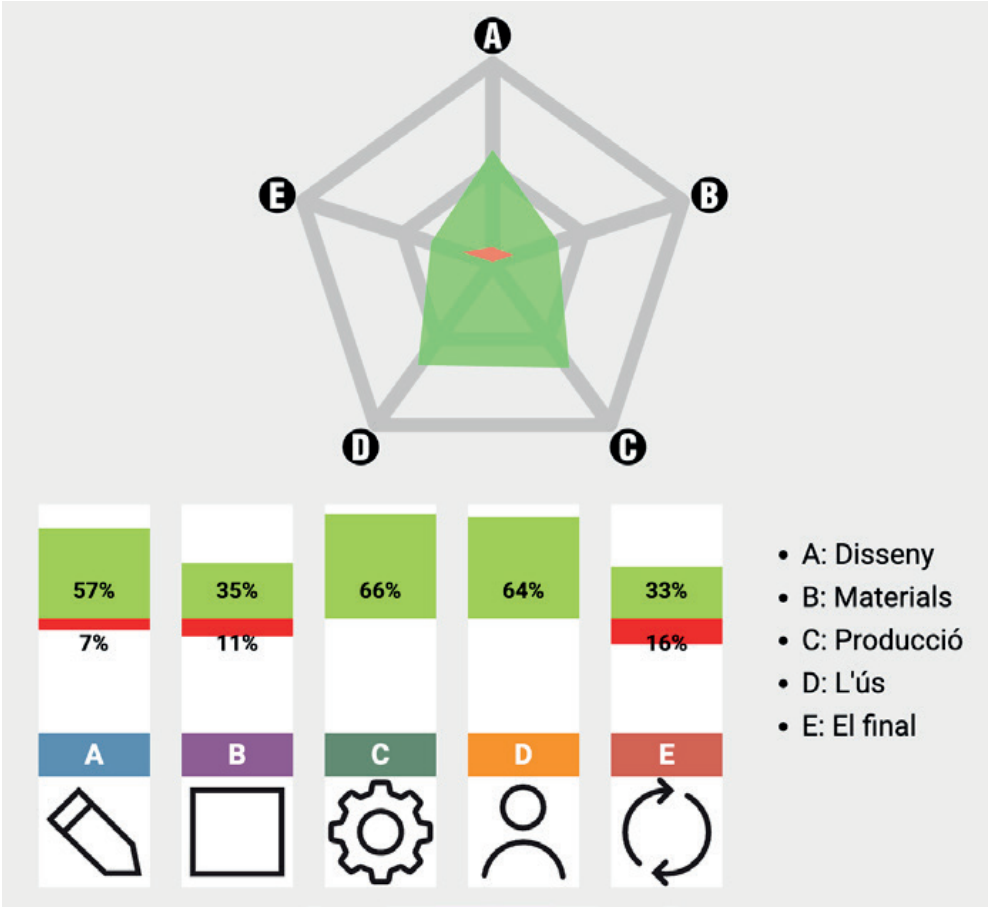
En l'àmbit del disseny, el resultat és d'un 57%, una valoració positiva que es relaciona amb la presa de decisions gràfiques i materials vinculades a la funció del projecte. Els recursos aplicats, com els inserts, manipulats, perforacions i encartats, no s'utilitzen com a elements decoratius, sinó que formen part del llenguatge narratiu i conceptual del llibre. Tot i això, aquesta categoria també mostra un marge de millora, especialment pel que fa a l'optimització d'alguns recursos i a la reducció de processos manuals complexos.

Pel que fa als materials, el resultat obtingut és del 35%, fet que evidencia una de les àrees amb més possibilitat de millora. Tot i que s'ha utilitzat paper reciclat per a l'interior del llibre i s'han evitat acabats com plastificats o vernissos, el projecte incorpora diversos tipus de paper, gramatges i suports específics per als inserts i manipulats. Aquesta varietat respon a criteris narratius i materials, però també augmenta la complexitat del reciclatge i la gestió del producte.

La categoria de final de vida obté un 33%, el valor més baix de l'anàlisi. Aquest resultat es relaciona amb la presència de diferents materials, elements encartats, peces encolades i manipulats manuals, que poden dificultar la separació dels components al final del cicle de vida del llibre. Tot i així, s'ha intentat reduir aquest impacte evitant materials plàstics i acabats que dificultin encara més el reciclatge.

També cal tenir en compte que l'ús del tall i gravat làser comporta un consum energètic i pot generar fums o partícules durant el procés. Per aquest motiu, el seu ús s'ha plantejat de manera puntual i justificada, aplicant-lo només en aquells elements on la perforació, el tall o el gravat formen part del llenguatge visual del projecte. Per reduir-ne l'impacte, s'han realitzat proves prèvies, s'han utilitzat materials compatibles amb el làser i s'ha tingut en compte la necessitat d'una correcta ventilació i extracció de fums durant la producció.

En conjunt, els resultats de Bluetool mostren que el projecte presenta bons resultats en l'ús, la producció i el disseny, però també evidencien aspectes a millorar, especialment en la selecció de materials i en el final de vida del producte. Per aquest motiu, els criteris de sostenibilitat aplicats s'han centrat en ajustar el tiratge a una producció limitada, evitar acabats innecessaris, utilitzar materials adequats a cada funció i garantir que cada decisió productiva tingui una justificació dins del projecte editorial.

7.6 PRESSUPOSTOS

7.6.1 Pressupost de producció editorial

Article	Proveïdor	Unitats	Preu/u	Import
Impressió digital de la tripa (92 pàgines) + inserts, manipulats i encartats	Impremta Costa, Olot	100	120,00 €	12.000,00 €
Enquadernació en llom vist	Eva Canals, Torelló	100	20,46 €	2.046,00 €
Impressió en risografia d'inserts	Do the Print, Barcelona	100	5,94 €	594,00 €
Tall làser de coberta + tripa del llibre	Can Make, Olot	100	6,00 €	600,00 €
Gravat làser de coberta i contraberta + tripa del llibre	Can Make, Olot	100	6,00 €	600,00 €
Manipulació manual d'inserts		100	4,00 €	400,00 €
Encartat manual de peces interiors		100	4,00 €	400,00 €
Revisió i muntatge final de cada exemplar		100	4,00 €	400,00 €
Cartolina negra 300 g/m²		100	4,00 €	400,00 €
Paper reciclat 160 g/m²		100	2,50 €	250,00 €
Paper verjurat 100 g/m²		100	4,80 €	480,00 €
Paper crema 200 g/m²		100	2,20 €	220,00 €

Total producció: 18.390 €

7.6.2 Pressupost d'honoraris de la dissenyadora

Article	Hores	Preu/h	Import
Recerca i conceptualització	60 h	35 €/h	2.100,00 €
Disseny gràfic i sistema visual	50 h	35 €/h	1.750,00 €
Disseny editorial i maquetació	130 h	35 €/h	4.550,00 €
Preparació d'arts finals	40 h	35 €/h	1.400,00 €
Preparació per a làser i manipulats	40 h	35 €/h	1.400,00 €
Reportatge fotogràfic del projecte	10 h	35 €/h	350,00 €
Vídeo promocional del projecte	20 h	35 €/h	700,00 €

Total hores: 350 h
Total honoraris de dissenyadora: 12.250,00 €

Subtotal: 30.640,00 €
IVA 21%: 6.434,40 €

Import final: 37.074,40 €

08

Reflexió crítica

8.1 REFLEXIÓ CRÍTICA DELS RESULTATS DEL PROJECTE

Aquest projecte neix amb la voluntat de recuperar i donar forma a la memòria de les migracions internes de la postguerra espanyola, especialment d'aquelles persones que van deixar els seus pobles del sud per començar una nova vida a Catalunya. A partir del tren com a fil conductor, *Todavía huele a carbón* planteja la migració no només com un desplaçament físic, sinó com una experiència vital marcada per la necessitat, la incertesa, l'esperança i la construcció d'una nova identitat. Un cop finalitzat el projecte, considero que el resultat aconsegueix transmetre aquesta complexitat des d'una mirada propera, sensible i coherent amb el relat que es volia construir.

L'objectiu principal del projecte, preservar i reinterpretar aquesta memòria migratòria a través d'un llibre editorial, s'ha assolit de manera satisfactòria. El llibre no funciona com una simple recopilació de dades o fets històrics, sinó com una peça que articula testimonis, records familiars, imatges, documents i recursos materials per construir una lectura més humana del procés migratori. D'aquesta manera, el projecte permet entendre que marxar no era una decisió aïllada, sinó una conseqüència directa de la precarietat, de la manca d'oportunitats i de la necessitat de buscar una vida més estable.

Un dels resultats més importants és la manera com el tren es converteix en l'eix simbòlic i gràfic del projecte. No apareix únicament com el mitjà que va permetre el desplaçament, sinó com l'espai on el canvi començava a fer-se real: el punt intermedi entre allò que es deixava enrere i allò que encara era incert. Aquesta presència del tren es trasllada també al llenguatge gràfic del llibre, especialment a través de la creació d'una tipografia perforada inspirada en els bitllets i en el gest de validar o marcar el trajecte. Així, la perforació deixa de ser només un recurs formal i es converteix en una manera de traduir gràficament el rastre del viatge, la memòria del desplaçament i la idea de pas.

La identitat gràfica del projecte reforça aquesta lectura. La tipografia Pica Type, construïda a partir d'una retícula de punts, la coberta perforada, el paper fosc vinculat al carbó i les referències al fum i als documents ferroviaris construeixen un univers visual coherent amb el contingut. El llibre es construeix com un objecte que conté marques, buits i capes, de la mateixa manera que la memòria es construeix a partir de fragments, absències i records que persisteixen amb el temps.

També considero que l'estructura per capítols ha ajudat a ordenar el relat sense perdre la dimensió emocional del projecte. *El jornal, Donde corría el dinero, El tren, "El fi-*

nal feliz" i Raíces en otra tierra permeten seguir el recorregut migratori des de les condicions de vida a l'origen fins al procés d'arrelament a Catalunya. Aquesta organització fa visible que la migració no acaba amb l'arribada, sinó que continua en l'adaptació, en les primeres dificultats, en la creació d'una nova llar i en la transmissió d'aquesta memòria a les generacions següents.

Un altre aspecte destacable del resultat és la incorporació d'inserts, encartats i manipulats com a part de l'experiència de lectura. Aquests elements introdueixen interrupcions i diferents ritmes dins del llibre, apropant-se a la manera fragmentada com sovint es recorda. Elements com: el receptari, els documents, les peces impreses en risografia, els canvis de paper i les intervencions làser aporten una dimensió física que reforça la idea de llibre-objecte. El lector no només llegeix una història, sinó que la descobreix a través de capes materials que transmeten arxius, records i rastres d'una vida viscuda.

Tot i el valor formal del resultat, el projecte m'ha obligat a mantenir una mirada crítica sobre el paper del disseny en relació amb els testimonis. Treballar amb memòria familiar i experiències reals implica una responsabilitat important: el disseny havia d'acompanyar les històries sense imposar-se per sobre d'elles. Per això, una part essencial del procés ha estat trobar un equilibri entre la força visual del llibre i el respecte pel contingut testimonial, evitant caure en una mirada nostàlgica, dramatitzada o excessivament estètica de la precarietat.

En conclusió considero que *Todavía huele a carbón* aconsegueix un resultat sòlid perquè uneix recerca, testimoni, narrativa editorial i materialitat dins d'una mateixa peça. El llibre dona visibilitat a unes vivències que sovint han quedat dins l'àmbit familiar i les transforma en un objecte de memòria compartida. Més que oferir una lectura tancada sobre la migració interna, el projecte obre un espai de reconeixement i reflexió, on el lector pot apropar-se a aquestes experiències des d'una perspectiva més humana, crítica i sensible.

Finalment, des d'un punt de vista personal, el procés m'ha permès créixer tant tècnicament com conceptualment. He après a gestionar un projecte amb múltiples dimensions, gràfica, narrativa, emocional i productiva, i a prendre decisions que equilibren la creativitat amb la viabilitat. Aquest equilibri és fonamental per al meu desenvolupament professional en el camp del disseny editorial i social.

8.2 POSSIBLES LIMITACIONS, ÀMBITS DE MILLORA I LÍNIES DE CONTINUÏTAT DEL PROJECTE

Una de les principals limitacions del projecte ha estat la manca d'informació visual sobre les migracions interiors durant la postguerra. Tot i que existeixen fonts documentals i testimonis orals, no sempre és fàcil trobar imatges concretes d'aquestes experiències quotidianes, especialment perquè moltes famílies no disposaven de recursos econòmics per fer fotografies o conservar-ne un registre visual. Aquesta absència d'imatges ha condicionat el desenvolupament del projecte i ha obligat a treballar amb una selecció acurada de fotografies d'arxiu, imatges familiars i recursos gràfics que permetessin reconstruir visualment el relat sense falsejar-lo.

Aquesta limitació també ha esdevingut una oportunitat conceptual, ja que ha reforçat la importància de la memòria oral com a font principal del projecte. Davant la manca d'imatges, els testimonis han adquirit més pes narratiu i han permès construir una lectura més íntima i humana del procés migratori. Tot i així, com a àmbit de millora, es podria ampliar la recerca visual consultant nous arxius locals, fons familiars, hemeroteques o institucions vinculades a la memòria migratòria, amb l'objectiu d'enriquir encara més el material documental del llibre.

Una altra limitació important és la complexitat productiva del projecte. El llibre incorpora diferents tipus de paper, inserts, manipulats, troquels, perforacions i acabats específics que reforcen el concepte i l'experiència de lectura, però també incrementen el cost i el temps de producció. Per aquest motiu, un dels principals àmbits de millora seria estudiar com fer que el llibre fos més produïble i viable econòmicament, especialment si es plantegés una edició més àmplia.

Per optimitzar-ne la producció, es podrien revisar alguns processos i buscar alternatives que mantinguessin la força conceptual del projecte amb un cost més ajustat. Per exemple, es podria reduir el nombre de manipulats, simplificar alguns troquels, unificar determinats tipus de paper o substituir alguns acabats manuals per solucions més fàcils de reproduir en impremta. També es podria plantejar una doble versió del projecte: una edició especial, més experimental i limitada, i una edició més accessible, pensada per a una producció seriada i més econòmica.

Pel que fa a les línies de continuïtat, el projecte podria ampliar-se amb nous testimonis, nous recorreguts migratoris i altres territoris d'origen i arribada. Això permetria construir una memòria més plural i diversa de les migracions interiors a Espanya. També es podria desenvolupar una versió expositiva o digital, on els testimonis orals, les imatges i els materials del llibre poguessin desplegar-se en altres formats, facilitant-ne la difusió i arribant a un públic més ampli.

8.3 AUTOAVALUACIÓ SOBRE EL PROCÉS DE TREBALL I L'ASSOLIMENT D'OBJECTIUS

El projecte ha permès assolir de manera satisfactòria l'objectiu principal plantejat: recuperar, preservar i reinterpretar la memòria col·lectiva de la migració interna a Espanya a través del simbolisme del tren i a partir de les vivències personals. Aquest objectiu es concreta en la creació d'un projecte editorial que transforma els testimonis orals en una narrativa visual i material, capaç de posar en valor unes experiències migratòries sovint transmeses dins l'àmbit familiar i no sempre presents en els relats històrics oficials. El llibre no només documenta aquestes vivències, sinó que les reinterpreta des del disseny editorial, convertint la memòria en una experiència de lectura tangible.

Pel que fa al primer objectiu secundari, vinculat a recollir, documentar i analitzar testimonis orals, s'ha assolit, ja que el projecte parteix de vivències personals reals que han estat seleccionades, ordenades i articulades dins l'estructura del llibre. Les cites testimonials funcionen com a eix narratiu i permeten construir el relat des d'una perspectiva humana i propera. A més, la incorporació d'imatges familiars i fotografies d'arxiu reforça el valor de la memòria familiar com a font històrica i contribueix a donar versemblança al conjunt.

El segon objectiu, centrat en interpretar el tren com a espai simbòlic i experiencial, també s'ha assolit de manera clara. El tren no es representa únicament com un mitjà de transport, sinó com un lloc de convivència, ruptura i transformació dins del procés migratori. Aquesta idea es fa visible tant en l'estructura narrativa del llibre com en les decisions gràfiques i materials: el color carbó, les referències al fum, les parades del trajecte, els inserts, els troquels i les cites vinculades al viatge contribueixen a transmetre l'experiència física i emocional del desplaçament.

També s'ha assolit l'objectiu d'explorar la diversitat d'experiències individuals. Tot i que les persones protagonistes comparteixen un context migratori similar, el projecte mostra com cada testimoni aporta una mirada diferent sobre el viatge, l'arribada, les condicions de vida i el procés d'arrelament. Aquesta pluralitat queda reflectida en la combinació de veus, imatges i recursos gràfics, que evita construir un relat únic i tancat. D'aquesta manera, el llibre posa en evidència que la memòria col·lectiva es forma a partir de fragments personals diversos.

Pel que fa a la voluntat de construir una nova mirada narrativa sobre la migració interna, el resultat el resultat es dona per aconseguit perquè el projecte no aborda la migració només com un fenomen històric o econòmic, sinó també com una experiència emocional, sensorial i familiar. L'estructura en sis capítols permet seguir el recorregut migratori de manera clara, però alhora la presència d'inserts, manipulats, cites i imatges introdueix una lectura més fragmentada i evocadora, coherent amb la manera com es construeix la memòria.

Finalment, l'objectiu de fomentar la reflexió crítica sobre la memòria migratòria i el paper del tren en la configuració de la memòria social contemporània s'assoleix a través de la capacitat del llibre per activar una lectura que va més enllà del relat individual. El projecte convida a entendre les migracions interiors com un procés col·lectiu que ha contribuït a configurar identitats, territoris i vincles familiars. En aquest sentit, el tren esdevé un símbol compartit que permet connectar passat i present, experiència personal i memòria social.

Tot i aquests resultats, cal reconèixer que alguns aspectes han requerit ajustaments durant el desenvolupament del projecte. La complexitat del sistema narratiu i material ha obligat a fer una selecció acurada de testimonis, cites, imatges i recursos gràfics per evitar una acumulació excessiva d'elements. Aquesta limitació ha estat positiva en termes de coherència, ja que ha permès reforçar la claredat del relat i mantenir una lectura equilibrada. Tanmateix, també implica que el projecte no pretén representar totes les experiències de migració interna, sinó oferir una aproximació concreta, situada a la part més emocional a partir d'un conjunt de vivències personals.

Com a aportació principal, *Todavía huele a carbón* proposa una manera de preservar la memòria migratòria des del disseny editorial, convertint el llibre en un espai de registre, interpretació i transmissió. El projecte aporta valor perquè fa visible una memòria sovint íntima i familiar, i la transforma en un objecte capaç de generar reflexió col·lectiva. Així, el resultat del projecte respon de manera adequada als objectius fixats, ja que aconsegueix unir documentació, narrativa visual, simbolisme i materialitat per construir una lectura humana i crítica de les migracions interiors.

DECLARACIÓ D'ÚS DE LA INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL

En l'elaboració d'aquest treball s'ha fet ús d'eines d'intel·ligència artificial generativa, concretament OpenAI, com a suport en la revisió lingüística i en la proposta de millores lingüístiques d'alguns continguts escrits.

L'ús d'aquesta eina s'ha limitat a tasques de suport i assistència durant el procés de treball, sense substituir en cap cas el desenvolupament conceptual, la presa de decisions ni l'autoria del projecte. Totes les decisions gràfiques, conceptuals i narratives, així com el contingut final presentat, són d'autoria pròpia.

Els textos generats o revisats amb l'ajuda de la intel·ligència artificial han estat posteriorment revisats, adaptats i contrastats críticament per garantir-ne la coherència amb els objectius, el to i el discurs del projecte.

FONTS D’INFORMACIÓ

Ara.cat. (s. d.). Un bitllet i la història del Sevillano. Ara. Consultat el 12 de gener de 2026, de https://www.ara.cat/premium/tema_del_dia/bitllet-historia-del-sevilla-no_1_2134162.html

Barcelona Secreta. (s. d.). Best immersive experiences in Barcelona. Consultat el 12 de gener de 2026, de <https://barcelonasecreta.com/en/best-immersive-experiences-barcelona/>

Casa Vicens. (s. d.). Guided Olfactory Tour. Consultat el 12 de gener de 2026, de <https://casavicens.org/visit/guided-olfactory-tour>

Conversaciones sobre Historia. (2023, 13 setembre). Franquismo y migración interior de posguerra (1939–1950). Consultat el 12 de gener de 2026, de <https://conversacionsobrehistoria.info/2023/09/13/franquismo-y-migracion-interior-de-posguerra-1939-1950/>

Docutren. (s. d.). Docutren: documentación ferroviaria. Consultat el 12 de gener de 2026, de <https://docutren.com/index.asp>

Fedrigoni Club. (s. d.). Papers de la guerra: una experiència editorial sobre la Guerra Civil. Consultat el 12 de gener de 2026, de <https://fedrigoniclub.com/seleccion/papers-de-la-guerra-una-experiencia-editorial-sobre-la-guerra-civil/>

IES Adaja. (s. d.). Migraciones en España [PDF]. Consultat el 12 de gener de 2026, de http://iesadaja.centros.educa.jcyl.es/sitio/upload/migraciones_Espania.pdf

Museu d’Història de la Immigració de Catalunya (MhiC). (s. d.). Exposicions permanents. Consultat el 12 de gener de 2026, de <https://www.mhic.cat/es/exposicions-permanents/>

Museu d’Història de la Immigració de Catalunya (MhiC). (s. d.). Museu. Consultat el 12 de gener de 2026, de <https://www.mhic.cat/es/museu/>

Rodríguez, S. (s. d.). Memòria del TFG [PDF]. Universitat Oberta de Catalunya (UOC). Consultat el 12 de gener de 2026, de <https://openaccess.uoc.edu/bitstream/10609/55908/8/srodriguezmTFG0616memoria.pdf>

RTVE Play. (s. d.). El documental: Tren de la memòria [Vídeo]. Radiotelevisión Española. Consultat el 12 de gener de 2026, de <https://www.rtve.es/play/videos/el-documental/documental-tren-memoria/1797667/>

Universitat de València. (s. d.). Catàleg de llibre (Publicacions UV). Consultat el 12 de gener de 2026, de <https://omp.uv.es/index.php/PUV/catalog/book/436>

YouTube. (s. d.). [Vídeo]. Consultat el 12 de gener de 2026, de <https://www.youtube.com/watch?v=J-75mq6P05s>

YouTube. (s. d.). [Vídeo]. Consultat el 12 de gener de 2026, de <https://www.youtube.com/watch?v=yxVWhoGMAEs>

ENLLAÇOS
Carpeta onedrive - NURIA PORTILLO LINERO

https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:f/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IgDbM-YbcQztRpfl0saIoxZ4AXIKsyp_pZSUKo8cA2C3eNw?e=z3fSE4

Capítol 1.
AAFF_CAP1_ElJornal
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:b/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQBL2MC_4d8gQLes52mUiDAOATInZwnbvw_gAN6LZKIXUU0?e=XPoPVW

AAFF_CAP1_Insert_Receptari
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:b/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQDTGisNQvN1S4vZhjxIbLXuAYdglC9jQx240IActVF8yOE?e=D2zdhJ

AAFF_CAP1_Manipulats
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:b/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQBp-mnxRyWNS4kvUl_ZtQzYAfYGEmz7rwGyVmW-VhaVeVo?e=kMIuvQ

Capítol 2.
AAFF_CAP2_DondeCorriaElDinero
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:b/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQCjfrleRYU5QLBJsYZUD8c4AQJ3ZXXbb69uBOXtdoPORJI?e=s92OK2

AAFF_CAP2_Insert_Postals
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:b/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQCuOqSGNKurQJ6LlZGmjiM8AXsP_wntquGvcpx_nI53YJE?e=XGvUgM

AAFF_CAP2_Inserts_OfertesDeFeina
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:b/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQC8POQGWvsSSpv2pnTmC2UwASHuFogC4MMhEUQAU2Fw7qM?e=a3voHO

Capítol 3.
AAFF_CAP3_ElTren
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:b/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQBjzFKI7YasRrUtrLHWpK-9AaCZvixag2zz_lrYRB2GSXU?e=6qgomy

AAFF_CAP3_Encartat_BitlletDeTren
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:b/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQAsSyhW-LOFQZzRYgEiGzSHAW86WzTBM2mZ_hll5Fi8UfE?e=AVeGdO

AAFF_CAP3_Encartat_Poemes
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:b/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQA69NAgkwPTRIvwTZgFSGIHARnCNbwKs5vqpufij8xC_-c?e=RAr9vj

AAFF_CAP3_Insert_Mocador
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:b/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQBLNjMLkkl7RqkXGy3tVnIiASqfskwRwhAxxB_WQcU_D7k?e=DrUPZq

Capítol 4.
AAFF_CAP4_ElFinalFeliz
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:b/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQDMs3KPBPlnQK6YThBKzzNRAR-vTr-0VWEmbag7HwnhW_s?e=2266U7

AAFF_CAP4_Manipulats
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:b/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQBYztU8E7QqQYJWqpWigbmgaX9qDmk_AzkhJAKjTZNgujM?e=ojCgg6

Capítol 5.
AAFF_CAP5_RaícesEnOtraTierra
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:b/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQBAoUHCd3RuSLTGsf9BNoDAVc0eO3HhXI15KisB1IXKlM?e=iXNKwY

AAFF_CAP5_Encartats
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:b/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQDxQAY_sxrLQ4ERjs6z4OKBAV1LdBGbvR8GCOeP6TmUUIs?e=0GbS9b

AAFF_CAP5_Insert
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:b/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQCN9nu6mWq1Sr3lcfD9sP5aAX5KE6kcYgjzQFupcRwb-SY?e=Lfcocv

AAFF_CAP5_Manipulats
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:b/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQClN3aTJcW2QZZ_XII1DwhJAWRNQuBl0lvXw4349cSKzqU?e=XSKlUt

Coberta+Contracoberta.
[AAFF_Coberta+Contracoberta](https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:b/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQDj6XuzdrxnR65I-5wbWUiBAWE4pMZfJ5_A1jCF5Poh6w?e=GxM8ge)
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:b/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQDj6XuzdrxnR65I-5wbWUiBAWE4pMZfJ5_A1jCF5Poh6w?e=GxM8ge

Panell A1
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:b/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQBM351Np-NNQKNeN0tIDbnOAVyVTyUv1vMXaEcar-lajEU?e=68sA1I

Imatges representatives
Imatge 1
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:i/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQBc2W10Ym4wS5jelUdOX9PTAexFpCwbfpXseXFKZZa7-hc?e=h3y5K1

Imatge 2
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:i/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQBHi8OwI_jSQ7HhIt53a1tmAcAmBNfmpxtfGfvlKkXXjOo?e=9V11IK

Imatge 3
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:i/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/IQCq3xnHEsvSRqSXlly6GfNQARlwd1lM-1lczKmmLbdOpTg?e=BOjINF

Vídeo síntesi Onedrive
https://esdapcatalunya-my.sharepoint.com/:v/g/personal/nuportilloli_esdapcatalunya_cat/

REFERÈNCIES D'IMATGES DE CONTEXT DE LA MEMÒRIA

Fig 1.Arxiu Històric de Catalunya. (1964). Estación de Francia, Barcelona [Fotografia]. Facebook. <https://www.facebook.com/groups/468731881662027/posts/935817638286780/>

Fig 2. Baird, R. (2018, 26 de setembre). Migrant Journal by Offshore Studio [Imatges]. BP&O. <https://bpando.org/2018/09/26/migrant-journal/>

Fig 3. L'Encyclopédie des migrants. (s. d.). Encyclopedia of Migrants [Fotografia]. https://www.encyclopédie-des-migrants.eu/wp-content/uploads/encyclopédie_des_migrants.jpg

Fig. 4. L'Encyclopédie des migrants. (s. d.). Encyclopedia of Migrants [Fotografia]. https://www.encyclopédie-des-migrants.eu/wp-content/uploads/encyclopédie_des_migrants.jpg

Fig 5. Miserachs, X. (2011). Emigrantes españoles de los años 60 [Fotografia]. Arxiu MACBA. Wikimedia Commons. <https://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Emigrantes.jpeg>

Fig 6. worsbypar. (s. d.). [Publicació d'Instagram amb imatges] [Fotografia]. Instagram. <https://www.instagram.com/p/C5VCbAArjPX/>

Fig 7. paperarchive. (s. d.). [Publicació d'Instagram amb imatge] [Fotografia]. Instagram. <https://www.instagram.com/p/DScLmc6DU->

Fig 8. Autor/a. (s. d.). The Desire for Elsewhere [Projecte de disseny]. Behance. <https://www.behance.net/gallery/132262151/The-Desire-for-Elsewhere>

REFERÈNCIES D'IMATGES DEL PROTOTIP

Totes les imatges utilitzades en el capítol 1 - *El Jornal* són extretes de:
Pemán, J. M. (1958). *Andalucía* (1a ed.). Ediciones Destino.
Muller, N. (1968). *Andalucía*. Editorial Clave.
Caballero Bonald, J. M., & Masats, R. (1989). *Andalucía*. Lunwergr Editores.

Els adhesius que apareixen al llarg del llibre han estat extrets de la Biblioteca Digital Hispánica i s'han utilitzat com a recurs gràfic per reforçar l'estètica documental i el context visual de l'època.
Biblioteca Nacional de España. (s. d.). [Adhesius] [Material gràfic]. Biblioteca Digital Hispánica. <https://bndigital.bne.es/bd/card?oid=0000052717&site=bdh>

Imatges extretes del capítol 4 de Servei de Gestió Documental, Arxius i Publicacions de l'Ajuntament de Girona. (s. d.). Resultats de cerca sobre barraquisme [Fotografies]. Ajuntament de Girona. <https://sgdap.girona.cat/ca/public/b4d765a7-7faf-4d29-b4c7-9bb8c2d66572/search?q=barraquisme>

LÓPEZ MONDÉJAR, Publio, Fotografía y sociedad en la España de Franco: las fuentes de la memoria III, Barcelona, Lunwergr, 1996, 190

Imatges extretes per capítol 3 de l'obra Exiliados y emigrados 1939-1999, consultada a través de la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes. https://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/exiliados-y-emigrados-19391999--0/html/ffdf03e4-82b1-11df-acc7-002185ce6064_8.html?utm_source=chatgpt.com

Arxiu Comarcal del Baix Llobregat. (s. d.). [Fotografia. Codi ACBL51-90-N-12236] [Fotografia]. [Arxius en línia. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. https://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/#/cercabasica/detallunitat/ACBL51-90-N-12236](https://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/#/cercabasica/detallunitat/ACBL51-90-N-12236)

Arxiu Comarcal del Baix Llobregat. (s. d.). [Fotografia. Codi ACBL51-90-N-12237] [Fotografia]. [Arxius en línia. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. https://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/#/cercabasica/detallunitat/ACBL51-90-N-12237](https://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/#/cercabasica/detallunitat/ACBL51-90-N-12237)

D'aquesta font s'han extret algunes il·lustracions utilitzades com a referència visual i documental dins del projecte.
Millán Fernández, W. (1943). *Nueva enciclopedia escolar: grado tercero: periodo de iniciación profesional*. Hijos de Santiago Rodríguez.

D'aquesta font s'han extret les imatges utilitzades al capítol 6 del projecte, com a material visual i documental per contextualitzar el procés d'arrelament i vida a Catalunya.
Espinàs, J. M. (1979). *Imatges de Catalunya i Illes Balears*. CEDAG.

